

Κο Νε Τα Νι Ιν Οε

15
18
12

Κωνσταντίνος
Αδριανός

3
118
150
160
170
180
190
200
210
220
230
240
250
260
270
280
290
300
310
320
330
340
350
360
370
380
390
400
410
420
430
440
450
460
470
480
490
500
510
520
530
540
550
560
570
580
590
600
610
620
630
640
650
660
670
680
690
700
710
720
730
740
750
760
770
780
790
800
810
820
830
840
850
860
870
880
890
900
910
920
930
940
950
960
970
980
990
1000

1952-1953.

Α. πρόεδρος

Οκτ
Μεσογ

19, 15
20

Ακ Δελ: Σοφία

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
 Ζωγράφος
 Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

Μ. Κωνσταντίνου

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

$$1 = 2$$

$$3 = 4$$

18945 $5 = 6$

$$A = B$$

$$\Gamma = \Delta$$

$$E = Z$$

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ-Δ. ΧΑΤΖΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

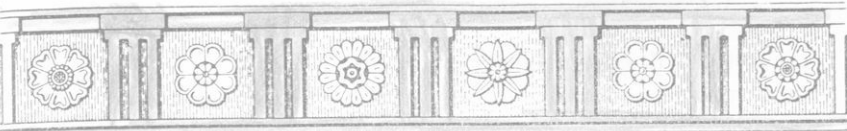
ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1950

19945

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἑλληνιστικοὶ καὶ Ρωμαϊκοὶ χρόνοι.

Ὁ κόσμος δὲν εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὴν κατάπληξιν διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁπότε ἐγνώσθη ἡ ἀπίστευτος ἀγγελία τοῦ προώρου θανάτου του. Τί θὰ ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξαφάνισιν τοῦ δημιουργοῦ τόσον κολοσσιαίου καὶ πολυσυνθέτου οἰκοδομήματος;

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρασύρει καὶ ἐξαφανίζει ὁ θάνατος ἑνὸς προσώπου. Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς συνεπείας, αἱ ὁποῖαι τὴν ἠκολούθησαν, ἤρχισε νέα φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ τιμὴ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐφώτισε τὴν κατοπινὴν ἀνθρωπότητα, ἀνῆκει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον, τὴν ὁποῖαν θὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς οἰκουμένης εἶχεν ἀρχίσει ἐνωρίτερα. Αἱ ἀποικίαι μετέδωσαν ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Καὶ καθ' ὅλην τὴν δι-
10 X
άρκειαν τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ διεισδύουν διαρκῶς πολυαριθμότεροι μεταξὺ τῶν ξένων καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων λαῶν. Ἐμποροὶ, μισθοφόροι, πολιτικοὶ πρόσφυγες, διπλωμάται, ἰατροί, καλλιτέχναι, αἰχμάλωτοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Φοινίκην συναντῶμεν φιλελληνικὰς δυναστείας. Εἰς τὴν Γάζαν κόπτουν τετράδραχμα, τὰ ὁποῖα ἀπομιμοῦνται τὰ ἀττικά.

Αἱ νῆκαι ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τοὺς φραγμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐχώριζον τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς διανοίγονται τότε εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν

Ἑλλήνων καὶ ζωογονοῦνται ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ κά-
τοικοὶ των προσαρμύζονται εἰς τὰ ἐλληνικὰ ἥθη, ἐξελληνίζονται
εἰς μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον
τῶν τριῶν αἰώνων μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν 3ον, 2ον καὶ 1ον
π. χ. αἰῶνα, οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμέ-
νου αἰῶνος, ὠνόμασαν ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξη-
τλήθησαν μὲ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 2ου π. χ. αἰῶνος δὲν κα-
τάρθωσαν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν δύναμιν ἐνὸς νεαροῦ λαοῦ
τῆς Ἰταλίας, τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς ἰνδοευρωπαϊκῆς
καταγωγῆς, ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν κατ' ἀρχὰς πρωτεύου-
σάν των Ρώμην, ἰδρύουν τὴν μεγαλυτέραν αὐτοκρατορίαν τῆς
ἀρχαιότητος, ὑποτάσσουν τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ
Αἴγυπτον. Εἰσέρχονται δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν
εἶχεν ἀκμάσει ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμός.

Δέχονται τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς παι-
δείας, διαμορφώνουν νέον τύπον αὐτῆς, τὸν λεγόμενον ἐλλη-
νορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ κυβερνήσαντες ἐπὶ μακροῦς
αἰῶνας διαδίδουν αὐτὸν μὲ ὄργανον τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν,
τὴν λατινικὴν, εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας των,
ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν
καὶ Γερμανίαν.

Ἀπὸ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν
νεωτέρων λαῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μας θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς
ἐλληνιστικοὺς χρόνους, εἰς τὸ δεύτερον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ρω-
μαϊκοῦ κράτους καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Συμμετοχὴν ἔχοντες

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

2 Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς.

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος ἀδύνατος πνευματικῶς, καὶ τὸ ἀναμενόμενον τέκνον τῆς Ρωξάνης.

Ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διακριθεὶς διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἔμπιστος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὅποιον ἀποθνήσκων ὁ βασιλεὺς παρέδωκε τὸν δακτύλιόν του, δηλαδὴ τὴν σφραγίδά του, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννάτος, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος, ὁ Εὐμένης. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ υἱός του Κάσσανδρος.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ ἀντιζηλῖαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρχισεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς μὲ τὸν ὄρον νὰ

συμβασιλεύση μετά τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης. Πλησίον τοῦ ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον τοῦ χιλιάρχου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

3 Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξυπνοῦσαν μὲ τὸ ἐρώτημα εἰς τὰ χεῖλη «τέθνηκε Φίλιππος;», ἦτο ἀδύνατον ν' ἀκούσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ μείνουν ἥσυχοι. Κατ' ἀρχάς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν εἶδησιν. Ὁ περιβόητος δημαγωγὸς Δημάδης ἐφώναζεν: «Ἡ οἰκουμένη θὰ ἐγέμιζεν ἀπὸ τὴν ὁσμὴν του, ἂν ἀπέθνησκειν ὁ Ἀλέξανδρος».

Ὁ Δημοσθένης ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξόριστος. Ἀλλ' ἕως ὅτου φθάσῃ, ὑπῆρχεν ὁ φίλος του Ὑπερείδης. Μάτην ὁ γηραιὸς Φωκίων συνεβούλευσεν εἰς τὴν ἀμέσως συγκροτηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σύνεσιν.

Ἡ φιλοπόλεμος μερίς ὑπερίσχυσεν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι τοῦ ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τὸν δραστήριον καὶ ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, τὸν ὅποιον εἶχον ὑποστηρίξει κρυφίως οἱ δημοκρατικοὶ νὰ διατηρῇ μισθοφόρους εἰς τὸ Ταῖναρον.

Ὁ Λεωσθένης κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 13.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεῖς, ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου ἐπολιορκήθη. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη Λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλ' ὁ Λεωσθένης ἐφονεύθη εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ συνοχὴ τῶν συμμάχων ἤρχισε νὰ χαλαροῦται, ἐνῶ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ἔσπευδον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὁ Λεωννάτος καὶ ὁ Κρατερὸς.

Πρῶτος ἔφθασεν ὁ Λεωννάτος. Οἱ Ἕλληνες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, διὰ νὰ συναντήσουν αὐτόν. Εἰς πεισματώδη σύγκρουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔπεσεν ὁ Λεωννάτος, τὸ ἵππικόν του

ὑπεχώρησε, τὸ πεζικόν του ὅμως ἐκράτησε τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπομένην ἡνῶθη μετὰ τοῦ ἐξεληθέντος ἀπὸ τὴν Λαμίαν Ἀντιπάτρου.

Ὁ πόλεμος ἔλαβε κακὴν τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἰδίως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ στόλος των ὑπέστη δεινὴν ἥτταν πρῶτον εἰς τὴν Ἀβυδον, ὕστερον παρὰ τὴν Ἀμοργόν, κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ναυμαχίαν, ἣ ὅποια ἐδόθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα μετὰ τὴν Σαλαμίνα (ἄνοιξις τοῦ 322). Μὲ τὸ κτύπημα αὐτὸ «ἔσβησε διὰ πάντοτε ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν», ὅπως ἔγραψεν ὁ γερμανὸς ἱστορικὸς Μπέλοχ.

Τὸ θέρος ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Κρατερὸς καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἀνῆλθον εἰς 50 περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν 5.000 ἵππεῖς. Εἰς μάχην παρὰ τὴν Κραννῶνα τῆς Θεσσαλίας οἱ Ἕλληνες 25 χιλιάδες πεζοί, 3.500 ἵππεῖς ἠττήθησαν (5 Σεπτεμβρίου 322).

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντιπάτρου νὰ συνθηκολογήσουν χωριστά. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἀπόρητα ὄρη των. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι εὐρέθησαν πρὸ ἐσχάτου κινδύνου. Ὁ Ἀντίπατρος ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως, ὁ μακεδονικὸς στόλος ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὰ περίχωρα. Ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθοῦν μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου τοὺς σκληροὺς ὄρους τοῦ νικητοῦ, φρουρὰ μακεδονικὴ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Μουνιχίαν, νὰ πληρώσουν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νὰ παραδώσουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν Μακεδόνων, νὰ περιορίσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, νὰ παραδώσουν τὴν Σάμον. Ὁ Ἀντίπατρος ἐσχεδίαζε μάλιστα ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς μακεδονίζοντας νὰ ἐκτοπίσῃ εἰς τὴν Θράκην ἢ τὸν Πόντον ὁλόκληρον «τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον τῶν Ἀθηνῶν».

Ὁ Ὑπερείδης παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐφονεύθη. Ὁ Δημοσθένης, καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρῳ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀπειλούμενος ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ καταφθάσαντας «φυγαδοθήρας» τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔπλε τὸ δηλητήριον, τὸ ὅποῖον εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ὁ Ἀντίπατρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατέστησε φιλικὰ πρὸς αὐτὸν καθεστῶτα καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους (322) ἐπετέθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ εἶχαν γίνει σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν

Ἑλλάδα καὶ ἠπείλουν τὰ πλευρὰ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἄλλ' εἰδήσεις ἐξ Ἀσίας ὑπεχρέωσαν τοὺς δύο στρατηγοὺς νὰ διακόψουν τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν κατὰ τῶν παλαιῶν ἐν ὄπλοις συναδέλφων τῶν. Ἦρχιζεν ὁ ἐξοντωτικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαδόχων.

Λ' Ἀγὼν τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνων εἶναι οἱ πεισματῶδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ διὰ τὴν ἐπικράτησιν. Μ. Ἀσία καὶ Ἑλλάς ἀνεστατώθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἔπαθαν μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἐδημιουργήθη ἀστάθεια καὶ χάος, ἀπὸ τὸ ὅποιον οὐδεὶς ἐγνώριζε τί θὰ προκύψῃ. Αἱ συμμαχίαι ἀντεστρέφοντο διαρκῶς, τολμηροὶ ἄνδρες ἀνεπήδων ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐνεφανίζοντο μὲ νέαν δύναμιν καὶ νέας διεκδικήσεις.

Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου. Εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανές κράτος ὑποτάσσων τοὺς ἄλλους. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοῦτο ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς ὁ Περδίκκας, ἀργότερον μετὰ περὶ σσοτέρας πιθανότητος ὁ Ἀντίγονος.

Οἱ χρόνοι αὗτοὶ εἶναι περίοδος ἀναστατώσεως, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Μαρτυροῦν ὅμως καὶ καταπληκτικὴν ζωτικότητα, παράτολμον σθένος, ἐφευρετικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν μακεδόνων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπερβαίνουσιν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ παρουσία προσωπικοτήτων μὲ ἄκαμπτον φιλοδοξίαν καὶ φλογερὰν ὁρμὴν διὰ κυριαρχίαν χαρακτηρίζει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους. Ζωηρότατον μέρος ἔλαβον εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ ἀντεκδικήσεις αἱ γυναῖκες τῶν Μακεδόνων ἀρχηγῶν.

Τὸ τέλος τοῦ Περδίκκα.

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὑπερνικήσει τὴν κρίσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐβασίλευσεν ἡσυχία μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ

Εὐμένης μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Περδίκκα ὑπέταξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον Καππαδοκίαν, ἣ ὑποταγὴ τῆς Ἀρμενίας ἔβαινεν ὁμαλῶς, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέλαβε καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος τὴν Κυρηναϊκὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν ἐφαίνοντο ἐξομαλυνόμεναι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν συνοικεσίων. Ὁ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κρατερὸς συνεζεύχθησαν τρεῖς ἀδελφάς, θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν τὰ προμηνύοντα τὴν θύελλαν νέφη. Ὁ Περδίκκας ἐδείκνυε καθ' ἑκάστην περισσότερον τὰς μοναρχικὰς τοῦ διαθέσεις.

Ἐπωφεληθεὶς τὴν συμφιλίωσιν ἐφόνευσεν ὑπούλως τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὸ κίνημα κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ Μελέαγρον καταφυγόντα εἰς ναόν. Ἀπαλλαγεὶς οὕτω τῶν ἀντιπάλων τοῦ ἔγινε πραγματικὸς κύριος τοῦ κράτους, ἔχων ἄβουλον ὄργανον τὸν βασιλέα Ἀρριδαῖον. Ἐγίνεν ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αὐτοκράτωρ ἐπιμελητὴς, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ἀπέβη παντοδύναμος κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐμπιστον συνεργάτην εἶχε τὸν Εὐμένην τὸν Καρδιανόν (ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Θράκης Καρδίαν), τὸν μόνον μὴ Μακεδόνα ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, γραμματέα κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του, ὁ ὅποιος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὰς πολιτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἱκανότητας κατὰ τὴν θυελλώδη αὐτὴν ἐποχὴν. Μετὰ τοῦ Περδίκκα συνειργάζετο καὶ ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπίας, ὁ Περδίκκας ἐνυμφεῦθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἀπέπεμψε κατ' ἀξίωσιν τῆς μητρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν.

Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Ἀντίγονον, ἐναντίον του συνησπίσθησαν ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς τοῦ Δημήτριος, ὁ μετὰ ταῦτα περίφημος ὑπὸ τὸ ὄνομα Πολιορκητῆς, ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κρατερὸς καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσεχώρησαν ὁ Λυσίμαχος τῆς Θράκης καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Περδίκκας ἀνέ-

θεσεν εἰς τὸν Εὐμένη καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαβε μεγάλην ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπὶ κεφαλῇ πολυαρίθμου στρατοῦ, τὸν ὅποιον συνώδευον καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀρριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος (υἱὸς τῆς Ρωξάνης), ἔφθασε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 321 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς σατραπείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ἠθέλησε κατὰ τὰ μακεδονικὰ ἔθιμα νὰ δικασθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τὴν ἀπειθειάν του εἰς τὰς βασιλικὰς διαταγὰς. Ὁ στρατὸς ὅμως ἠθώωσε τὸν Πτολεμαῖον.

Ὅταν παρὰ ταῦτα ἐπέμεινε νὰ διαβῇ ὁ στρατὸς τὸν Νεῖλον καὶ εἰς τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν ἐπνίγησαν πολλοὶ στρατιῶται, γενόμενοι βορὰ τῶν κροκοδείλων, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξήγειραν τὸν στρατὸν καὶ ὁ Σέλευκος εἰσελθὼν μετ' ἄλλων εἰς τὴν σκηνὴν του ἐφόνευσαν τὸν Περδίκκαν (321). Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Εὐμένης, μένων πιστὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀπέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν. Εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Κρατερός.

Ἄνοδος τοῦ Ἀντιγόνου.

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Περδίκκα ὠφελήθη πρωτίστως ὁ Ἀντίγονος, ἔλκων καὶ αὐτὸς τὸ γένος ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὀνομαζόμενος Μονόφθαλμος καὶ Κύκλωψ, ἔνεκα τῆς παθήσεως τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ του. Ἐγένετο ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὁ ὅποιος βραδύτερον ἀπὸ τοῦ 278 ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀνεδείχθη ἐκ τῶν δραστηριωτέρων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀντίγονος (384-301) εἶχε διακριθῇ ὡς εἷς ἐκ τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν τῆς Μακεδονίας ἤδη ἐπὶ Φιλίππου Β' πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διωρίσθη μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ 333 κατάληψιν τῆς Μεγάλης Φρυγίας σατράπης αὐτῆς, κριθεὶς ὡς ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς περιστοιχιζομένης ἀπὸ ληστικὰς ὀρεινὰς φυλὰς χώρας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περδίκκα οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ συνεκρότησαν τὸ 321 συνέλευσιν εἰς τὸν Τριπαράδεισον, πόλιν τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, πρὸς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωματῶν καὶ σατραπειῶν, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Κρατερός. Ἡ συνέλευσις ὑπῆρξε θορυβώδης. Ἡπειλήθη πάλιν σύγκρουσις τῶν

ἱππέων καὶ τοῦ πεζικοῦ. Ὁ συνετὸς Πτολεμαῖος ἡρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελητοῦ.

Εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Τριπαραδείσου τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ ἐδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν στρατηγῶν Ἀντίπατρον. Ὁ δολοφόνος τοῦ Περδίκκα Σέλευκος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Βαβυλῶνος. Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ πραγματικοῦ ὑπεθύνου τῆς στάσεως κατὰ τοῦ Περδίκκα, αὐξάνεται. Εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ τιμωρία τοῦ Εὐμένους. Οἱ παλαιοὶ ἐν ὅπλοις σύντροφοι τοῦ κατακτητοῦ κηρύττουν ἔνοχον καὶ ἐκτὸς νόμου τὸν μόνον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του.

Εὐμένης.

Τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη (320 - 316) ἐπληρώθησαν ἀπὸ τοὺς πεισματοῶδεις ἀγῶνας μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Εὐμένους, οἱ ὁποῖοι κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου.

Ὁ Εὐμένης εἰς τὰς μάχας αὐτὰς ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀλλ' εἶχεν εἰς βάρος του τὴν καταγωγὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν οἱ μακεδόνες ἀξιοματικοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του. Αὐτὸ ἔγινεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ Εὐμένης μετὰ καταπληκτικὴν ἄμυναν ἐστράφη εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα χώρας, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν ἐλθόντα κατ' αὐτοῦ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σελεύκου Ἀντίγονον. Ἀλλ' εἰς νέαν σύγκρουσιν ὁ Πευκέστας μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν 10.000 Πέρσας ἠτομόλησεν εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ οἱ ἀργυράσπιδες συνέλαβον τὸν Εὐμένην καὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐφόνευσεν.

Ὁ Ἀντίγονος κατεδίωξε καὶ ἐξώντωσεν ἀκόμη καὶ τοὺς βοηθήσαντας αὐτόν, ὅσοι ἦτο δυνατόν νὰ διεκδικήσουν πρὸς αὐτόν τὴν ἀρχήν. Κινδυνεύσας καὶ ὁ Σέλευκος ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν σατραπείαν του, τὴν Βαβυλῶνα.

Ἐπικράτησις τοῦ Ἀντιγόνου.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο κύριος τῆς Ἀσίας, πλουσιώτατος διότι κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ πόροι του ἀνῆρχοντο εἰς 11.000 τάλαντα τὸ ἔτος καὶ εἶχεν ἀπό-

θεμα 40.000 τάλαντα. Διστήρει ἔμπειροπόλεμον στρατόν, ὁ ὅποιος ἀνήρχετο εἰς 70.000. Δικαίως λοιπὸν ἀπέβλεπεν εἰς ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ κατ' αὐτοῦ συνασπισμὸς ἦτο ἀναπόφευκτος. Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος συνηνώθησαν. Εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα τετραετῇ πόλεμον (315 - 311) ὁ Ἀντίγονος ἀναπτύσσει θαυμαστὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος τοῦ ἀφαίρει τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν, ὁ Σέλευκος μὲ 800 πεζοὺς καὶ 200 ἵππεις, τοὺς ὁποίους δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον, σπεύδει εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ τῆς Βαβυλῶνος βασιζόμενος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων. **Υ**

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (337-283).

Ἡ τύχη φαίνεται στρεφομένη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολε-

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (336-283).

Ἐπὶ νομίσματος. Φορεῖ τὸ βασιλικὸν στέμμα.

μαῖος ἐδημιούργησε σπουδαίαν ναυτικὴν δύναμιν. Τὸ 309 ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, τὸ 308 διασχίζει τὰς Κυκλάδας, καταλαμβάνει τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, κύριος μετὰ περιπετείας τοῦ πατρικοῦ θρόνου, ἔχει ἐγκαταστήσει φρουράς εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας διώρισε κυβερνήτην τὸν Δημήτριον Φαληρέα, ὁπαδὸν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, μὲ τὸν τί-

τλον τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἐφοδιάσας αὐτὸν μὲ φρουρὰν μακεδονικὴν. Τύραννος κατ' οὐσίαν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, μὲ τὰς ὥραιās φράσεις οἰκονομίας καὶ περισυλλογῆς εἰς τὰ χεῖλη, κατασπαταλᾷ τοὺς πενιχροὺς πόρους τῆς πόλεως, ἢ ὅποια ἀριθμεῖ μόλις 21 χιλ. πολίτας.

Τότε ἀπεκαλύφθη ἡ ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Δημητρίου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν τίτλον Πολιορκητῆς (πορθῆ- τῆς πόλεως) καὶ κατὰ τὴν πολυτάραχον εἰκοσιπενταετῇ δρᾶσιν τοῦ ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἐπιγόνων, ὅπως ὠνόμασαν τοὺς υἱοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Δημήτριος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐξη- σεν εἰς στρατόπεδα καὶ μάχας. Τὴν στρατιωτικὴν του προπαιδείαν ἔκα- μεν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ πατρός του κατὰ τοῦ Εὐμένου. Μόλις εἰ- κοσαετῆς ἔλαβε μέρος εἰς μάχην ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐταίρων καὶ τὸ ἐπό- μενον ἔτος (316) ὠδήγησε τὸ δεξιὸν κέρας. Ρωμαλέος, σοβαρὸς, με πα- ράστημα μεγαλοπρεπές, ἐγοήτευε με τὴν γλυκεῖαν μορφὴν του καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. Παρουσίαζε μεγάλην ὁμοιότητα με τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Πολλοὶ μάλιστα ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς μερικὰ χαρίσματα ἦτο ἀνώτερος ἐκεῖνου. Παρὰ τὴν ὀρμητικὴν φύσιν καὶ τὸν βίαιον χα- ρακτῆρα ἦτο φιλόμουσος καὶ συνεπάθει τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην.

10 Ὁ Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐδέχθη μ' ἐνθουσιασμὸν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του τὸ 307 νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάν- δρου, ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ νὰ ἐξυμνηθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ σωτῆρ. Τὴν δόξαν αὐτὴν ἐπροτίμα ἀπὸ τὰς δάφνας νικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Μόλις ὁ στόλος του ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ἡ πόλις παρεδόθη.

Ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου με 250 πλοῖα, ἔφθασεν εἰς τὸ Σούνιον καὶ με 20 μόνον ἐκλεκτὰ πλοῖα κατέ- πλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἄκλειστον. Ἐπεφάνη τότε ἐν ὅλῃ τῇ λάμψει τῆς πανοπλίας του ἐπὶ τοῦ καταστρώ- ματος τῆς ναυαρχίδος, ἀνεκοίνωσε διὰ κήρυκος ὅτι ἤρχετο ν' ἀπελευ- θερώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖ- θεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ἀντίπαλόν τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἡ εἴσοδος τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀθήνας ἔγινεν ἐν μέσῳ ἀπεράντων ἐπευφημιῶν. Ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτὸν θεαῖα τιμαί. Ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ στηθῶσι χρυσὰ ἄρματα μετὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ πατρός του Ἀντιγόνου παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννο- κτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ νὰ ἰδρυθῇ βωμὸς εἰς αὐτοὺς μετὰ τῆς προσηγορίας τῶν «Σωτῆρων» καὶ νὰ διορίζεται κατ' ἔτος

Ιερεὺς πρὸς λατρείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μὲ τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγὴν του ὁ Δημήτριος ἀπεγοήτευσε τοὺς θαυμαστάς του (Πλούταρχος, Βίος Δημητρίου).

Τὸ 306 ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὰς δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, πρῶτον εἰς τὴν ξηρὰν τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον, ἔπειτα τὸν ἴδιον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν μετὰ τοῦ στόλου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἔγινεν ἔνδοξον καὶ ἀπὸ τότε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν «Πολιορκητῆς» διὰ τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα καὶ ἐφευρετικότητα εἰς τὴν πολιορκίαν.

11 Τὸ βασιλικὸν στέμμα.

Ἡ εἶδησις τῆς μεγάλης νίκης ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐνῶ ἔκτιζε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ τῆς Συρίας τὴν πόλιν Ἀντιγόνειαν, καὶ ἐπανηγυρίσθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐστέφθη μὲ τὸ διάδημα.

Ὁ γέρον βασιλεὺς ἡὐχαρίστησε τὸν νικητὴν υἱὸν δι' ἐπιστολῆς, ἣ ὅποια ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν «τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ» καὶ ἔστειλε μετ' αὐτῆς διάδημα βασιλικὸν (Πλούταρχος, Δημήτριος, ΙΗ). Ἐνθύμια τῆς νίκης εἶναι τὰ λαμπρὰ τετράδραχμα, τὰ ὅποια φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψευς τὴν ἐπιγραφὴν «Δημητρίου Βασιλέως» καὶ τὸν Ποσειδῶνα μαχόμενον, ἐπὶ τῆς ἄλλης τὴν Νίκην ὀρθίαν ἐπὶ τῆς πρῶρας τριήρους σαλπίζουσαν καὶ ὀρμῶσαν πρὸς τὰ ἔμπρός. Τὴν Νίκην αὐτὴν παρέστησαν καὶ ὡς μαρμάρινον ἄγαλμα, τοῦ ὁποίου, ὅπως θὰ ἴδωμεν, σώζεται ἀντίγραφον, ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὸν Ἀντίγονον ἀπεμιμήθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος, 306, οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβαν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Οἱ δύο διάδοχοι καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχεν ἐξοντωθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἱματηρᾶς πάλης τῶν διαδόχων. Ἡ διάσπασις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὀριστική.

12 Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη (301 π. Χ.).

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Δημητρίου ὁ Ἀντίγονος ἐπίστευσεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταβάλῃ ὀριστικῶς τοὺς ἀντιπάλους.

Ἄλλ' ἢ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἑκστρατεία, ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχεν, ὅπως πρὸ 16 ἐτῶν τοῦ Περδίκκα. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἄδικον καὶ ἄσκοπον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς οὐδετέρας Ρόδου, τὸ 305. Ἡ πολιορκία τῆς ἀκμαίας τότε ἐμπορικῆς πόλεως ἔγινεν ὀνομαστή, διότι ἀπέδειξε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑπερασπιστῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας αὐτὰς οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ πλῆξουν τὸν Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου προστεθήσαν καὶ τοῦ Κασσάνδρου, ἀποσταλεῖσαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ὅταν ὁ Ἀντίγονος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Δημήτριον, ὁ ὁποῖος εἶχε περισφίξει τὸν Κασσανδρον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπολογισμὸν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας τὸ 301. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ Σελεύκου, Λυσιμάχου καὶ Κασσάνδρου ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος, γέρων ὀγδοηκοντούτης, ἐφονεύθη. Ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μετὰ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του. Τὴν νίκην ἔδωσαν κυρίως οἱ 400 ἐλέφαντες, τοὺς ὁποῖους εἶχε κομίσει ὁ Σέλευκος ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν.

Ἡ καταπληκτικὴ ἱστορία τοῦ Δημητρίου ἀρχίζει μετὰ τὴν καταστροφὴν. Ὡπλισμένος μετὰ τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν του καὶ τὴν ἀδάμαστον εἰς τὰ ἀτυχήματα ἀντοχὴν του κατῴρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τὴν δυνάμιν του, συναθροίζων χρήματα διὰ λαφυραγωγίας πόλεων, ἐξαγοράζων μισθοφόρους, συνεννοούμενος μετὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν του, προσελκύων νέους, ὅπως τὸν Πύρρον, βασιλέα τῆς Ἠπείρου. Ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κατεῖχεν αὐτὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (294 - 287). Ἐξεδιώχθη ὁμως ὑπὸ τοῦ Πύρρου. Ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κατέβη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, εἰς τὰς Σάρδεεις καὶ μετὰ περιπετειώδεις ἐπιδρομὰς καὶ περιπλανήσεις συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀπαμείας (πλησίον τῆς Ἀντιοχείας). Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ θεαλλώδης πολεμιστής, ὁ διαπρεπέστερος τῶν ἐπιγόνων (283).

13

Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας.

7 Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι ἐσημείωσε τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαμελίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα βασίλεια τῶν διαδόχων. Ταῦτα εἶναι:

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
- 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Σέλευκος.
- 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἢ τῶν Ἀτταλιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ἀργότερον.
- 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη, ἱδρυθέντα ἀπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικά βασίλεια, τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀσίαν καὶ τὰ μικρότερα βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας: τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας.

Τὰ κράτη τῶν διαδόχων.

14 Τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὀργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μετὰ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μίκρὰ μειοψηφία, ἢ ὁποῖα ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μετὰ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μετὰ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυΐαν τῶν, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτος καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐερίαν τοῦ τόπου, ὥπως οἱ Ἀγγλοὶ

σήμερον εἰς τὰς ἀποικίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μετὰ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποιήθησαν τοὺς ἐγγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἰδρυθέντα ὑπὸ τῶν διαδόχων κράτη δὲν εἶχον στερεὰς βάσεις, ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμὸς δηλαδὴ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἐλληνοιστικοὺς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἐλληνοιστικὰ κράτη.

mai

Hayyibol.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

14 Ἡ φύσις τοῦ βασιλείου.

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιήλθεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου. Ἐνεκα τούτου οἱ μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὀνομάζονται καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκὴν καί, κατὰ καιροῦς, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἡ ὁποία ἦτο ἡ βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα προήλθον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν συνοχὴν καὶ στερεότητα. Τὸ κράτος ἀπετέλει σύνολον κλειστὸν, μὲ καθωρισμένα σύνορα. Οἱ ἴδιοι οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν διορατικότητα νὰ μὴ ἐπιδιώξουν σχέδια μονοκρατορίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περιωρίσθησαν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ νὰ στερεώσουν καὶ νὰ προαγάγουν τὸ μερίδιόν των. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλόκησαν, ἦσαν ἀμυντικοί.

Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου μὲ τὸν πανάρχαιον πολιτισμὸν των, τὸν σχεδὸν μυθικὸν καὶ ὀλίγον μεταβληθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἀπετέλουν μᾶζαν πειθαρχικὴν καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ προσώπου τοῦ ἄρχοντος ἦσαν βαθέως ριζωμέναι εἰς τὴν παράδοσίν των. Οἱ Πτολεμαῖοι περιεποiehθησαν μὲ πᾶν μέσον τοὺς ἐντοπίους, ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν των, ἐτίμησαν τοὺς ἱερεῖς των.

Τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἐστήριξεν ἐπὶ καλῶς ὠργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Ἡ στρατολογία ξένων,

τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀλέξανδρος, ἐσυνεχίσθη. Ἀλλὰ οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοὺς Μακεδόνas καὶ τοὺς ἐλαφρῶς ὠπλισμένους Θρᾷκας καὶ Κρήτας, τοὺς ὁποίους ἐπολιτογράφησαν καὶ ἐφωδίασαν κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ κληρὸν γῆς, διὰ νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, τοὺς ἐπιγόνους, ὅπως εἶπαν καὶ αὐτοὺς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συγχωνεύσεως Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἦτο συμπαθὴς εἰς τοὺς Πτολεμαίους, οὔτε ἦτο ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ ἔδειξαν μεγάλην ἀνεξίτηλότητα ἀπέναντι τῶν ξένων, ὅπως λ. χ. ἀπέναντι τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν ἀκμαῖον στοιχεῖον τῆς χώρας.

Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ συνετὴ πολιτικὴ τῶν ἡγεμόνων καὶ μακρὰ ἔτη εἰρήνης ἔκαμαν τὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριψε βαθεῖας ρίζας καὶ ἤνθησεν ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμός.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη.

16 Οἱ βασιλεῖς.

Πτολεμαῖος Α' ὁ Λάγου ἢ Σωτήρ (323-285), στενὸς συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, θεωρούμενος νόθος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐξεπαιδεύθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐκαρποφόρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον περισσότερον, διότι εἶχε μακροτέραν ζωὴν.

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ἂν δὲν ἦτο ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν

διαδόχων, ἦτο ὅμως ὁ ψυχραιμότερος καὶ συνετώτερος, ἄνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Μόλις ἐγίνε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐπέδοθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Ἐτακτοποίησε τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἐξετέλεσε μεγάλα ἀρδευτικά ἔργα, διώρυγας πρὸς συγκοινωνίαν καὶ ἄρδουσιν, κατήρτισε μόνιμον καὶ ἄριστα ὀργανωμένον στρατὸν ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων, πολιτοφυλακὴν ἐξ ἐντοπίων καὶ ἐναυπήγησε πλοῖα πολεμικά, μεταγωγικά καὶ φορτηγίδας. Φιλομουσότητος ἵδρυσεν τὸ Μουσεῖον, ἐκάλεσε σοφοὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς ἡγεμονικῶς, συνομιλῶν καὶ συντρώγων μὲ αὐτούς. Ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἔργον δὲν διεσώθη, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Μακεδόνα ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸ ὥς τὴν σοβαρωτέραν πηγὴν.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285 - 247), ὁ διάδοχος τοῦ, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸς κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε τὴν ἐμπνευσιν νὰ μεταφρασθῇ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἑβραίων, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ περίφημος Φάρος. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν ἐκκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον

Ἀρσινόη Β'.

Θυγάτηρ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, σύζυγος τοῦ Λυσιμάχου. Ἐπὶ νομίσματος.

τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἔφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β΄ συνεζεύχθη τῇ θυγατέρᾳ τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκῃ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτήσεών του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνεμειγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος κατέχουσα ναυτικά στηρίγματα εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ἰδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ΄ ὁ Εὐεργέτης (247 - 222) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἤρχισε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ Πτολεμαῖος Δ΄ ὁ Φιλοπάτωρ (222 - 205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς τὴν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ Πτολεμαίου Ε΄ τοῦ Ἐπιφανοῦς (205 - 181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ΄ καὶ ὁ Φίλιππος Ε΄ τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς Γάζης περιήλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία

ἐξησθένησε καὶ φιλονικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαιῶν στάσεων. Τέλος ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π. Χ.).

Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων.

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ βασιλεὺς ἐχρειάζετο ἰδίως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατάρθωνε νὰ εὕρῃ στρατιώτας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἦτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον τῶν ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἐπέφευγαν νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἦτον κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἥλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα, ἐξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἐγχωρίους καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαίους αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀπαράμιλλον ὀξυδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν τῆς. Προτοῦ παρέλθῃ αἰὼν ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἡ πόλις ἀπέβαινε ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλὰς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνηντῶντο οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰ μεγάλα ἐμπορικὰ ὁδοὶ κατέληγαν ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, προϊόντα μακρινωτάτων χωρῶν, διότι

ἐκεῖ εὕρισκον ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ Κράτους.

Ὁ πραγματικὸς διάδοχος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Ἐχει τὰς διαστάσεις ἐκείνης, τὴν τάσιν νὰ ἐξαπλώνεται εἰς τὸ βάθος τῆς Ἀσίας, νὰ ἐπιδρῷ ἐπὶ ποικίλων πληθυσμῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν συγχώνευσιν ἢ συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως ἐκείνη, δὲν ἔχει σύνορα καθωρισμένα μὲ ἀκρίβειαν. Εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς ἡ κρατικῆς ἐπιρροῇ εἶναι χαλαρὰ ἢ μηδαμινή.

Τὸ εὐρύτερον αὐτὸ κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὅπως ἔλεγον κατ' ἀρχάς, Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως εἶπον ἀργότερον, διότι κέντρον αὐτοῦ ἦτο ἡ Συρία, τὸ ἱδρυσεν ὁ κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης Σέλευκος. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους ὀνομάζονται Σελευκίδαι ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκος ἢ Ἀντίοχος.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἡ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Πολὺ ἐνωρίς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἱδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ

Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του, 5 Λαοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ Ἀντιόχεια, ὁποία ἀργότερον ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπὶ τινα χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγοὺς πηγὰς του. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι, ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτῃ μετὰ τοὺς ὕδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὐρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

Οἱ βασιλεῖς.

Σέλευκος Α' Νικάτωρ (321 - 281), υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου, στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἐκ τῶν νεωτάτων στρατηγῶν, ὁμήλικος περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν, διεκρίθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν Ὑδάσπου (326). Ἐσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Περδίκκα κατὰ τὴν πρώτην ἐξέγερσιν, ὃ ὁποῖος τὸν προήγαγεν εἰς διοικητὴν τῶν ἱππέων τῶν ἐταίρων, μέγα ἀξίωμα, τὸν ὁποῖον κατεῖχε ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ ἴδιος ὁ Περδίκκας. Ἦτο τότε 30 ἐτῶν, μετ' ὥραϊον καὶ ἐπιβλητικὸν παράσημα, ψυχραῖμος, ὀλιγόλογος, πολὺ ρωμαλέος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ νίκην, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πρωτεργάτης,

ἔγινε κύριος ἀπεράντου κράτους. Ἐχων βάσιν τὴν Βαβυλῶνα ἐκυρίευσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλην τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν εἰς τὰς Ἰνδίας Ἐπροχώρησεν ἴσως μέχρι τοῦ Γάγγου. Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλειψε τὸ βάρος τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἔστειλε τὸν γραμματέα του Μεγασθένην, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Γάγγου ἀσπλὴν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως Τσαντραγκούπτα, τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Σανδράκοττον. Ὁ Μεγασθένης ἔγραψε τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρῶτην φορὰν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς Ἰνδίας.

Ὁ Σέλευκος ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ μεγάλην πόλιν, τὴν Σελεύκειαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν.

Ἡ πόλις ἔγινεν ἀγορὰ ἐμπορίου μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Τὰ ἀκάτια κατήρχοντο ἐκεῖ διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκόμιζον τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὰ σιτηρὰ τῶν μεγάλων πεδιάδων τῆς Ρωσίας.

Μία ὁδὸς καραβανίων ἔφερεν εἰς τὸν λεγόμενον Λίθινον Πύργον ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ τοῦ Τουρκεστάν, τοῦ σημερινοῦ Σὺρ-Ντάρια, ὅπου ἐπήγαιναν ν' ἀγοράσουν μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Κίνας, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο διὰ μέσου τῆς Ἀσίας.

Συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ἀνήσυχον καὶ ἀνησυχοῦντα τὸ κράτος του Δημήτριον Πολιορκητὴν. Ὅταν δὲ τὸ 281 ἐνίκησεν τὸν Λυσίμαχον (εἰς τὸ Κουροπέδιον, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Λυσίμαχος), ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος ὅλων τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη τὸ 281 ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Σέλευκος διετήρησε τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν βασιλείων τῆς Περσίας. Διήρεσεν ὅμως τὸ κράτος εἰς πολὺ μικροτέρας σατραπείας, ἐν ὧν 72. Ἡ Συρία μόνη εἶχεν 8 σατραπείας. Ἐκάστη σατραπεία ὅμως ἔζη τὴν ἰδιαιτέραν ζωὴν της. Μεταξὺ τῶν ποικιλωτάτων λαῶν, ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο ὁ στρατὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, ἡ ὁποία βραδέως διεδίδετο εἰς τὰ ἐνδότερα. Ὁ στρατὸς τοῦ Σελεύκου ἀπετελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, Ἕλληνας καὶ πολλοὺς Ἀσιάτας, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπήρκουν.

Ὁ Σέλευκος ζῶν ἀκόμη παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος σατραπειῶν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον.

Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτήρ (281 - 260) ἐξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του ἰδρύων νέας πόλεις. Ἐκρινεν ὅμως φρόνιμον νὰ πλησιάσῃ τὴν Μεσόγειον. Μετέφερε τὴν ἑδραν του εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εἰς τὴν βόρειον Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔγινεν ἡ λαμπρὰ πρωτεύουσα τῶν Σελευκιδῶν. Εὐρεθεὶς πρὸ συνασπισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων Ἡρακλείας (Πόντου), Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνος μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγνωρίσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Ἡ πρᾶξις ὅμως, ἡ ὁποία ἐδόξεσε τὸν Ἀντίοχον, εἶναι ἡ νίκη κατὰ τῶν Γαλατῶν, οἱ ὁποιοὶ διαπεραιωθέντες ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐλεηλάτουν τὴν Μ. Ἀσίαν. Δι' αὐτὴν ἔλαβε τὸν τίτλον Σωτήρ.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας. Τὸ κράτος τῶν ἔχανε διαρκῶς ἔκτασιν. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος περιοχαί, κατοικοῦμεναι ἀπὸ λαοὺς διατηρήσαντας τὴν περσικὴν θρησκείαν, ἀπεσπάσθησαν ἑνωρὶς. Ἐχασαν ἐπίσης σχεδὸν καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸ κράτος τῶν περιωρίσθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτάς δὲν ἦτο στερεὰ ἡ ἐξουσία τῶν. Αἱ παράλλαι πόλεις τῆς Φοινίκης μόλις ὑπήκουον. Οἱ Ἑβραῖοι ἐπίσης, ἀποτελέσαντες πάλιν ἔθνος ὑπὸ τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν. Οἱ Σελευκίδαι ὅμως διετήρησαν τὰς μακεδονικὰς ἀρετάς. Ἦσαν πολεμικοὶ καὶ ὀργανωταὶ στρατῶν. Ἀντίοχος Β' (261 - 247), ὁ ἐπιλεγόμενος Θεός, ἦτο μέθυσος καὶ παίγνιον τῶν εὐνοουμένων του.

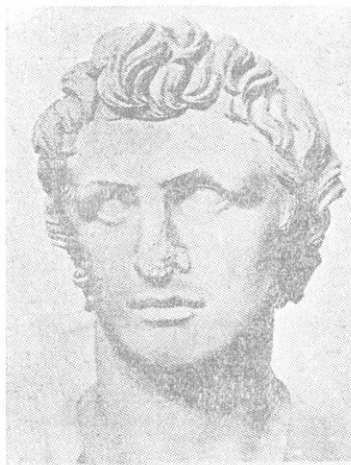
Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος Γ', ὁ ὀνομασθεὶς Μέγας (224 - 186), ἦτο σημαντικὸς ἡγεμὼν. Ἐφιλοξένησε τὸν Ἀννίβαν καταφυγόντα εἰς τὴν αὐλήν του καὶ κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Σημαντικωτάτη ὅμως ἦτο ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν ἐκαλλιιεργήθη ἰδίως ἡ Συρία καὶ εἶχεν ἱστορικῆς σημασίας ἀπόδοσιν ἀργότερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Λ 80

Τὸ βασιλείον τῆς Περγάμου.

Ὁλίγον ἀργότερον ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἰδρύθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον προσωρίζετο νὰ λάβῃ ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φίλιππος, ἄνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς, ἄλλοτε ὑπηρέτης τοῦ Λυσιαίου, ἀρχόντος τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος εἶχε διορίσει αὐτὸν

Ἄτταλος Α΄ τῆς Περγάμου.
Βερολῖνον, Κρατικὸν Μουσεῖον.

φρουράρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βραβεύσας τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ θησαυροῦ (9.000 τάλαντα), τὸν ὁποῖον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας τοιαυτοτρόπως μικρὰν ἡγεμονίαν (231), τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εὐμένης Α΄ (263-241). Ἄλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἄτταλος Α΄ (241-197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασίλειον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται Ἄτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἄτταλος ἢ Εὐμένης.

Υἱὸς τοῦ Ἄττάλου ἦτο ὁ Εὐμένης Β΄ (197-159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀττάλου Β΄ (159-138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος Γ΄ ἀφήνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Ἡ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατὰκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλάς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ τὴν παλαιάν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὴν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὅποιοι περιήλθον εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν, καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Μεγίστην ἀναστάτῳσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322-146), ἡ Ἑλλάς ἔκαμε πολλὰς προσπαθείας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι, ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἢ δημαγωγῶν, ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός. Ὁ Πτολεμαῖος ἔβρισκεν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνήκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἥ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, καὶ ἦτο κρηνηφόρος καὶ διηρημένη εἰς πολλοὺς λαοὺς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος π.Χ. ἐγένετο μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχαν ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπ' ἐκεῖ κατήλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πύρρος ἀποσύσασκεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνεντρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημύρηνσαν τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὅταν ὁμοῦς ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκῶν, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπρόξενησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐληλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπείλουν τὸ κράτος τῆς Περγᾶμου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἥ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ἀπόστολου Παύλου.

23 ~~Α~~ Ο Πύρρος.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῇ ἀπὸ ἑλληνικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχαν κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυπεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (316-272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μετὰ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μετὰ τὴν ὑποστήριξιν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσότερον ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μετὰ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρευόμενος νὰ ἰδρύσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του

καί μεταφέρει τὸν στρατὸν τοῦ εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἰ-
χον προσκαλέσει οἱ Συρακοῦσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἄλλα
καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ ἦσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν
ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν
Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχαν προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι
ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἐτῶν, ἀφοῦ
ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης,
ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἥπειρον (280-275).

Ἄλλ' ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας.
Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ ἐξουσιάσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ
τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ τέλος εὕρισκε ἄδοξον
θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

24 ~~Σ~~ Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία.

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277-239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν
Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοτρό-
πως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἑνᾷ περίπτῳ αἰῶνα, μέχρι
τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς
Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν
χώραν τοῦ, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀπο-
καταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ
προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὀργανώ-
σεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς,
δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχαν μείνει
γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους
καὶ δὲν ἔλαβαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ
κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα πρῶτευ-
σαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ἠύξθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις
καὶ γενικῶς παρουσιάζουν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς
Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ
3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ δύο συμπο-
λιτείας, ὅπως ἔλεγαν τότε. Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμ-
πολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὁργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὅποιαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὄλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορές τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκές συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὅποιος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει ψήφον καὶ ὅλαι ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιότερον καιρὸν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νομίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτο-

διοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλάς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἐκνομιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμὴν.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π. Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἐγένεν αἰσθητὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχαν ἰδρυθῇ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινὰ καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

25 Ὁ Ἄρατος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολήν, ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὁπότε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἄρατος ὁ Σικυώνιος.

Ὁ Ἄρατος (272 - 213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατώρθωσε νεώτατος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἐγένεν ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ὁ Ἄρατος ἦτο τολμηρὸς, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιός εἰς παρασκηνιακὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθὴς πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Προσεπάθησε λοιπὸν νὰ ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελο-

ποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατάρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικάς φρουράς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἀρατος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἐξελέγη 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολὴν της. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἄργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἔγινε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

26

✕ Ἅγις καὶ Κλεομένης.

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων, τοῦ Ἀγίδος καὶ τοῦ Κλεομένου, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ της, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχὴ μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Πολῖται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία, ἐνῷ οἱ λοιποὶ Σπαρτιάται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὄνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Διότι ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εὕρηκαν εἰσοδὸν εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἰδέαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέυρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο

παραγραφή των χρεών και νέα δικαιότερα κατανομή της γης και της περιουσίας.

‘Ο νεαρός βρσιλεύς Ἁγίς (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε κατάργησιν χρεών καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως, διὰ τὴν αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουιν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὁ Ἁγίς μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἀλλ’ οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν του. Ὁ Ἁγίς συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου βασιλέως, τοῦ Λεωνίδου.

Μετ’ ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἀγίδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης, ὁ υἱὸς τοῦ Λεωνίδου. Συζευχθεὶς παρὰ τοῦ πατρὸς του μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἀγίδος, κατηχήθη εἰς τὰς ἰδέας ἐκείνου. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὠνειρεύετο νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γήητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Ἀρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἀλλ’ ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφύνευσε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανεφέρε τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγίνε τότε κάτι περίεργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὥς ἡ δημοκρατικώτερα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἀρατὸν καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένηους καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἀρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δωσωνα (229-220). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην (222) παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὁ Κλεομένης

ὕπεστη θλιβεράν ἦταν καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴ-
γυπτον, ὅπου ἐφρονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐπανα-
στατήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς
τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν
ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὥς συνέπειαν νὰ κυριαρ-
χήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατε-
λήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων
ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν
Κλεομένην κατέστρεψεν ἰδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ
ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα, ὁ ὁποῖος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἐφρόντισε νὰ
τὸν δηλητηριάσῃ (213). Ὁ Δῶσων ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν
ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς
τοῦ Φίλιππος Ε' (220-179), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ ἐνερ-
γὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. 7

27 Ὁ Φιλοποίμην.

Μετὰ τὸν Ἄρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαΐ-
κῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπο-
λίτης (253-189).

Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχε γίνεи σημαντικὴ μετα-
βολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ
ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύε-
ται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρω-
μαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε
μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωρ-
γάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώ-
σῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοιουτρόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν
εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τὸν σημαντικώτερον συνασπι-
σμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους του, καὶ ἀπέκτησε τὴν
συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγμα-
τικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὥς
ὕπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν ὁμοιάσῃ

εις την απλότητα της ζωής, εις την ανιδιοτέλειαν και εις τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετῆρει ζωηράν· εις την ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον Ἑλληνα, «ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων».

Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἤθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Προσπαθὼν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπὴ κηδεῖαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἄλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανεκτίσθη πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμὴν.

Ὁ Πλούταρχος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος.

«Ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδήσις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατῆφεια καὶ πένθος... Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔβλαπταν τὴν χώραν... Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμά του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἤρχισαν νὰ προχωροῦν ὅχι ὅπως συνήθως, ὅπως τύχῃ ὁ καθεὶς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπινίκειον μαζὶ καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἔβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζὶ νὰ δακρύουν. Τὴν ὑδρίαν, ἡ ὁποία μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος (ὁ κατόπιν περίφημος ἱστορικός, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο μόλις 22 ἐτῶν) καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς. Οἱ στρατιῶται ὀπλισμένοι καὶ μὲ στολισμένους ἵππους, ἠκολούθουν οὔτε κατηφεῖς, ὅπως ἔπρεπε εἰς τόσο μεγάλο πένθος, οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχον εἰς προὔπαντησιν, ὥσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείας, ἔψαυαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευσαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὅταν δὲ ἀνεμείχθησαν μὲ αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ἐεχύθη θρῆνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρνησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζὶ τοῦ ἔχασε τὴν πρῶτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαΐαν»

(Πλούταρχος, Βίος Φιλοποίμενος, Κεφ. ΚΑ).

Ἡ Ἑλλάς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις της διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγας δεκαετίαις ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

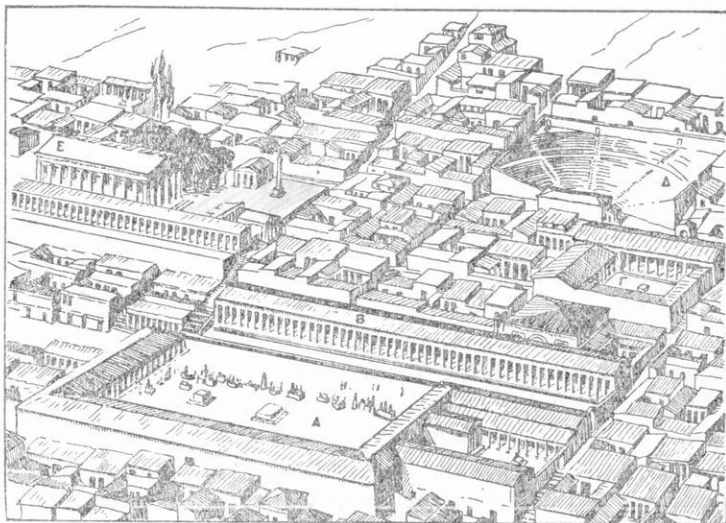
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α'. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἔτων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρωμαίους (323-31 π. Χ.) ὀνομάζουν ἑλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Πόλις ἑλληνιστικῶν χρόνων: ἡ Πριήνη (ἀναπαράστασις).

Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰωνίας ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερον εἰς φῶς ὁλόκληρον τὴν ἑλληνιστικὴν πόλιν, κτισμένην κατὰ τὴν νέαν πολεοδομικὴν (πλατεῖς δρόμοι τεμνόμενοι καθέτως, ὕδρευσις, φωτισμός τὴν νύκτα). Α. Ἀγορά, Β. Μεγάλῃ στοᾷ (τόπος συναλλαγῶν), Γ. Γυμναστήριον, Δ. Θέατρον, Ε. Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἐλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωήν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα, αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων.

Οἰκονομικὴ ζωή.

Κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, μεταχειρίζονται ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἄφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προσδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

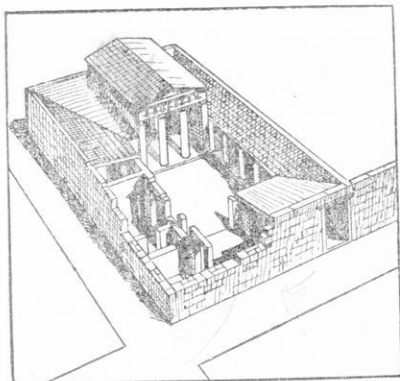
Πρὸ πάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὁποία εἶχε λάβει τὴν σπουδαίωτητα τοῦ Πειραιῶς. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηράν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγαλοπόλεων. Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἐκάστη. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπονόμους καὶ λουτρά καὶ εἶναι ἐπιπλωμένοι μὲ πο-

λυτέλειαν ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουσιν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαίθριος ἐρημύνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

Τὰ κέντρα.

Οἱ ἐλληνιστικοὶ χρόνοι παρουσιάζουν ἀπὸ ἀπόψεως ἐστίνων τοῦ πολιτισμοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει μία πνευματικῶς δεσπύζουσα πόλις, ὅπως αἱ Ἀθηναί τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης εἶναι κατεσπαρμένη εἰς πολλὰ κέντρα, ἀπομεμακρυσμένα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ διαρκῶς ἀνακύπτουν νέα. Ἐπανήλθομεν, κατ' ἄλλον ἐννοεῖται τρόπον, εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀποικισμοῦ. Ὅπως τότε ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν Μίλητον μέχρι τῆς ἰταλικῆς Κύμης εἶχομεν τὴν ἀνθησιν εἰς πολυάριθμα κέντρα, Χαλκίδα, Αἴγινα, Κόρινθον,

Οικία Πριήνης.

Εἰς τὴν Πριήνην εὐρέθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ κατοικίαι εἰς καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κτισμέναι ἐπὶ εὐρέος οἰκοπέδου, σχήματος ὀρθογωνίου τετραγώνου, μήκους 47 μ., πλάτους 35 μ. Ἀποτελοῦν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπὸ δρομίσκους. Εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς μεσημβρίαν, ὥστε νὰ εἶναι εὐήλιοι τὸν χειμῶνα, εὐσκιοὶ τὸ θέρος. Ὅπως ὅλαι αἱ οἰκίαι τῆς ἀρχαιότητος, δὲν εἶχαν παράθυρα πρὸς τὸν δρόμον. Εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρὰν εἶναι ἡ θύρα τοῦ στενοῦ διαδρόμου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ καθαυτὴ θύρα τῆς οἰκίας. Ἐξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς ὑπαίθριον αὐλήν, ἐκ τῆς ὁποίας φωτίζονται καὶ ἀερίζονται τὰ δωμάτια. Εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ παράθυρα. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν, εἶναι στοὰ βασταζομένη ἀπὸ τρεῖς μαρμαρίνους κίονας. Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς εἶναι τὰ δωμάτια διὰ τοὺς ἄνδρας (ἀνδρώνιτης), ἄλλα διὰ τὰς γυναῖκας (γυναικωνίτης).

Συρακούσας, Σύβαριν, Κρότωνα, Κυρήνην, τώρα ἡ βάσις ἐπλά-
τύνθη ἀκόμη περισσότερον. Αἴγυπτος καὶ Συρία ἠνοίχθησαν εἰς
τὴν ἄμεσον ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἀλεξάνδρεια καὶ Ἀντιόχεια,
τὰ κτίσματα Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὰς ἀχανεῖς
ἐκτάσεις τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, αἱ Ἀλεξάνδρειαι καὶ αἱ Σε-
λεύκειαι, μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἀκόμη καὶ
αἱ πρωτεύουσαι τῶν βαρβαρικῶν κρατῶν, Βιθυνία, Καισάρεια,
Σινώπη, εἶναι ἐστὶ αἱ ἑλληνισμοῦ.

Β'. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἐξασθένεισις.

Τὰ μεγάλα ἀτυχήματα ἐπλήγωσαν τὴν εὐγενεστέραν πό-
λιν τοῦ κόσμου. Ἔχασε πολὺ αἶμα εἰς τοὺς πολέμους, εἰς ἐ-
πανειλημμένας ἐξεγέρσεις, διὰ τὰς ἀνακτῆσιν τὸ πάτριον πολί-
τευμα. Ὁ Πειραιεὺς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀλεξανδρείας,
τῆς Ρόδου καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας ἔχασε τὴν σημασίαν
του. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως φθίνει. Ὁλόκληροι συνοικίαι
ἐγκαταλελειμμένοι, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνος, κα-
ταπίπτουν.

Ἀλλ' ὁ ἐξαιρετός λαὸς τῆς δεικνύει ἀντοχὴν. Αἱ Ἀθηναὶ
ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἐ-
στία τῆς λεπτοτέρας τέχνης καὶ τῆς λεπτοτέρας ἀγωγῆς. Μο-
λονότι κατέχεται ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐξακολουθεῖ νὰ
διατηρῇ τὸν τύπον τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἡ ἐκκλησία συνέρχε-
ται τακτικά, ἐκλέγει ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ὅμως φροντίζουν κυ-
ρίως διὰ τὰ κοινοτικά. Αἱ ἑορταὶ τελοῦνται κανονικῶς, τὸ θέα-
τρον συγκεντρώνει λαόν, ὁ ὅποιος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι φιλό-
μουσος καὶ λεπτὸς ἐκτιμητὴς τοῦ ὥραίου.

Πνευματικὴ ζωή.

Ἐχει παραγωγικοὺς καὶ κομψοὺς δραματικοὺς συγγραφεῖς,
κυρίως τῆς νέας κωμῳδίας, τὸν Μένανδρον, τὸν Φιλήμονα κ. ἄ.
Περὶ τὸν λεπτὸν καὶ εὐαίσθητον Ἐπίκουρον, γνήσιον τέκνον

τῆς Ἀττικῆς, συγκεντρώνονται ὅσοι διατηροῦν ζωηράν τὴν ἐλληνοαθηναϊκὴν παράδοσιν. Ἐξηντλημένοι καὶ αἰσθανόμενοι ὅτι δὲν ἡμποροῦν νὰ ἀντιπολαίσουν εἰς τὴν βναυσότητα τῆς ἐποχῆς, ζητοῦν νὰ συνεχίσουν τὴν ἀρμύζουσαν εἰς τὴν ἀττικὴν εὐαισθησίαν ζωὴν, μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ τῆς ἀναστατώσεως τῆς ἐποχῆς. Τὸν κύκλον ἀποτελοῦν μόνον Ἕλληνες.

Ἀλλ' ἤδη εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναμειγνύονται ξένοι. Ὁ Ζήνων εἶναι ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, φοινικικῆς καταγωγῆς, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων διαρκῶς αὐξάνει. Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ὅμως παραμένει ἐστία φωτὸς καὶ παιδευτήριον πάσης τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν παρακμὴν τῆς εἶναι ἡ πανεπιστημιούπολις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται Ἕλληνες ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς, Σύροι, Καρχηδόνιοι καὶ Αἰθίοπες ἀκόμη. Τέσσαρες φιλοσοφικαὶ σχολαί, δηλαδὴ τέσσαρα πανεπιστήμια, ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον ἢ Περιπατητικὴ Σχολή, ὁ Κῆπος, δηλαδὴ ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου, ἡ Στοά τοῦ Ζήνωνος, ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων, εὐρίσκονται ἐν πλήρει λειτουργίᾳ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ συνεχίζονται εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς.

Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς ὅτι τὸ γνήσιον ἐλληνικὸν ἔχει πατρίδα τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῇ κέντρα, ὅπως ἡ Ἀλεξανδρεία, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος, τὰ ὁποῖα ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα.

97 Γ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

37 Κτίσις τῆς πόλεως.

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία πολιτισμοῦ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Μ' ἐξαιρετικὴν διορατικότητα εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος.

«Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ», γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀρριανός, «ὁ χῶρος κάλλιστος κτίσαι ἐπ' αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἂν εὐδαίμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῇ πόλει

ἐθηκε, ἵνα τε (= ὅπου) ἀγορὰν ἐν αὐτῇ δεῖμασθαι ἔδει καὶ ἱερὰ... καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἐφαίνετο» ('Αρριανός, 'Αλεξάνδρου 'Ανάβασις, Γ', 1,5).

Ὁ ἴδιος ὁ 'Αλεξάνδρος διέγραψε μὲ ἄλφιστα (ζυμάρι) τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὅρια τῆς πόλεως.

Ὑπὸ ἔποψιν στρατηγικὴν ἢ θέσις ἦτο ἀσφαλὴς, διότι δυσκόλως τὴν ἐφθάνεν ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς ἦτο ἐξαιρετικὴ. Οἱ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐμετρίαζον τὸν ἀφρικανικὸν καύσωνα.

«Καὶ τὸ εὐάερον ἄξιον σημειώσεώς ἐστιν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐτησίαι πνέουσιν ἐκ τῶν βορείων καὶ τοσοῦτου πελάγους, ὥστε κάλλιστα τοῦ θέρους οἱ 'Αλεξανδρεῖς διάγουσιν», γράφει ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ ὁποῖος ἔζησεν εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔδωσε διεξοδικὴν περιγραφὴν τῆς 'Αλεξανδρείας (C 793).

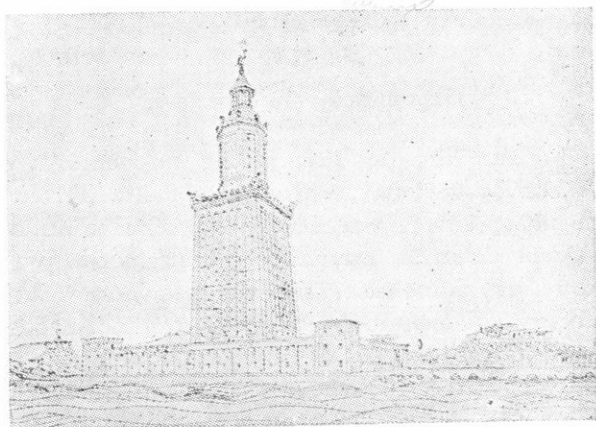
Σχεδιάγραμμα τῆς 'Αλεξανδρείας.

Μὲ ὅλην τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν μόλις ἐπὶ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου (μέσα 3ου αἰῶνος) ἔλαβε μορφὴν πύλεως, ἢ ὁποῖα ἠϋξήθη εἰς «μέγεθος καὶ εὐδαιμονίαν» (Παυσανίας Η, 33,3) καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν.

34

Ἡ μεγάλη πόλις.

Ἐκτὸς τῆς ταχείας ἀνθήσεως, ἔλαβε παγκόσμιον σημασίαν, ὅπως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, τῶν εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπὶ δέκα αἰῶνας μέχρι τῆς καταλήψεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (332 π. Χ. - 641 μ. Χ.) ἡ Ἀλεξανδρεῖα ἡ Μεγάλη εἴτε ἡ κατ' Αἴγυπτον, ὅπως ἐλέγετο, ὑπῆρξεν ἡ βασίλισσα τῆς Μεσογείου, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χαρᾶς, κληρονόμος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῆς μυστηριώδους Αἰγύπτου τῶν Φαραῶ.

Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας (ἀναπαράστασις).

Ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας νησίδος Φάρου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου (233-246) ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Κνιδίου ἀρχιτέκτονος Ζωστράτου «Θεοῖς σωτήρσι ὑπὲρ τῶν πλωιζομένων», ὅπως ἔλεγεν ἡ ἐπιγραφή. Ὁ πύργος ἦτο πολυώροφος ὕψους 120-150 μ., καὶ ἐφώτιζεν ἀπόστασιν 30) σταδίων ἀπὸ τὴν πυρὰν καιομένων ξύλων. Τὴν ἡμέραν διεκρίνετο ἀπὸ μεγχυτέραν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ καπνοῦ.

Ἦτο κέντρον ἀνθοῦντος ἐμπορίου. Διετῆρει σχέσεις μὲ ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μακρινὰς χώρας

της 'Ανατολῆς, τὴν Κεϋλάνην, τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, διὰ τῆς Ἑρυθρᾶς Θαλάσσης. Ἔγινεν ἡ πόλις τῆς πολυτελείας, κομψῆ καὶ πλουσία, ἔζησε βίον εὐκόλον καὶ τρυφηλόν, ἔγινεν ὀνομαστή διὰ τὴν ἀνήκουστον χλιδὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς σοφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς τελειώσεως.

Ὡς πόλις ἦτο ἐπὶ αἰῶνας ἡ μεγίστη καὶ ὠραιότατη: «κορυφὴ τῶν πόλεων», «πολλαὶ πόλεις εἰς μίαν», ὅπως τὴν χαρακτηρίζουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ὅδοι μεγάλαι, πλατεῖαι ἀπερραντοί, στοαί, κολοσσιαῖα καὶ πολυτελεῖ παλάτια, ναοί, ἵπποδρομοί, γυμνάσια καὶ μνημεῖα ἀπὸ μάρμαρον καὶ πορφυρίτην μὲ ἀμύθητον πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐκεῖ συνέρρεον τὰ πλοῖα ὅλου τοῦ κόσμου, τὰ πλοῖα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου συνηντῶντο εἰς τὸν λιμένα τῆς μὲ τὰ καραβάνια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

35 Περιγραφή τῶν ἀρχαίων.

Οὐδεμία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις παρουσιάζει σήμερον ὄσσην ἡ Ἀλεξάνδρεια πενιχρότητα εἰς μνημεῖα. Ἡ νέα ἀραβοφелλαχική πόλις ἔπνιξε καὶ ἐξηφάνισε κάθε παλαιὸν μεγαλεῖον. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διετήρησαν τὴν εἰκόνα τῆς λαμπρᾶς μεγαλοπόλεως. Εἰς τὸν γεωγράφον Στράβωνα ἔχομεν μακράν καὶ ὀνομαστήν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Πληροφορίας μᾶς ἔδωσε καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, ἔργον τὸ ὁποῖον ἐγράφη κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου Καλλισθένους, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἱστοριογράφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Σύντομον ἀλλ' ὠραίαν περιγραφὴν θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωός του ὁ μυθιστοριογράφος τοῦ 5ου αἰῶνος Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἐπεκύρωσαν αἱ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ πόλις εἶχε μῆκος 5.500 μέτρα, κατὰ τὸν Διόδωρον ἔφθανε τὰ 7.400 μέτρα. Ὁ περίβολος ἐνισχυόμενος ἀπὸ πολλοὺς πύργους ἔφθανε τὰ 14.800, κατ' ἄλλους 22.000 μέτρα. «Μόλις δὲ διήλθον τὰς Πύλας τοῦ Ἥλίου», διηγεῖται ὁ ἥρωας τοῦ Ἀχιλλέως Τάτιου, «συνηντᾶτο εὐθύς τῆς πόλεως ἀστράπτον τὸ κάλλος, καὶ μοι τοὺς

ὀφθαλμοὺς ἐγέμισεν ἡδονῆς» (Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, Ε, 1).

Ἡ πόλις εἶχε κτισθῇ κατὰ τὸ τελειότερον σύστημα τῆς ἀρχαίας πολεοδομικῆς. Δύο μεγάλοι λεωφόροι, εὐθύτατοι καὶ πλατύτατοι, τεμνόμενοι καθέτως ἐχώριζον τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας. Τὸ πλάτος αὐτῶν ἦτο 31 μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευράς καὶ εἰς μακρὰν συνέχειαν ἔχουν σειρὰν ἀπὸ στοᾶς καὶ κίονας, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἕως τὴν Δύσιν: «ἐκ τοῦ Ἥλιου πυλῶν εἰς Σελήνης πύλας», ὅπως λέγει ὁ Τάτιος. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο λεωφόρων ὑπάρχει μεγάλη πλατεία. Αἱ οἰκίαι λοιπὸν εἶναι κτισμέναι εἰς κανονικὰ τετράγωνα, ὅπως εἰς τὰς σημερινὰς ἀμερικανικὰς πόλεις.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ὑπῆρχεν ἄλλος, ἱερὸν τοῦ Πανός, δι' αὐτὸ Πάνειον ὀνομαζόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέβαινε κανεὶς διὰ κοχλίου, δηλαδὴ ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ. «Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔστιν ἐπιθεῖν ὅλην τὴν πόλιν ὑποκειμένην αὐτῷ πανταχόθεν», γράφει ὁ Στράβων.

Ἀνάκτορα, δημόσιοι κῆποι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν τόποι ἀναψυχῆς, ἄλλα κατελάμβανον σημαντικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς: «Τεμένη τε κοινὰ κάλλιστα καὶ βασίλεια, τέταρτον ἢ καὶ τρίτον τοῦ παντός περιβόλου», λέγει ὁ Στράβων.

Τὰ μνημεῖα.

Ἡ σπουδαιότερα συνοικία εἶναι τὸ Βρύχιον, ἡ κυρίως ἑλληνικὴ συνοικία, ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Μεγάλου λιμένος καὶ τῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνει τὰ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα. Ἐκεῖ εἶναι τὰ βασιλεια, σύμπλεγμα πολλῶν οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν εἰς τὰς μεταξὺ «πολλὰς καὶ ποικίλας διατάξεις καὶ ἄλλα», ὁ ἱππόδρομος, τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον εἶναι μέρος ἢ συνέχεια τῶν πολεμαϊκῶν ἀνακτόρων, πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πολεμαῖοι ἱδρυσαν πρὸς θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας «Μούσαις ἱερὸν», ὅπως ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη ἦτο ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἰς αὐτὴν ἐφιλοτιμήθησαν οἱ Πτολεμαῖοι νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἑλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὕλικόν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου, ἀριθμοῦσαν 700 χιλιάδας τόμους. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν ἰδέαν τῆς βιβλιοθήκης ἔδωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, μαθητὴς τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς, φυγὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πολιορκτοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λυκείου.

Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε πρὸς τούτοις βοτανικὸν καὶ ζωολογικὸν κήπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον, αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ καταλύματα διὰ τοὺς λογίους: «ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν» (Στράβων C. 794).

Τὸ Σεραπεῖον ἢ Σεράπειον ἦτο μέγας ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἑλληνοαιγυπτιακὸν θεὸν Σάραπιν. Ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὑπὸ Πτολεμαίου Α', ἴσως ἐπὶ σημείου ὁρισθέντος ἤδη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον παρεθέσαμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὥρισεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως τὰς θέσεις ναῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ αἰγυπτιακοὺς θεοὺς. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἦτο ἀρχαῖον προσκύνημα αἰγυπτιακῆς θεότητος. Ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὸν ὀβελίσκον καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανον. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς θεότητος μετὰ τὸν ἑλληνικὸν Πλούτωνα προῆλθεν ὁ θεὸς Σάραπις, γέννημα τῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ξένας δοξασίας μετὰ τὰς ἑλληνικάς. Ἡ εἰσαχθεῖσα τοιουτοτρόπως νέα θεότης συνώψιζε τὰς κυριωτέρας ιδιότητας τῶν ἑλληνικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεῶν καὶ ἡ λατρεία τῆς ἐγίνεν εὐπρόσδεκτος καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων ὁ Σάραπις φέρει ἐπὶ κεφαλῇ τὸν κάλαθον τῆς Δήμητρος, τὸ κέρας τοῦ Ἀμμωνος, τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου, τρίαῖναν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ κέρας τῆς ἀφθονίας τοῦ Νείλου. Ἀρχαῖος συγ-

γραφεὺς περιγράφων τὴν παράστασιν λέγει ὅτι ἐξέφραζεν ἰδιό-
ζουσαν γλυκύτητα μετὰ τινος μυστηριώδους ἐκφράσεως. ✕

Δ'. ANTIOXeia

Κτίσις καὶ σημασία.

Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ἡ ἐπὶ Δάφνῃ ἦτο ἡ
σημαντικώτερα ἀπὸ τὰς 23 πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ἡ μετω-
νόμασαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Σελευκίδαι, τὰς 6 ὁ Σέλευκος Α'.
Ἐκτίσθη τὸ 300 ἀκριβῶς εἰς μνήμην τῆς ἐν Ἰψῷ νίκης ὑπὸ τοῦ
κυριωτέρου τῶν νικητῶν Σελεύκου Α' πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός
τοῦ Ἀντίχου, εἰς τὴν Ἀνω Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου,
ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέττας πρὸς Δαμασκόν, εἰς μι-
κράν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Σή-
μερον εἶναι μικρὰ ἀνατολικὴ κωμόπολις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντέκια.

Ὁ Ἀλεξάνδρος ἤδη εἶχε σχεδιάσει τὴν ἵδρυσιν πόλεως εἰς
τὴν περιοχὴν αὐτήν. Ταχέως ἀναπτυχθεῖσα ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε
μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας πόλεις τῆς ἀρχαϊό-
τητος, μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ μαζί μὲ τὴν Ἀλεξανδρείαν
ἐπὶ ἑξ αἰῶνας μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330
μ.Χ.) καὶ ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ
τῶν Ἀράβων (635 μ.Χ.), ἔλαμψεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἔρριψε
πολὺ μακράν τὴν λάμψιν ἐξημερωμένου βίου, τῶν γραμμάτων
καὶ τῶν τεχνῶν. Ὀλίγων μικροτέρα ἴσως ἀπὸ τὸ παρὰ τὸν Νεϊ-
λον κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβαλεν ὅσον καὶ ἡ ἀντίζηλός
της εἰς τὴν λάμψιν τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν διάδο-
σιν ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος τῶν Ἀλε-
ξανδρινῶν χρόνων, τῆς κοινωνικῆς κομψότητος καὶ εὐμαρείας.
Ὡνομάσθη Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη, ἡ καλὴ, orientis apsis pul-
cher (ὠραία μέλισσα τῆς Ἀνατολῆς) καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν
Χριστιανῶν Θεούπολις διὰ τὴν σημασίαν της εἰς τοὺς χρόνους
τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μετὰ τὴν κτῆσιν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι «βασίλισσα τῆς Ἀσίας».

Τὸν πυρῆνα τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν Ἕλληνες, Μακεδόνες,
Κρήτες, Κύπριοι (ἀναφέρονται καὶ Ἀθηναῖοι), μετοικισθέντες ἀ-

πὸ τὰ περίχωρα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμῶς ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἐγχώριοι.

Ἡ τύχη τῆς Ἀντιοχείας.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον, Ρώμη Βατικανόν.

Τὸ πρωτότυπον ἦτο τοῦ Εὐτυχίδου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὥς νεαρά γυνὴ καθήμενὴ εἰς βράχον. Κρατεῖ στάχεις, σύμβολον τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας. Τὸ πυργωτὸν στέμμα συμβολίζει τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸ παιδάκι κάτω εἰς τοὺς πόδας τῆς, τὸν ποταμὸν Ὀρόνταν, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

Ἡ τετράπολις.

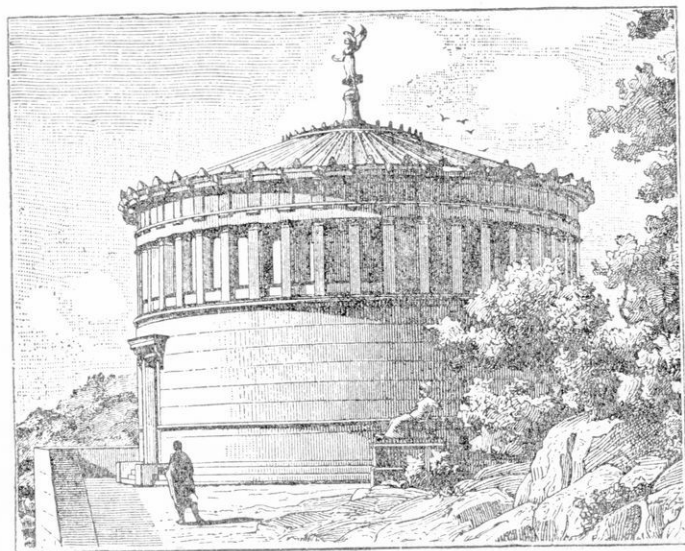
Ἐκτίσθησαν τέσσαρες μεγάλαι συνοικίαι, αἱ ὁποῖαι παρουσίαζον ὅσιν τεσσάρων χωριστῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια ὠνομάσθη Τετράπολις. Ὅταν δὲ ἀργότερα ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (174-164) ὅλαι ὁμοῦ περιεβλήθησαν διὰ κοινοῦ μεγαλοῦ περιβολοῦ, ἐχρειάζετο πορεία πεντε ὥρων διὰ τὴν διαδρομὴν τῆς περιφερείας, ἡ ὁποία οὕτω μονον τῆς Ρώμης ἦτο μικρότερα.

Ὁ Σελευκος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξωραίσαν τὴν πόλιν καὶ διεκόσμησαν αὐτὴν μὲ πολυάριθμα καὶ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα.

Ἡ πολυτελεστέρα ἀπὸ τὰς τέσσαρας πόλεις ἔκειτο ἐπὶ νησίδος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ κέντρον αὐτῆς ἐκοσμεῖτο διὰ τετραγώνου στοᾶς μὲ τέσσαρας πύλας, ἀπὸ

τάς ὁποίας ἐξήρχοντο τέσσαρες μεγάλαι ὁδοὶ κοσμημέναι μὲ στοάς. Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁδὸς ὠδήγει πρὸς τὰ παλάτια τῶν Σελευκιδῶν, τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κατεῖχον μεγάλην ἑκτασιν, σχεδὸν τὸ τέταρτον τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ἐξετείνετο ὁδὸς ἐξαιρετικῆς μεγαλοπρεπειας, ἡ ὁποία ἐκοσμεῖτο ἀπὸ τέσσαρας σειρὰς κιό-

Ἀρσινόειον τῆς Σαμοθράκης (ἀναπαράστασις).

Χαρακτηριστικὸν οἰκοδόμημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου (θυγατὶς τοῦ Πτολεμαίου Β') μεταξὺ τῶν ἐτῶν 288-281. Τὸ σχέδιον συνεχίζει τὰς θολωτὰς οἰκοδομὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τοίχου ἐπικάθηνται 44 τετραγωνικαὶ παραστάδες, αἱ ὁποῖαι ὑποβά-
στάζουν θριγκὸν δωρικοῦ ρυθμοῦ.

νων, τὴν λεγομένην στοὰν τετράστιχον, καὶ εἶχε μῆκος τριῶν χιλιομέτρων. Μὲ αὐτὴν διεσταυροῦτο ἄλλη ἐγκαρσία ὁδός, κοσμημένη ἐπίσης μὲ στοάς. Αἱ τέσσαρες αὗται ἀπέραντοι μὲ στοάς ὁδοὶ ἐχώριζον τὰς τέσσαρας πόλεις. Αἱ μακραὶ στοαί, αἱ ὁποῖαι ἐπλαίσωνον τὰς ὁδοὺς, εἶχον σπανίαν μεγαλοπρέ-

πειαν. Ἦσαν «πανευπρεπεῖς», ὅπως γράφει μεσαιωνικὸς συγγραφεὺς.

Ἐξαιρετικὴν χάριν ἔδιδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὰ περίφημα προάστια της, ὁ Πλατανῶν ἢ Πλάτανος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κιλικίαν, ἡ Ἡράκλεια, κυρίως ὅμως ἡ Δάφνη.

Ἡ Δάφνη, τὸ ἐξάισιον προάστιον, τὸ ὁποῖον μεγάλως διεφύμισεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλονὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ συνεδέθη μὲ τὸ ὄνομά της («Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνη»), ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος μετὰ τῆς πόλεως. Ὁ τόπος περιερέετο ἀπὸ ἄφθονα νερά. Ἀλση κυπαρίσσων καὶ δάφνης ἐσκίαζον αὐτὸν καὶ ἡ φύσις ἦτο πλήρης θελγήτρων διὰ τὴν ὥραϊαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν. Ἀφιερώθη εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον, τὸν μυθολογούμενον πρόγονον τῶν Σελευκιδῶν, καὶ ἀνέζησεν ὁ μῦθος τῆς νύμφης Δάφνης, ἡ ὁποία καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μετεβλήθη εἰς δένδρον.

Εἰς τὴν ἐξαιρετον τρόπον ἐκτίσθησαν περίφημοι ναοὶ διὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ διὰ τὴν ἑλληνοαιγυπτιακὴν θεὰν Ἴσιδα, δημόσια οἰκοδομήματα, θέρμαι, ἐτελοῦντο ὄνομαστοὶ ἀγῶνες καὶ ποικίλαι ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις, τῶν ὁποίων ἡ φήμη διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας.

39

Ἡ εὐδαιμών Ἀντιόχεια.

Ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε ταχέως κοσμόπολις, μὲ πολυάριθμον καὶ σύμμεικτον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἔφθανε τὰς 500.000. Πολλοὶ Ἑβραῖοι εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐξ ὀρχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἱδρυτὴς Σέλευκος ἔδωκεν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ κυριαρχοῦν στοιχεῖον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν κοινωνικὸν βίον ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἔντονον ἑλληνικὸν χαρακτήρα.

Ἀντίοχος ὁ Φιλοπάτωρ (τέλος τοῦ 2ου αἰῶνος) ἔκτισεν ἱερὸν τῶν Μουσῶν καὶ Βιβλιοθήκην, ἀμιλλώμενον πρὸς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς Βουλευτήριον καὶ διάφορα ἱερά.

Ἡ πόλις προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Τύχης τῆς Ἀντιοχείας, ἔργον ἀρίστου μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου, Εὐτυχίδου τοῦ Σικυωνίου.

Ἄλλ' ἡ Ἀντιόχεια δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μεγάλοι γεωκτῆμονες καὶ εὐκόλως πλουτίζοντες ἔμποροι ἐπεδείκνυν τὸν πλοῦτὸν των καὶ χλιδὴν, ἡ ὁποία ἐλάμβανε μορφὴν διαρκῶς ἀνατολικωτέραν. Οἱ Σύροι ἦσαν ἀνέκαθεν ἐξαίρετοι ἔμποροι καὶ ἡ σχετικὴ ἀσφάλεια συγκοινωνίας καὶ συντήρησις ὁδῶν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἡσφάλιζε μεγάλα κέρδη. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου βιομηχανίας.

Τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον. Ἀρώματα, τάπητες, ἔργα ὑφαντουργίας καὶ μεταλλουργίας, πολύτιμοι λίθοι, μαχαίρικα ἀπὸ τὴν μακρινὴν Ἀσίαν μετεκομίζοντο διὰ τῆς Ἀντιοχείας εἰς ὅλας τὰς ἀγοράς τῆς Μεσογείου. Βιομηχανία λεπτῆ, ἔργα ὑφαντουργίας, ὑφάσματα πορφυρεῶ, εἶδη ὑφαντουργίας ἦσαν ὀνομαστά.

40

Ἀκτινοβολία.

Ἡ Ἀντιόχεια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὀνόματα λογ' ὄντων, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἀλλ' ἡ Συρία ἐδέχθη βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ διετήρησεν αὐτὴν μακρότερον. Ὁ πληθυσμὸς ἐδῶ ἦτο δραστηριώτερος καὶ δεκτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Σύροι ἠγάπησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσάν των καὶ τὰ μετέδωσαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἀραβικοὺς καὶ εἰς τὸν Ἰσλαμικὸν κόσμον. Τὸ λεγόμενον ἀραβικὸν κράτος εἶναι κυρίως συριακὸν καὶ ὁ λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἶναι κυρίως συριακός. Οἱ Σύροι ἐδέχθησαν τὴν Ἰσλαμικὴν θρησκείαν καὶ ὠμίλησαν ἀραβικά. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸ κέντρον τῆς ἀραβικῆς δυνάμεως. Αὐτοὶ μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ κατέστησαν αὐτὰ βᾶσιν τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας.

Ε'. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος.

Ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομψοτέρας πόλεις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα σημαίνει φρούριον ἢ ἀκρόπολις. Ἡ κυρίως ἱστορία τῆς Περγάμου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 293, ὅτε ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς φρούραρχον καὶ ταμίαν τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Τὰ μνημεῖα κατεσκευάσθησαν βραδύτερον μετὰ τὰς νίκας τοῦ βασιλέως Ἀττάλου Α' κατὰ τῶν Γαλατῶν (238-230).

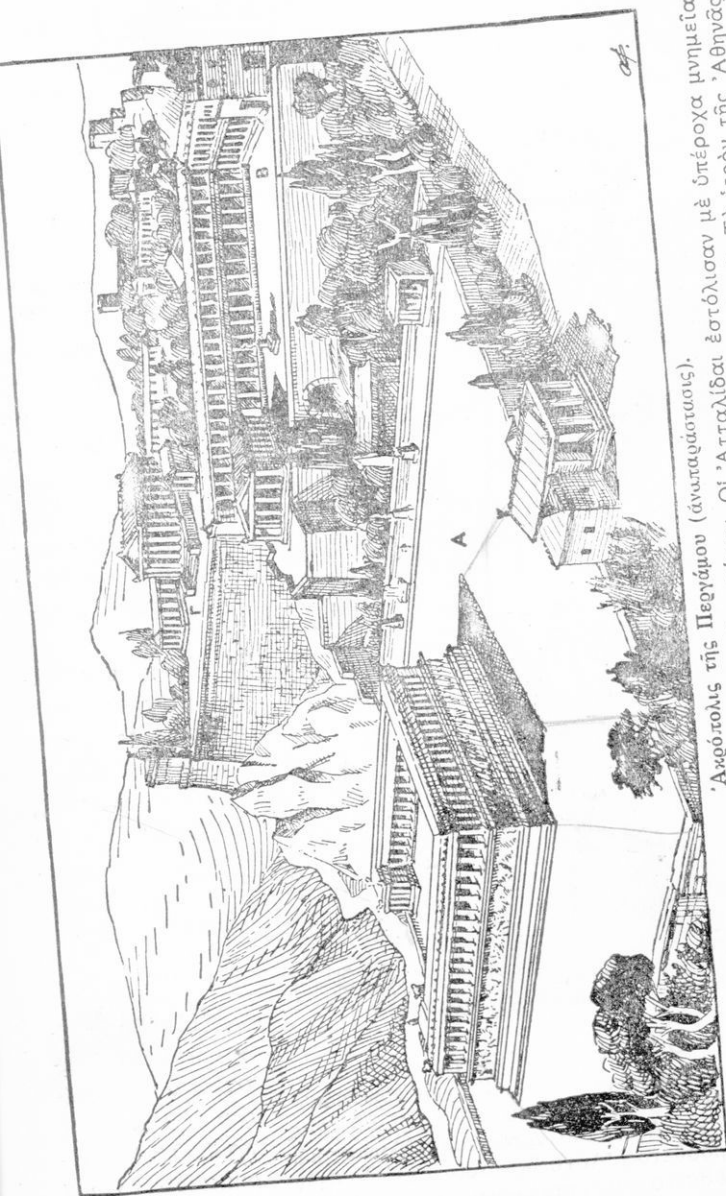
Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος. Ὀλόκληρος ὁ ἐπ' αὐτοῦ χώρος εἶχε καλλωπισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀτταλίδων διὰ πλήθους μνημείων. Ἡ ἀγορὰ ἦτο ὑπαίθριος, περιβαλλομένη ἀπὸ διωρόφους στοάς. Τὸ γυμναστήριον τῶν παίδων εἶχεν ἐπίσης μακρὰς στοάς καὶ συναφῇ δωμάτια. Ὑπεράνω αὐτοῦ εὕρισκετο τὸ γυμνάσιον τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νέων, τὸ μεγαλοπρεπέστερον πάντων. Ὅπισθεν τοῦ γυμνασίου ἦτο τὸ θέατρον, τοῦ ὁποῦ ἡ σκηνὴ ἦτο ξυλίνῃ φορητῇ. Ἀριστερόθεν τοῦ θεάτρου ὑψοῦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἀκόμη ἀριστερώτερον καὶ ὑψηλὰ τὸ μέγα τέμενος τῆς Δήμητρος, ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ ναὸς τῆς Ἡρας.

2. Ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς. Ἡ βιβλιοθήκη.

Ἀλλὰ τὸ περικαλλέστερον μνημεῖον τῆς Περγάμου ἦτο ὁ Μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτῆρος, ἔν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Εὐμένους Β' (197-150) εἰς ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς ἄνω ἀγορᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κυρυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ βωμὸς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς περγαμνῆς γλυπτικῆς. Πολλοὶ καλλιτέχναι εἰργάσθησαν, διὰ τὰ συντελεσθῇ τὸ περίφημον ἀριστούργημα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαί. Εἰς τὸ μεγαλειῶδες τοῦτο γλυπτικὸν σύμπλεγμα καταπλήσσει ἡ τόλμη, ἡ βιαιότης τῶν κινήσεων καὶ ἡ συνταρακτικὴ ὁρμὴ τῶν μορφῶν.

Ἀπομιμούμενος τοὺς Πτολεμαίους ὁ Ἀτταλὸς Α' ἵδρυσε βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ηὔξησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ διάδοχοί του,

Ἡ Πέργαμος εἶναι τὸ κόσμημα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Οἱ Ἀτταλίδαι ἐστόλισαν μὲ ὑπέροχα μνημεῖα τὴν πρωτεύουσάν, ἰδίως τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὴν εἰκόνα: Α. Ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς. Β. Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὁπίσω εἰς τὴν σειράν τῶν κίωνων ἡ ὀνομαστή Βιβλιοθήκη. Γ. Ναὸς τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ὁ Τραϊανός, Ἀκρόπολις τῆς Περγᾶμου (ἀναπαύσασαίς).

ιδίως Εὐμένης Β'. Οἱ Περγαμηνοὶ κατεσκεύασαν νέον εἶδος χάρτου ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὴν ὀνομασθεῖσαν περ-

Ὁ Ἄσκλης μετὰ τὸν Ἑρῶτα.

Μαρμαρίνον ἀντίγραφον, Ρώμη, Ἐθνικὸν Μουσεῖον.
Ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπίδρασις τοῦ Σκόπα καὶ Λυσίππου. Διασκευὴ ἑλληνιστική.
Ὁ Ἑρῶς πρόσθετος. Ἀρχικῶς παρίστανε τὸν θεὸν σοβαρὸν καὶ σύννουν ἀναπαυόμενον μετὰ τὴν μάχην.

γαμηνήν. Ἡ Περγαμηνὴ βιβλιοθήκη ἔγινεν ἐφάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρινῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς περιελάμβανε 201 χιλιάδας τόμους.

Ἡ Πέργαμος εἶχε τοὺς λογίους τῆς, σχολὴν γραμματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς.

Ἀπὸ τὴν Πέργαμον κατὰγεται ὁ διάσημος ἱατρὸς Γαληνὸς (129-201 μ. Χ.), τὸν ὁποῖον θέτουν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἱπποκράτην.

Ρόδος.

Ἡ νῆσος ἔχει πολλὰ παλαιότεραν ἱστορίαν. Ἀλλ' ἡ πύλις προήλθε ἐκ συν-οικισμοῦ τὸ 407 π. Χ. καὶ ἐχαρά-

δοχθῇ ἀμφιθεατρικῶς, μὲ εὐρείας ὁδοῦς, ὑπὸ τοῦ περιφήμου πολεοδόμου Ἰπποδάμου τοῦ Μιλησίου. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε περιφέρειαν 15 περίπου χιλιομέτρων. Ταχέως ἀυξηθεῖσα ἀπέβη μία τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, κοσμουμένη ἀπὸ πλήθους ναῶν, ἱερῶν μνημείων, ἀνδριάντων.

Ἐκυβερνᾶτο δημοκρατικῶς ἔχουσα αἵρετοὺς ἄρχοντας. Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἦτο δωρική καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα. Ἡ πόλις εἶχε πέντε λιμένας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐναυλόχουν αἱ νῆες ἔτοιμαὶ πρὸς ἔκπλουν. Ἡ μεγάλη ἀγάπη τῶν εἰς τὰ ναυτικά ἐγένετο παροιμιώδης. «Δέκα Ρῶδιοι, δέκα νῆες», ἔλεγον.

Εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν εἰσέρχεται ἡ Ρόδος μὲ τὴν ὀνομαστὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (305-304). Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἡ πόλις ἐπρωχώρησε ταχέως, ἀφελθεῖσα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφῇ τῆς Τύρου, μεγάλου ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Διοίκησις καὶ πολιτικά.

Ἡ Ρόδος κυβερνᾶται ἀπὸ τότε ὑπὸ μετριοπαθοῦς ἀριστοκρατίας ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν καὶ φθάνει τὸν χρυσοῦν αἰῶνά της. Τὰ νομίσματά της κυκλοφοροῦν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχουν πραγματικὴν ἀξίαν.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κάμνουν λογικὰς παραχωρήσεις εἰς τὸν λαόν. Οἱ πλοῦσιοι δέχονται ἐνίοτε νὰ θρέψουν τοὺς πτωχοὺς καὶ δὲν γίνονται ποτὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν συνετὴ καὶ σοφὴ πολιτικὴ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ρωδίους νὰ παίξουν πρόσωπον διαιτητοῦ εἰς τὰς συγκρούσεις Μακεδονίας, Αἰγύπτου, Συρίας. Ζητεῖ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων, διότι εἰς αὐτὴν βλέπει τὴν ἐγγύησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν. Εἶναι ἀρκετὰ πλουσία καὶ δυνατὴ, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν της. Τὰ 2%, τὰ ὁποῖα εἰσπράττει ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα, τῆς ἀποφέρουν, τὸ 170 π. Χ., 1 ἑκατομμύριον δραχμὰς περίπου. Δὲν διατηρεῖ περισσότερα ἀπὸ 50 πλοῖα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγχρόνως, ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τοῦ πλέον συγχρονισμένου

Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. (Μαρμάρινον ἄγαλμα, Παρίσιοι, Λουβρον).

Ἀπὸ τὰ ωραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὗρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μῆλον. Ὁ τεχνίτης εἶναι ἀγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι τοῦ Σκόπα. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῇ πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀπαράμιλλος, τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς ἔχει ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ συγχρόνως θεϊκὸν μεγαλεῖον

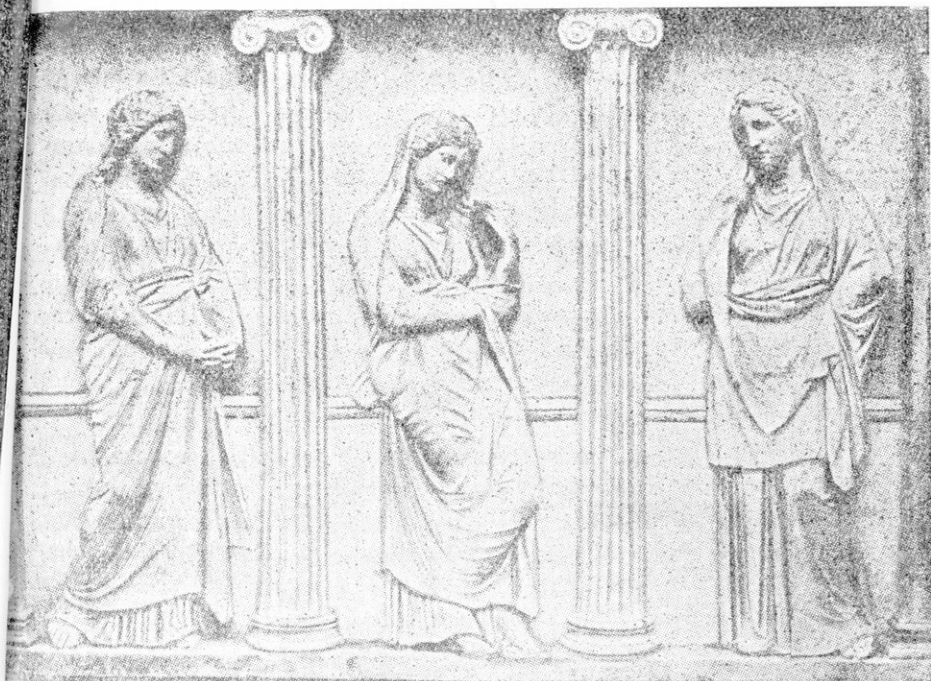
τύπου. Διατηρεῖ τὰ νεωτάτου τύπου ναυπηγεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐντοπίους καὶ ξένους.

44

Παιδεία.

ΣΣΣΣΟΟΚΗΘΑΟΟ

Ἡ Ρόδος ὅμως εἶναι συγχρόνως πόλις λογίων καὶ καλλιτε-

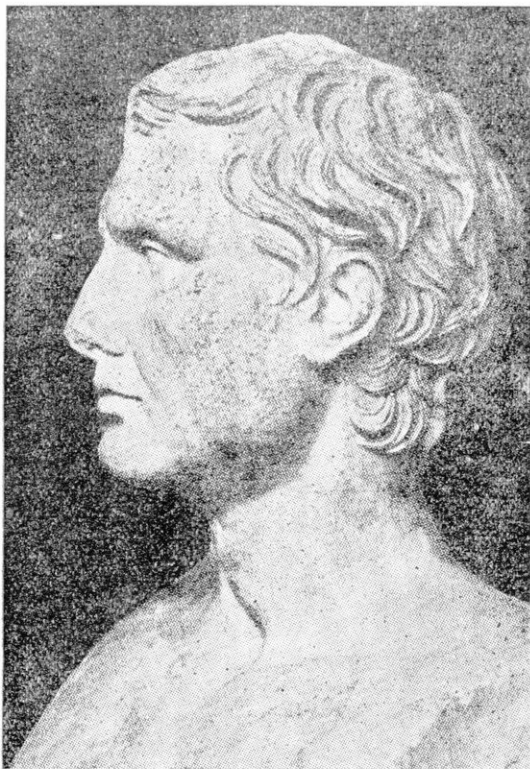

Σαρκοφάγος τῶν πενθουσῶν γυναικῶν (Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως).

Εὐρέθη, ὅπως καὶ ἡ λεγομένη σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Σιδῶνα. Τὸ μνημεῖον, εἶδος μονοπτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ 18 πενθούσας γυναικείας μορφάς, αἱ ὅποια ἐκπροσωποῦν τὴν γυναικωνίτιδα τοῦ θαμμένου εἰς τὴν σαρκοφάγον Ἀσιάτου. Ἡ ἑλπίς ἐκδηλοῦται μὲ σωφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν, ὅπως εἰς τὰς ἀττικὰς ἐπιτυμβίους στήλας.

χνῶν. Εἰς τὴν νῆσον διέτριψε τὸν 4ον αἰῶνα (330-314) ἐξόριστος ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ Αἰσχίνης, ἵδρυσεν ἐν καταφύτῳ τόπῳ

έκτος της πόλεως ρητορικήν σχολήν, ἡ ὁποία διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσπουδάζαν Ἑλληνες καὶ Ἀσιᾶται καὶ Ῥωμαῖοι. Οἱ ζωγράφοι Πρωτογένης καὶ Παρ-

Μένανδρος.

Μαρμαρινὸν ἄγαλμα, 1ος π. Χ. αἰών, Βοστώνη.

ράσιος συνθέ-
τουν εἰς τὴν Ρό-
δον μερικὰ ἀπὸ
τὰ καλύτερα ἔρ-
γα των. Κατὰ
τὴν ἰδίαν ἐποχὴν
(τέλος 4ου αἰώ-
νος) κατασκευά-
ζεται ὁ περίφη-
μος κολοσσὸς
τῆς Ρόδου, χαλ-
κοῦν ἄγαλμα
τοῦ Ἡλίου, στη-
μένον παρὰ τὸν
λιμένα.

Πλάστης αὐ-
τοῦ ἀναφέρεται ὁ
Χάρης ὁ Λίνδιος,
μαθητὴς τοῦ Λυ-
σίππου, ἡ δὲ συμ-
πολίτης αὐτοῦ Λά-
χης. Ὁ κολοσσὸς
εἶχεν ὕψος 31 μέ-
τρα περίπου. Ἡ
κατασκευὴ του δι-
ήρκεσεν, ὡς λέγε-
ται, 12 ἔτη. Δὲν
ἦτο τοποθετημέ-
νος εἰς τὴν εἴσο-

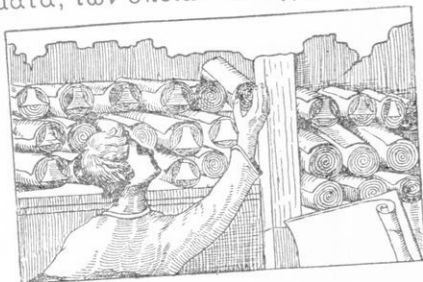
δον τοῦ λιμένος μὲ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὥστε νὰ διέρχωνται ὑπ' αὐτὸν
τὰ πλοῖα, ὅπως ἐφαντάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Παρὰ
τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκρημνίσθη τὸ 225
πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καὶ ἔκτοτε ἔκειτο κατὰ γῆς μέχρι
τῆς κατακτῆσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (657 μ.Χ.), οἱ ὅποιοι
ἐτεμάχισαν καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν ὡς μέταλλον.

Εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἤκμασεν ὀνομαστὴ σχολὴ γλυπτῶν, τῆς ὁποίας ἡ παραγωγὴ μετέβαλε τὴν Ρόδον εἰς μουσεῖον ἀγαλμάτων καὶ ἐπωλεῖτο μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Περίφημα ἀγάλματα θεῶν καὶ συμπλέγματα, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἐσώθησαν, κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Ρόδον. Ροδίων καλλιτεχνῶν ἔργον εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος (1ος αἰών).

Ἡ Ρόδος εἶχε καὶ τὸ Πανεπιστήμιόν της. Εἰς αὐτὸ διδάσκει τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ὁ πολυμαθὴς φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, ὁ Ποσειδώνιος (135-50 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφη ὁ ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καὶ ἤκουσεν ὁ Κικέρων.

Εἰς τὴν Ρόδον ἐμορφώθησαν τὰ στοιχεῖα Διεθνoῦς δικαίου, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἐληγάτησαν οἱ Βενετοί.

Ὁ μαρασμὸς τῆς πόλεως ἐπῆλθεν, ὅταν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους (43 π. Χ.).

Βιβλιοθήκη.

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων εἶναι κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὁποίους ἔθετον εἰς ἰδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκᾶριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

Ζ'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικὰ χαρακτηριστικά.

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἐγίνε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγὴ βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, διότι καὶ τὰ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ 2ου π. Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀ-

θηνών. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν γράφουν, εἶναι ἡ ἄττικὴ τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιουτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προήλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ. Εἰς τὴν γλῶσσαν

Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Μαρμαρίνον ἄγαλμα,

Παρίσιοι, Λουβρον.

Ἡ θεὰ μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ τὰς ἀφθόνους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, εἰς στάσιν ἐπιδεικτικὴν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς εἰς τὴν πρύμνην πλοίου, διὰ νὰ σαλπίσῃ τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Πτολεμαίου παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Παράβαλε τὴν παράστασιν ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

προς αὐτῆς εἶναι ὁ Καλλιμάχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὕμνων.

Μόνον ἡ νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἤσθάνθη ἡ γενεὰ τῶν χρόνων αὐτῶν ἡ ζῶσα εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τύρβην τῶν πόλεων, ἐγέννησε γνησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν.

αὐτὴν γράφουν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αὐτὴ ἐπιγραφὰ τῶν ποικιλιωδῶν λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματά των φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ποίησις.

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ Μένανδρος (342-292) καὶ Φιλήμων (361-262) κ. ἄ. σατιρίζουν εἰς τὰς κωμωδίας των ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, τὸν φιλάργυρον πατέρα τὸν ἄσπαστον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κλπ., ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγόμενη νέα κωμωδία, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικοὺς ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τοῦ Μολιέρου.

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρεῖαν ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τοῦ ποιητῆς τῆς αὐλῆς εἶδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων, διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἀλεξανδρινισμόν καὶ ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς εἶναι ὁ Καλλιμάχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὕμνων.

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς δηλαδὴ χρόνους ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη βουκολικὴ ποίησις, ἡ ὁποία περιγράφει τὸν βίον τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Θεόκριτος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π. Χ. εἰς τὰς Συρακούσας ἢ εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ Εἰδύλλιά του ἔχει πραγματικὴν ἔμπνευσιν καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸ εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

Πεζογραφία.

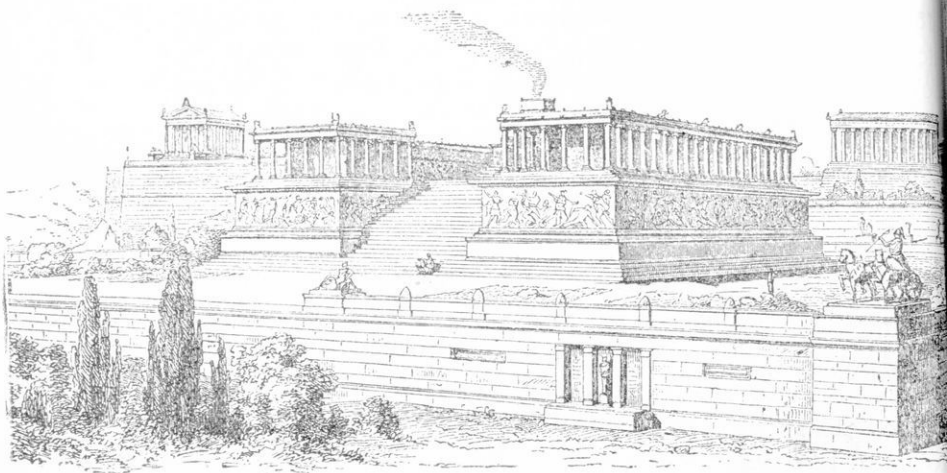
Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἡ ρητορικὴ, ὡς ὄπλον πολιτικῆς δραστηριότητος, δὲν ἔχει θέσιν τὴν ἐποχὴν αὐτήν, διατηρεῖται ὅμως τὸ δικανικὸν καὶ πανηγυρικὸν εἶδος. Εὐρύτατα καλλιιεργεῖται ἡ ἱστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ἱστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγυς, ὁ Νέαρχος, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατεῖαν ἢ ἐπεισόδιά της. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν, τὰ ὁποῖα δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν. Διὰ τὰ συναντήσωμεν ἱστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ 5ου ἢ 4ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης (205-125), ὁ ὁποῖος, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, συνέγραψε γένικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ τὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ τὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθῆτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἀλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.
Ἐπὶ νομίσματος Δημητρίου τοῦ
Πολιορκητοῦ.

παραγωγής πρωτοτύπων έργων, όσον περισυλλογής εκείνου το όποιον έδημιουργήθη εις τους καλούς χρόνους. Τό τιμητικό διά τους λογίους και ποιητάς της έποχής είναι ότι, ενώ οι ίδιαι δέν στεροϋνται άναγνωστικοϋ κοινοϋ και πολυπληθών θαυμα

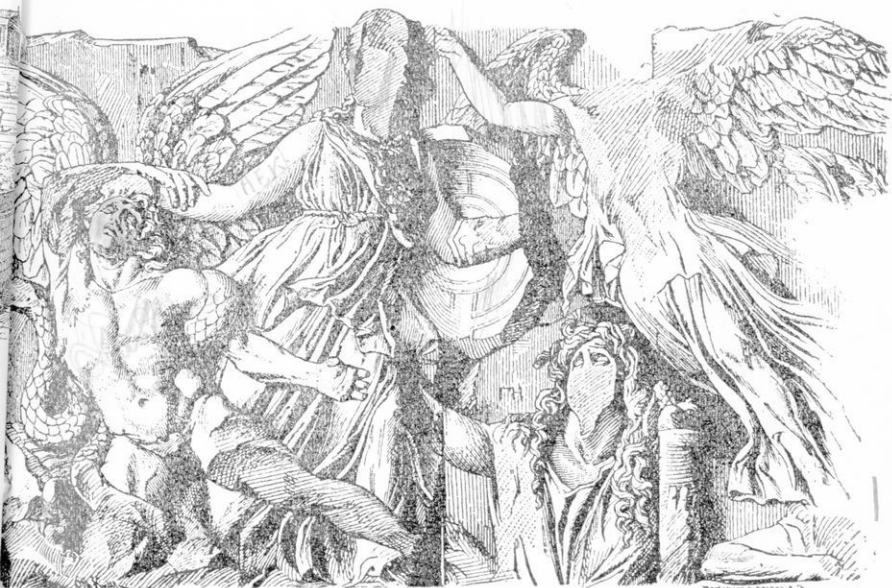

Ὁ Μέγας Βωμός τοῦ Διὸς (ἀναπαράστασις).

Τὸ περικαλλέστατον μνημεῖον τῆς Περγάμου, ὁ βωμός τοῦ Διός, ἐν ἐκ τῶν ἐπτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνηγέρθη εἰς ἐπιφανεστάτην θέσιν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β΄ περὶ τὸ 150 π.Χ. Τὸ ὅλον κτίριον ἦτο ὀρθογώνιον τετράπλευρον, ὕψους 9 μ., μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 34 μ., ὁλόκληρον ἐκ μαρμάρου. Μεγαλοπρεπῆς κλίμαξ 20 μ. πλάτους, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν κυρίως βωμόν. Ἐστηρίζετο εἰς βάσιν ἢ κρηπιδῶμα κοσμούμενον πρὸς ὅλας τὰς πλευράς ἀπὸ παραστάσεις ἀναγλύφους, δηλαδὴ ἀπὸ μακρὰν συνεχομένην ζωφόρον ὕψους 1,67, ἡ ὁποία παρίστανε τὴν Γίγαντομαχίαν συμβολίζουσαν τὰς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκας τῶν Ἀτταλιδῶν. Ἡ μεγαλειώδης γλυπτικὴ σύνθεσις, συνεργασία πολλῶν καλλιτεχνῶν, κατέπλησσε μὲ τὴν τόλμην καὶ τὴν βιαιότητα τῶν κινήσεων καὶ τὴν συνταρακτικὴν ὁρμὴν τῶν παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ὑψοῦτο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, περιβάλλουσα ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς τὸν βωμόν.

στῶν τῶν ἔργων των, ἀναγνωρίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀνωτέραν πνοὴν καὶ τελειότητα τῶν ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν γραμματικοί, περισυλλέγουν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ζήλου, ἀντιγράφουν καὶ σχο-

λιάζουν τὰ ἔργα αὐτά. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων προσδεύει ἡ ἔργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξῆσαν οἱ ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ Ἀρίσταρχος, καὶ ἐγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

Τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἀπὸ τὴν Τιτανομαχίαν τοῦ βομοῦ τῆς Περγάμου.

Ἡ Ἀθηνᾶ βεβαία διὰ τὴν νίκην ἔχει ἀρπάσει εἰς ὀρμητικὴν τῆς κίνησιν ἐκ τῆς κόμης ἕνα νεαρὸν Τιτᾶνα. Ἡ μορφή κάτω εἶναι ἡ Γῆ, ἡ μήτηρ τῶν Τιτάνων, ἡ ὁποία ἱκετεύει διὰ τὰ τέκνα τῆς.

Φιλοσοφία.

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τώρα τὰ προβλήματα

της ζωής, δηλαδή τί αξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἡ φιλοσοφία δηλαδή γίνε-

Γαλάτης φονεύει τὴν γυναῖκά του.

Μαρμάρινον σύμπλεγμα, Ρώμη.

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος ἀπὸ ἐκείνου, τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ Ἀτταλος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Γαλάτης κρατεῖ τὸ σῶμα τῆς γυναίκος του, τὴν ὁποίαν ἐφόνευσεν, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

ται πρακτικὴ εἴτε ἠθική. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ 3ος αἰὼν ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις. Ἡ μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικράν αξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδή τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀπὸ πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὕτῃ διδάσκει αὐστηράν ἐγκράτειαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος διδασκαλία τοῦ Ζήνωνος (270), ἡ ὁποία ὠνομάσθη στωικὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ Ἐπίκουρος (341-270) ἀποδίδει μεγάλην αξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς τὰς σωματι-

κὰς ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον.

«Ὅταν λέγωμεν σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή», γράφει ὁ Ἐπίκουρος, «δὲν ἐννοοῦμεν τὰς ἡδονὰς τῶν ἀσώτων ἢ ὅσας προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον... Δὲν εἶναι τ' ἀτελείωτα φαγοπότια, τραγοῦδια καὶ διασκεδάσεις, ἢ παραλυσία εἴτε ἡ ἀπόλαυσις ψαριῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα σηκώνει πολυτελὲς τράπεζα, πού κάμνουν εὐχάριστον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ ὁ νηφάλιος στοχασμός, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς λόγους διατί προτιμῶμεν τοῦτο καὶ ἀποφεύγομεν τὸ ἄλλο, καὶ ἐκδιώκει τὰς πλανερὰς δοξασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ψυχικῆς ταραχῆς». (*Ἐπιστολὴ πρὸς Μεναιτιά, Διογένης Λαέρτιος Γ', 131*).

Ἡ πληγωμένη Ἀμαζὼν τῆς Περγάμου.

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἑλληνιστικῆς γλυπτικῆς, εἰκονίζει θαυμασίως τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ῥώμης καὶ τῆς σφυζούσης νεότητος. Ἀπὸ τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἀττάλου Α' ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικουρείου φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἔχει ἑλληνικώτερον χαρακτήρα, ἐνῶ ἡ στωικὴ προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Ἡ Ἐπιστήμη.

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἰδίως ἡ ἐποχὴ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Γεωγραφία ἦτο φυσικὸν νὰ κάμῃ μεγάλας προόδους. Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν δρόμον διὰ τὴν διερεύνησιν χωρῶν, τὰς ὁποίας οὐδόλως ἐγνώριζον ἢ ἐλάχιστα εἶχον ἀκούσει περὶ αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ναύαρχος Νέαρχος ἐξετέλεσε καὶ περιέγραψε περίπλουν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ὁ Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πλέων κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πα-

ραλίας της Εὐρώπης ἔφθασε μέχρι της βορειότερας ἄκρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἑλβα. Αἱ πληροφορίες του διὰ τὸ βόρειον σέλας καὶ τὸν παγωμένον ὠκεανὸν τοῦ βορρᾶ ἔθεωρήθησαν μᾶλλον φανταστικαὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Χρησιμοποιῶν τὰς ἐργασίας ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ τὰς ἰδικὰς του παρατηρήσεις ὁ γεωγράφος Ἑρατοσθένης συνέταξε παγκόσμιον χάρτην, μὲ πολλὰς ἀτελείας φυσικά, καὶ διὰ τὰς περὶ τοὺς ἰσχυροτέρους ἀκόμη γνωστὰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου ὅπως δὴποτε ὅμως κατόρθωμα διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτῆς πεποιθῆσις γενική.

Ἡ Ἀστρονομία συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν γίνονται ἀκριβέστερον γνωστὰ εἰς τοὺς Ἑλλήνας αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων. Ὁ σπουδαιότερος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἐποχῆς Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἑαυτῆς ἀξονὰ τῆς καὶ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὅσα ἀνεκαλύφθησαν μετὰ 18 αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ, ἀφοῦ εἶχαν ταυτίσῃ ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν παρακμὴν τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Μηχανικὴ ὑπῆρξαν προϋπόθεσις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς. Αἱ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις θὰ ἦσαν ἀδύνατοι χωρὶς τὰς λαμπράς προόδους τῶν μαθηματικῶν. Κέντρον καὶ διὰ τὰς σπουδὰς αὐτάς ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ὁ Εὐκλείδης ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου Πτολεμαίου ἔγραψε τὰ «Στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας», τὰ ὅποια καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μετέπειτα ὑπῆρξαν τὸ μᾶλλον διαδεδομένον βιβλίον τῆς γεωμετρίας.

Ὁ Ἀρχιμήδης (287-212), γεννηθεὶς καὶ ἐργασθεὶς εἰς τὰ Συρακοῦσας, ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀνεκάλυψε τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχήν, ἡ ὅποια φέρει τὸ ὄνομά του καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν σωμάτων.

Τὸ «δὸς μου ποῦ νὰ σταθῶ καὶ θὰ κινήσω τὴν γῆν» (δός μοι πᾶ σὶν καὶ τὰν γᾶν κινασῶ) εἶναι φράσις, τὴν ὁποίαν λέγετα ὅτι εἶπεν, ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν δύναμιν τῶν μοχλῶν, ἀλλὰ πᾶν

θανῶς δὲν εἶναι ἰδική του. Μαρτυρεῖ ὅμως τὸν θαυμασμόν, τὸν ὅποιον προεκάλεσεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἢ ἀνακάλυψις.

Εἰς τὴν μηχανικὴν ἐπετέλεσε σπουδαιοτάτας προόδους καὶ εἰς τὰς μηχανάς του ὀφείλεται ἡ μακρὰ ἀντίστασις τῶν Συρακουσῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων τὸ 213. ✓✓✓

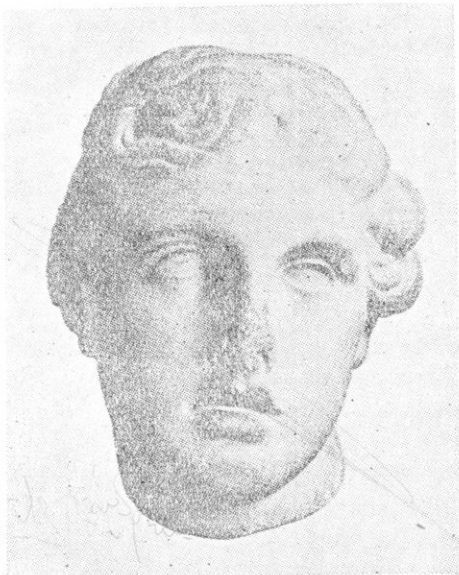
Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἤκμασαν οἱ μηχανικοὶ Κτησίβιος καὶ Φίλων.

Ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Βοτανικὴ μεγάλως ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς γεωγραφίας. Μὲ τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις ἐπληθύνθησαν αἱ ζωολογικαὶ καὶ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων χάρις εἰς παρὰ ξένα ζῶα καὶ ἐξωτικά φυτά, τὰ ὅποια εὗρέθησαν εἰς τὰς νέας χώρας.

Ὁ παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας ζωολογικὸς κήπος ἐγένινεν ὀνομαστὸς μὲ τὰ παντὸς εἶδους ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἔρπετά.

Ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες τῶν κλάδων τούτων δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Διαδόχων, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανεῖς.

Ἡ Βιολογία ἔχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδαιότατον ἀντιπρόσωπον τὸν Ἡρόφιλον, ὁ ὅποιος διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ ζώντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων ἐπέτυχε σοβαρὰς ἀνακαλύψεις διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀνακάλυψιν, λησμο-

Κεφαλὴ γυναικός.

Βερολῖνον.

Μαρμαρῖνη κεφαλὴ προερχομένη ἐκ Περγάμου.

Ὁ Λαοκόων καὶ τὰ τέκνα του.

Σύμπλεγμα τῶν Ροδίων Ἀγησάνδρου, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου.
Βατικανόν, Ρώμη.

Ἔργον προχωρημένων ἐλληνιστικῶν χρόνων (μέσα τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶ-
νος) ἀνακαλυφθέν τὸ 1506 μ. Χ. Τὸ πάθος διαβαθμίζεται μὲ ἐξαιρετι-
κὴν τέχνην. Τὸ δείγμα τοῦτο ὁψίμου ρωδιακῆς τέχνης ἐθαυμάσθη παρὰ
τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων.

νηθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐπανεφέρεν εἰς φῶς τὸν 17ον μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἄγγλος Χάρβεϋ (Harvey) καὶ ἐγένεεν ἐνδοξος.

Ἡ Ἱατρικὴ ἐπίσης σημειώνει ἀξιόλογον πρόοδον. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱατρῶν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς, τοῦ Ἱπποκράτους, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα. Τὰς νέας ἀντιλήψεις ἐσυστηματοποίησεν ἀργότερα ὁ δεύτερος μέγας ἑλλην ἱατρὸς Γαληνὸς ὁ Περγαμηνὸς, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους (131-201 μ.Χ.).

Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα.

Μαρμαρίνον ἀντίγραφον, Ρώμη, Βατικανόν.

Ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη εὐχαριστεῖται νὰ παριστάνῃ ἀστείᾳ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν παιδάκι ποῦ παλεῦει μὲ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὸ σοβαρὸν ὕφος προκαλεῖ θυμηδίαν.

50 Ἡ τέχνη.

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμῶς παραγωγὴ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἔστια τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστήρια, καὶ οἱ καλλιτέχναί οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναί τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχαν παραστήσει τὴν ἡρε-

μον Ισχύον καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποιθήσιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρῶτυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κλπ. Εἰς

Τὸ ψηφιδωτὸν μετὰ τὰς περιστεράς.
Ρώμη, Καπιτώλιον.

Λεκάνη μετὰ περιστεράς καθήμενας εἰς τὰ χεῖλη της. Εἶναι ἀντίγραφον ὀνομαστοῦ ἔργου τοῦ διασημοτέρου ψηφοθέτου τῆς ἀρχαιότητος Σώσου (2ος π.Χ. αἰών), ὁ ὁποῖος ἐφιλοτέχνησεν εἰς δωματίον πιθανώτατα τῆς κατοικίας τῶν βασιλέων τῆς Περγάμου τὸν περίφημον «ἀσάρωτον οἶκον», δηλαδὴ ψηφιδωτὸν δάπεδον παριστάνον ἀπορρίμματα δείπνου καὶ τὴν λεκάνην μετὰ τὰς περιστεράς. Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζονται χρωματιστὰ εἰκόνες κεκαλυμμέναι μετὰ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια. Ἡ τέχνη ἐμφανίζεται πρὸς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὸν τρίτον αἰῶνα εἶναι τόσον διαδεδομένη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων Β' (239 - 215) ἐστόλισεν ὁλόκληρον τὸ δάπεδον πολυτελοῦς πλοίου μετὰ ψηφιδωτὰ, εἰς τὰ ὁποῖα εἰκονίζετο «πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος».

τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρῶ-
την θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ
ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὅμως πάντοτε
καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἑδρας τῶν βασιλέων. Ἐπί-
σης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικά ἔργα τῶν ἐλληνιστικῶν
χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ "Ατταλος
ἵδρυσεν σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ
τῶν Γαλατῶν. Ἀπ' αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς.
Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον κοσμεῖ τὸν βωμόν, παρι-
στάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων
καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικά συμπλέγματα τῆς
ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος
τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Handwritten signature/initials

Handwritten notes:
Περσικῶν
Μ. Αλξ.

Handwritten signature/initials
IK

29

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ἱστορία τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυνεν ὁ χῶρος ἀλλὰ πρὸς Ἀνατολάς. Ἡ ἱστορία τῆς Ρώμης μᾶς φέρει δυτικώτερον, εἰς τὴν Ἰταλίαν πρῶτον, ἢ ὅποια ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον, ἀργότερον διαρκῶς δυτικώτερον, πρὸς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Βρεττανικὰς νήσους καὶ τὴν Γερμανίαν. Ὁ ὀρίζων αὐτὸς εὐρύνεται περισσότερον τὸν Μεσαίωνα καὶ λαμβάνει εἰς τὸν κύκλον του ἐκτάσεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ τὴν Σκανδιναυικὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἤδη ἡ ἱστορία γίνεται περισσότερον εὐρωπαϊκὴ. Λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσέρχονται, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας καὶ διαδραματίζουσι διαρκῶς σημαντικώτερον μέρος ὥς ἐργάζεται τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ προνομιοῦχος ἡπειρος, ἢ ὅποια ἔχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς.

Οἱ λαοὶ τῆς δυτικωτέρας δι' ἡμᾶς Εὐρώπης εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν πολὺ ἀργότερον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προΐστορία των διήρκεσε πολὺ περισσότερον μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐτάραξαν τὴν πρωτόγονον γαλήνην των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν παλαιότεραν κατάσταση τῆς Εὐρώπης, τὴν προῖστορίαν τῆς καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν τῆς.

ζ 2

Γνώσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Εὐρώπης.

Ἡ ὀνομασία Εὐρώπη εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δὲν ἐγνώριζον ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ὅτι δὲν εἶναι νῆσος. Ἐξακόσια ἔτη βραδύτερον, τὸν καιρὸν τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος, ὁ περίφημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος, εἰς τὸ ἔργον του «Γεωγραφικὴ ἀφήγησις» γνωρίζει ἐντελῶς ἀορίστως τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σκανδιναβίας, τὴν ὁποίαν νομίζει νῆσον, καὶ τὴν Σαρματίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Εὐρώπη ἡνοῦτο μετὰ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀξιόλογος ρωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος, ζήσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, περιέγραψε τὴν Γερμανίαν μὲ παρατηρητικότητα καὶ ἀκρίβειαν. Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ Εὐρώπη ἐτελείωνεν εἰς τὸν ποταμὸν Τάναϊν, τὸν σημερινὸν Δόν, ὃ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν. Ὁ εὐφυέστατος καὶ πολὺ μορφωμένος συγγραφεὺς Λουκιανὸς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα γράφει ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ γνωρίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἦλθεν εἰς τὸ φῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Αἱ πληροφορίες λοιπὸν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πενιχρόταται.

ζ 3

Αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς.

Ἐπὶ μακρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι περιορίσθησαν εἰς τὰς πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διὰ τὴν παλαιότεραν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἐγίνετο ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψουν τὰ ἔχνη τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς. Αἱ ἀνακαλύψεις ἦσαν ἀξιόλογοι καὶ ἐπροκάλεσαν ἐντύπωσιν. Οἱ ἐπιστήμονες ὑπέθε-

σαν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα σχετικὰ μετὰ τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὁργανισμοῦ, τῆς διανοίας, τῆς τέχνης, τῶν ἰδεῶν του.

Αἱ ἔρευναι ἔδειξαν ὅτι εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἔζησαν ἄνθρωποι εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει πλουσίαν προϊστορίαν. Προϊστορίαν ἢ προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν ὠνόμασαν, καθὼς γνωρίζομεν, τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία μελετᾷ τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Οἱ ἀρχαιολόγοι συνηθίζουν νὰ διαίρουσιν τὴν προϊστορίαν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους ἀναλόγως τοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, τὴν παλαιολιθικὴν, ἐποχὴν δηλαδὴ τοῦ ἀκατεργάστου λίθου, τὴν νεολιθικὴν, ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου, καὶ τὴν ἐποχὴν τῶν μετὰλλων. Ἐκαστὴ ἀπ' αὐτάς, ἰδίως αἱ δύο πρῶται, διήρκεσαν πολὺς χιλιετηρίδας.

Τάβανδος.

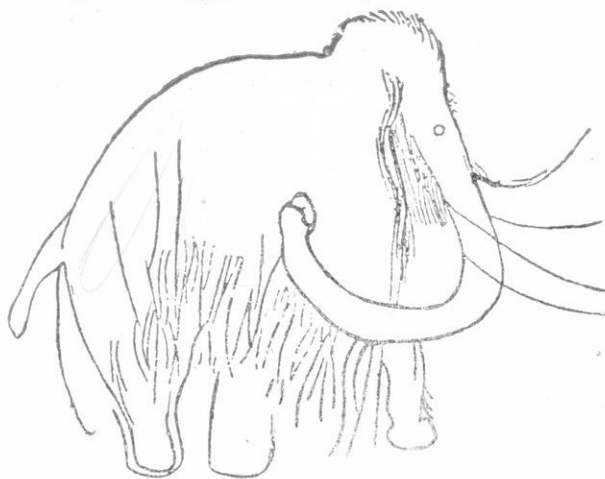
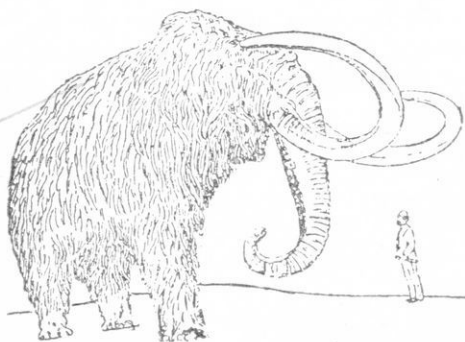
Σκαλισμένος εἰς κέρα. Κομποτέχνημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

54 Παλαιολιθικὴ ἐποχή.

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερον μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς ἦσαν σκεπασμέναι ἀπὸ πάγους, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ἐπρωχῶρουν νοτιώτερον ἢ ἀπεσύροντο. Ἦλθεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἦτο ἄρκετὰ θερμὸν, ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῷα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν σήμερον εἰς τὰς θερμὰς χώρας, ἐλέφαντες, ρινόκεροι, τεράστια τίγρεις μετὰ μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνόδοντας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζησαν εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἐφύτευον, οὔτε ἔσπειρον, ἐτρέφοντο μετὰ καρποὺς καὶ μετὰ τὰ ζῷα, τὰ ὁποῖα ἐφόνευον, καὶ μετηνάστευον εὐκόλως, ὅταν ἐξήντλουν τὴν τροφήν των, ἀκολουθοῦντες τὰ ζῷα, τὰ ὁποῖα ἀλλάζουν βοσκήν. Ἐκαμαν ὅμως δύο σημαντικὰς

έφευρέσεις, ἐγνώριζον νὰ ἀνάπτουν φωτιὰν καὶ νὰ σπάζουν τὸν πυριτόλιθον, ὁ ὅποῖος χωρίζεται εὐκόλως εἰς τεμάχια, καὶ τὸν μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ κατασκευάζουν ὅπλα

Μαμούθ.

Ἐπάνω ὁ φυσικὸς, ἀποκαλυφθεὶς ἐκ τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετροπόλεως). Κάτω ἰχνογράφημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

ρανδος, εἶδος ἐλάφου, ὁ ὅποῖος ζῇ σήμερον εἰς τὰς πολικάς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐζησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ φόβου τῶν θηρίων κατοικοῦσαν εἰς σπήλαια, τοὺς ὧνό

καὶ ἐργαλεῖα. Δὲν ἤξευραν ὅμως ἀκόμη νὰ τὸν κατεργάζωνται.

Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια, τὸ κλίμα ἔγινε ψυχρότερον καὶ οἱ πάγοι κατέβησαν εἰς τὰς πεδιάδας. Νέα εἶδη ζῴων, ἰδίως ζῴων ψυχρῶν κλιμάτων, βόνασοι, μεγάλοι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι, ἀγριοχοῖροι, ἐξαπλώνονται εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ὅμως ζῶα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ μαμούθ, εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ τρίχωμα, καὶ ὁ τὰ

μασαν ἀνθρώπους τῶν σπηλαίων. Οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ διακρίνονται πρὸ πάντων διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλίδοντα τοῦ μαμούθ ἀνθρώπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφὴν τῶν σπηλαίων μὲ εἰκόνας τῶν ζώων, τὰ ὅποια κυνηγοῦν. Τοιαῦτα σπήλαια εὑρέθησαν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἀκατέργαστον λίθον.

Ὅλην αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄν-

Λιμναῖαι κατοικίαι (ἀναπαράστασις).

Ἀπὸ συνοικισμὸν τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς λίμνης τῆς Ἑλβετίας.

θρώπος μεταχειρίζεται τὸν ἀκατέργαστον λίθον, ὠνόμασαν Παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ ἀκατεργάστου λίθου.

Νεολιθικὴ ἐποχὴ.

Ἀργότερον οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπῃ ἀποκτῇ τὸ εὐκρατον κλίμα, τὸ ὅποιον ἔχει σήμερον, ὁ μαμούθ καὶ αἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ἐκλείπουν ἢ ὀλιγοστεύουν. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν ἄνθρωποι ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοὶ ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. Ἀνήκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἡ ὁποία ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας γύρω εἰς τὴν Μεσό-

γειον θάλασσαν. Κυνηγοί κατ' ἀρχάς καὶ νομάδες, ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ γίνονται γεωργοί. Ἔμαθαν νὰ ἀροτριοῦν τὴν γῆν, νὰ καλλιεργοῦν σιτάρι καὶ κριθάρι, νὰ κάμνουν ἀλεύρι καὶ ἐνδύματα ἀπὸ λινόν. Ἐχουν ποίμνια ἀπὸ ἀγελάδας, αἶγας, πρόβατα, χοίρους καὶ ἐξημέρωσαν τὸν ὄνον καὶ τὸν σκύλον. Κατεσκεύαζον ἀγγεῖα ἀπὸ ἄργιλον, τὰ ὅποια ἔψηνον.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ὅτι οἱ

Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν ταράνδους.

Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας.

κλίμα ὑγρόν. Εἰς πολλὰ μέρη ἠναγκάζοντο νὰ στήνουν τὰς κατοικίας των εἰς τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Αὐταὶ εἶναι αἱ λιμναῖαι κατοικίαι, τῶν ὁποίων λείψανα εὗρέθησαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

56

Ἐποχὴ τῶν μετάλλων.

Περὶ τὸ 5000 π. Χ. οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὰ πρῶτα μέταλλα, τὰ ὅποια ἀνεκάλυψαν, ἦσαν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσός, τὰ ὅποια πολλὰκις εὗρίσκονται πρό-

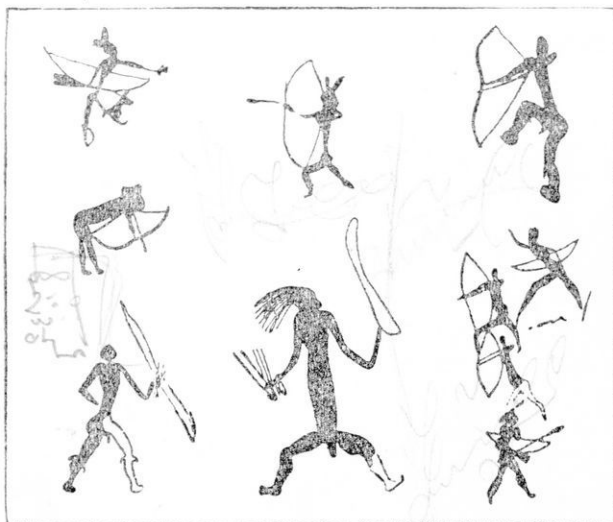
ἄνθρωποι ἔμαθον νὰ κατεργάζονται τὸν λίθον. Τὸν λειαινουν, τὸν τρυποῦν καὶ κατασκευάζουν ἀξίνες, πριόνια, ἐγχειρίδια, βέλη, τὰ ὅποια πολλάκις κάμνουν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐπιμελὴ ἐπεξεργασίαν. Διὰ τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συνήνησαν μεγάλας δυσκολίας, διότι ἡ χώρα ἦτο σκεπασμένη ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, τὰ ὅποια ἦσαν λείψανα τῶν πάγων, καὶ τὰ ἀπέραντα δάση ἔκαμνον τὸ

στα

ἀρχαία εἰς τὴν φύσιν. Ἀμέσως κατόπιν ἔμαθον νὰ ἀναμειγνύουν τὸν χαλκὸν καὶ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν τὸν ὀρειχάλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει σκυρῶς ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὀρειχάλκου.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει μεγάλην πρόοδον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τώρα στερεώτερα ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια τὸν βοη-

Τοξόται (τοιχογραφία).

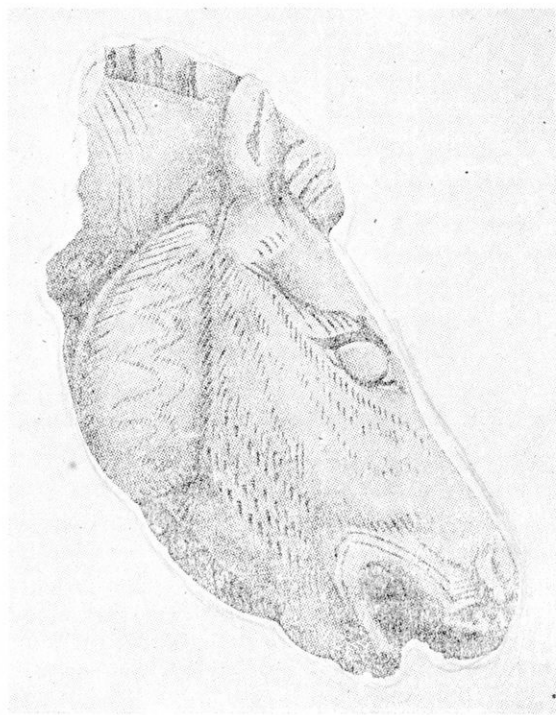
Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἰσπανίαν. Τέλος τῆς ἐπὶ τῆς τῶν πάγων. Προχωρημένη τέχνη, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ παραστήσῃ ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει κυνήγιον ἢ χορὸν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

θοῦν νὰ καλλιεργῇ καλύτερα τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύξῃ τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ γενικῶς νὰ καλυτερεύσῃ τὴν ζωὴν του. Ἐπίσης ἔχει στερεώτερα ὅπλα, τὰ ὅποια ἐπιτρέπουν εἰς μερικοὺς λαοὺς νὰ ὑπερισχύσουν. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων λαῶν ἀρχίζουν οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι (5000 π.Χ.)

Πολὺ ἀργότερα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους καὶ εἰς χώρας τῆς Β. Εὐρώπης (2000 π.Χ.) ἀνεκάλυψαν τὸν σίδηρον, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἀληθινὰ ἐπανάστασιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

Διαμορφώσεις λαών.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ὅμως πρὸ αὐτῆς τὴν ἐμφανῆ κοιτίδα τῆς ἀνωτέρας διαμορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν Εὐρώπην. Φυλαὶ ἀνώ-

Κεφαλή ἵππου.

Σκαλιστὴ ἐπὶ ὀστοῦ, Ν. Γαλλία.

Ἐξαιρετὸν δείγμα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων. Κάνει ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἔκφρασιν.

τεραι καὶ κατώτεραι ἐκ φύσεως δὲν ὑπάρχουν. Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη παρουσίασε τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατόικων τῆς.

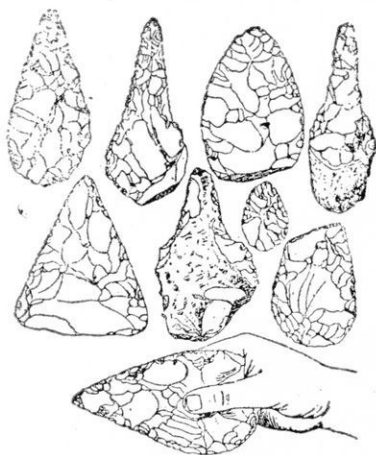
Ἀπὸ φυλετικὴν ἄποψιν ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους νεολιθικοὺς χρόνους ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μετάλλων

τὰ ἀνώνυμα ἐκεῖνα φῦλα διαμορφώνονται εἰς λαοὺς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μεγάλην ποικίλιαν, κατὰ τμησιν καὶ ἀνάμειξιν. Αἱ ὁμάδες ὅμως εἶναι πλέον εὐδιάκριτοι, προβάλλουν καὶ ὠρισμένα ὀνόματα. Αἱ ὁμάδες αὐταὶ ἢ φυλαὶ εἶναι αὐτό-

χθονες καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόστρωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηπλώθησαν βραδύτερον τὰ φύλα Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας. Ἐπεκράτησαν κατὰ κανόνα οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι. Ἀλλὰ αἱ Ἰνδοευρωπαϊκαὶ φυλαὶ συμμετέσχον εἰς τὴν φυσικὴν ἀνθρωπολογικὴν σύνθεσιν τῶν κατὰ τόπους λαῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν γλωσσῶν, κλάδων τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς, καὶ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ομάδων.

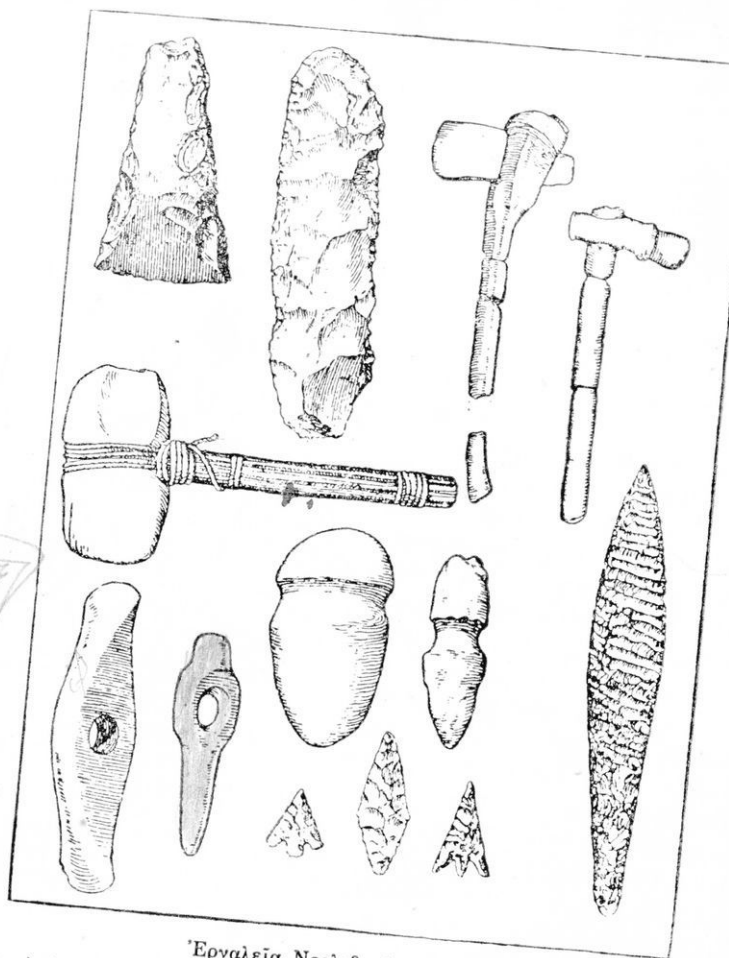
Αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν παλαιότερων, τῶν προῖνδοευρωπαϊκῶν αὐτοχθόνων φυλῶν τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Στηρίζονται εἰς τὰ φυσικὰ ὑπολείμματα (σκελετούς, κρανία), εἰς ἀρχαίας παραδόσεις καὶ εἰς ὑπολείμματα τέχνης, γλώσσης, θρησκείας, τοπωνυμιῶν κλπ. Καὶ αὐτὰ εἰς ὀρισμένα μόνον μέρη τῆς Εὐρώπης. Διὰ τὰς ἑλληνικὰς π.χ. χώρας γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀφθόνους παραδόσεις καὶ ἀπὸ ὑπολείμματα μὴ ἑλληνικὰ ὅτι κατωκλήθησαν χιλιετηρίδας πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν (Ἀχαιοῶνων, Δωριέων) ἀπὸ προελληνικὰ φύλα, γνωστὰ μὲ διάφορα ὀνόματα, Κρήτες, Πελασγοὶ κλπ. Εἰς τὴν Ἱτα-

Παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα.

Τύποι ἐργαλείων μὲ τὰ ἑποῖα ὁ παλαιότατος ἄνθρωπος ὥπλισε τὴν χεὶρά του. Εἶδος ἐργαλείων δι' ὅλας τὰς χρήσεις, νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδὴ πάλιν καταφέρει δυνάτὰ κτυπήματα.

λικὴν χερσόνησον εὐρίσκομεν ὅμοια ὁλλὰ ἀσαφέστερα ἵχνη λαῶν προῖνδοευρωπαϊκῶν, ἀναφερομένων μὲ διάφορα ὀνόματα: Τυρρηνοὶ, Λίγυρες. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Ἱβηρικὴν χερσόνησον, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἰσπανίαν, μάλιστα σώζεται λείψανον τοιοῦτου λαοῦ, οἱ Βάσκοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς δύο καταφερείας τῶν δυτικῶν Πυρηναίων πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Βάσκοι εἶναι ἀπό-

Έργαλεία Νεολιθικής εποχής.

Από τὰ ἀριστερὰ καὶ ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ: 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτραν, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρί ἀπὸ πέτραν με λαβὴν κέρατα. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν. Εἰς τὸ μέσον δεῖγμα τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον δένουν οἱ Ἰνδιάνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν λαβὴν. Δεξιὰ δύο βαρεῖες ἀπὸ πέτραν. Κάτω δύο πελέκεις ἀπὸ δουλευμένην πέτραν, με ὅπην εἰς τὸ μέσον, τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ μάχαιρα ἐπίσης ἀπὸ πυριτόλιθον.

γονοὶ προῖνδοευρωπαϊκῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, τῶν Ἰβήρων, καὶ παρυσιάζουν τύπον σωματικῆς κατασκευῆς καὶ γλώσσης μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν τῶν ἄλλων ὁμοεθνικῶν τῆς Εὐρώπης. Ὑποθέτουν ὅτι ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοὶ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ἰσπανίας ἀνήκον εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν (homo mediterraneus).

Τέλος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην μέχρι τῶν Βρεττανικῶν νήσων εὐρίσκομεν ἐνδείξεις, γλώσσης καὶ τοπωνυμίων κυρίως, ἀλλὰ καὶ ὑπολειμμάτων πολιτισμοῦ γενικῶς, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν προῖνδοευρωπαϊκῶν φύλων, μὴ δυναμένων νὰ καταταχθοῦν μὲ ἀκρίβειαν.

Τὴν ὄψιν αὐτὴν τῆς παλαιότερας, μόλις ἀντιληπτῆς εἰς ἡμᾶς, ἀραιοτάτης ἀσφαλῶς, οἰκήσεως τῆς Εὐρώπης ἥλλαξεν ἡ ἐμφάνισις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν.

Βορεία ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή.

Ἰνδοευρωπαϊοὶ εἶναι μία ἰσχυρὰ φυλή, ἡ ὁποία τὸν ὀριστικὸν τύπον τῆς ἔλαβεν ἐκ τῆς μακρᾶς διαβιώσεως εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ Βορεία φυλή (homo nordicus). Ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ ἔχουν ἐκδηλὰ χαρακτηριστικά.

Εἶναι ὕψηλοί, τὸ δὲ ὕψος (μέσος ὅρος 1 μ. 74) ὀφείλεται εἰς τὰ κάτω ἄκρα, ἰσχυροὶ καὶ εὐλύγιστοι, δολιχοκέφαλοι καὶ λεπτοπρόσωποι. Τὸ μέτωπον κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ ρίς εἶναι ὕψηλὴ καὶ λεπτή. Ἡ κάτω σιαγὼν λεπτὴ μὲ πολὺ ἀνεπτυγμένον γένειον. Χεῖλη λεπτὰ, σχισμὴ βλεφάρων εὐθεῖα. Τρίχες λεῖαι ἢ κυματοειδεῖς, λεπταί, μαλακαί, ἀνοικτοῦ χρώματος, ξανθαὶ μὲ ὑπόχρυσον ἢ ὑπέρυθρον (ιδίως τοῦ γενείου) τόνον. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτόχρους, γαλανὴ μέχρι φαίδας. Τὸ χρῶμα ροδόλευκον καὶ εὐκόλον ἐρύθημα τῶν παρειῶν.

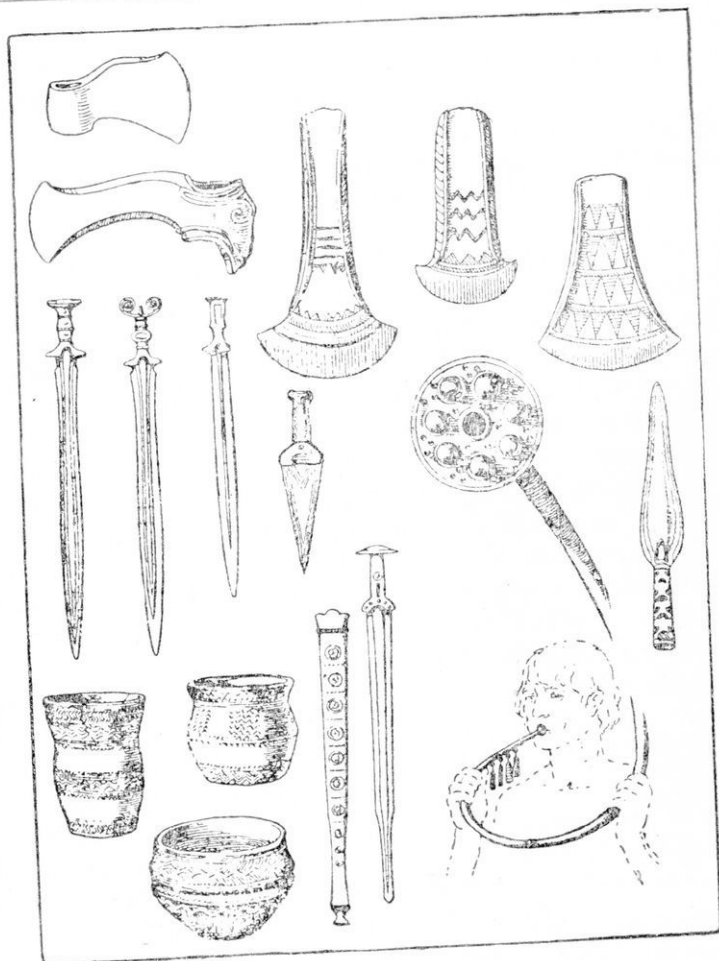
ὠνομάσθη Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή, διότι ἐξηπλώθη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν Ἰνδῶν.

Οἱ γερμανοὶ ἐθνικισταὶ προτιμοῦν τὸν ὄρον Ἰνδογερμανοὶ (Indogermanen). Συμβολικῶς λέγεται καὶ Ἰαπετικὴ φυλή, ἀπὸ τὸν Ἰαπετὸν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Γῆς, ἀρχηγὸν τῶν Τιτάνων. Ἐπειδὴ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοὶ τῶν ἦσαν οἱ κατακτηταὶ κυρίαρχοι τῶν Ἰνδῶν Ἀριοι, γίνεται

χρήσις καὶ τοῦ ὄρου Ἄριοι (Argyens γαλλικά, Arier γερμανικά). Ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἰνδιῶν ὠνόμαζεν ἑαυτὴν Ἀρυὰς (Argyas) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφρονουμένην τάξιν τῶν ὑποταγμένων παλαιῶν κατοίκων. Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἄρουρα (= χωράφι), ἄροτρον. Οἱ Ἄριοι ἐπέρασαν ὥς οἱ γνησιώτεροι, οἱ πλέον καθάραιμοι Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔγινε μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὄρου.

Ἡ σημασία τῶν Ἰνδοευρωπαίων διὰ τὴν ἱστορίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἰς τὸ σύνολόν του ἔχει σφραγίδα Ἰνδοευρωπαϊκὴν καὶ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς οἰκουμένης. Ἰνδοευρωπαῖοι εἶναι οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἱστορίας, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοί, Σλαῦοι καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰράνιοι (Μῆδοι, Πέρσαι) κ. ἄ. Ἀπὸ τὴν πρῶτην ἐμφάνισίν των παρουσιάζονται χωρισμένοι ἤδη εἰς λαούς. Ἀλλ' ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ Ἰαπετικών γλωσσῶν, ἰδίως τῆς σανσκριτικῆς (γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν) καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, γενομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀπέδειξαν τὴν στενὴν συγγένειαν αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν πρόλευσίν των ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλῶσσαν. Οὕτως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν ὁμοεθνίαν καὶ αἱ γλῶσσαι των ἐπίσης μίαν ὁμοεθνίαν γλωσσικήν.

Ἡ γλωσσολογία προσέφερεν ἐδῶ μεγάλην ὑπηρεσίαν. Διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐρεῦνης ἐσχηματίσθη εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον αἱ διάφοροι Ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλῶσσαι, καὶ συγχρόνως τοῦ παλαιωτάτου καὶ πρωτογόνου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχικὸς Ἰαπετικὸς λαὸς εἶχε δαμάσει καὶ ἐξημερώσει καὶ μετεχειρίζετο τὰ κατοικίδια ζῷα, τὴν αἶγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸ πρόβατον, τὸν κύνα. Ἐγνώριζε τὸν ἄργυρον, τὸν ὀρείχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν πλεκτικήν, εἶχεν ἀνεπτυγμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ διακρίνη διαφόρους βαθμοὺς συγγενείας. Αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν ἐννοιῶν τούτων εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλας τὰς Ἰνδοευρωπαϊκάς γλῶσσας.

Ἐργαλεῖα ἐποχῆς ὀρειχάλκου.

Ἐπάνω ἀριστερά δύο πελέκεις ἀπὸ χαλκόν, δεξιὰ τρεῖς πελέκεις ἀπὸ ὀρειχάλκου. Εἰς τὸ μέσον τρία ξίφη, ἓν ἐγχειρίδιον καὶ μία αἰχμὴ βέλους. Κάτω τρία ἀγγεῖα, θήκη ξίφους, σάλπιγξ ἀπὸ ὀρειχάλκου.

Ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν.

Ἡ πρώτη πατρίς τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ ὀρισθῇ. Ἐγιναν μακραὶ συζητήσεις, ὅχι πάντοτε μὲ ἐπιστη-

μονικὸν πνεῦμα. Οἱ Γερμανοὶ ἤθελαν νὰ τὴν τοποθετήσουν εἰς τὴν χώραν τῶν, ἂν εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἡ πρώτη κοιτὶς τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἦτο ἡ Ἀσία, σήμερον θεωρεῖται ὡς πιθανώτερα ἡ Εὐρώπη, αἱ ἐκτεταμέναι βορειοανατολικαὶ πεδιάδες αὐτῆς. Ὁρμηθέντες ἀπὸ αὐτὴν ἐπροχώρησαν ἄλλοι πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἄλλοι πρὸς δυσμὰς καὶ ἄλλοι πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κατόπιν ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἡδὴ κατὰ τὴν 3ην π. Χ. χιλιετηρίδα τὸ κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν ἔδαφος ἐκτείνεται ἀδιάσπαστα πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Αἱ τρεῖς χερσόνησοι τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης (Ἑλλάς, Ἰταλία, Ἰσπανία), ἡ Μ. Ἀσία, τὸ Ἰράν καὶ αἱ Ἰνδὶαι κατελήφθησαν διὰ μεταναστεύσεως. Ἡ ἐξάπλωσις εἰς τόσον μεγάλας ἐκτάσεις χωρίζει τοὺς Ἰνδοευρωπαίους εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα (Ἕλληνες, Ἰταλοὶ, Κέλται, Γερμανοὶ, Ἰλλυριοὶ) καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν (Ἰνδοί, Ἰράνιοι, Θρᾶκες, Φρύγες, Ἀρμένιοι, Λεττο-σλαῶι). Πάντως οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἰράνιοι ἀπετέλεσαν χωριστὴν ὁμάδα γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα Ἀριοὶ καὶ πολὺ πιθανὸν εἶχαν ὡς ἀρχικὴν ἑδραν τὰς ὀρεινὰς χώρας περὶ τὸ ὄρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας Παμίρ.

Κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα οἱ Ἀριοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους πολιτισμένους λαοὺς τῆς ἐγγύς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὴν φῶς τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 2ας π. Χ. χιλιετηρίδος στίφη Ἀρίων προχωροῦν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ φέρουν εἰς τοὺς σημίτας τὸν ἄγνωστον ἕως τότε εἰς αὐτοὺς ἵππον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας χιλιετηρίδος οἱ Ἕλληνες ὡς πειραταὶ κατ' ἀρχάς, ἄποικοι βραδύτερον, ἐμφανίζονται εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

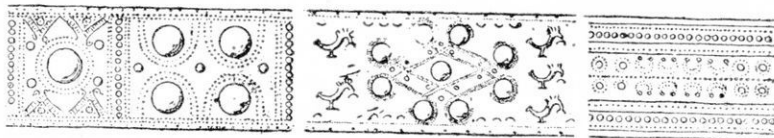
Περὶ τὸ 1000 π. Χ. οἱ Ἀριοὶ εἶναι κύριοι τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίου Βαλκανικῆς, οἱ Θρᾶκες καὶ Ἰλλυριοὶ τῆς βορείου. Οἱ Ἰταλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας, Κέλται καὶ Γερμανοὶ τὴν Γερμανίαν καὶ τμήματα τῆς Γαλλίας καὶ Σκανδιναυίας. Περὶ τὸ 600 π. Χ. ἀκόμη οἱ κυματισμοὶ τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἐξακο-

λουθοῦν. Οἱ ὀλιγώτερον σταθερῶς ἐγκατεστημένοι ἀπ' αὐτοῦς, οἱ Κιμμέριοι, ἱράνιοι νομάδες, οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρματαί, κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς διαφόρους κατευθύνσεις, εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν κινοῦνται οἱ Κέλται.

Ἡ ἀνάμειξις μὲ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν, ἢ προσαρμογὴ εἰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐδιαφοροποίησαν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους τόσο πολὺ, ὥστε δὲν ἀνεγνώριζον ἑαυτοὺς πλέον ὡς συγγενεῖς.

Κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀσίαν ἔκλεισε κατ' οὐσίαν. Αἱ μεταβολαὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη γίνονται τοῦ ἐνὸς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου. Οἱ κυριώτεροι Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσωμεν κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας, εἶναι οἱ Κέλται καὶ οἱ Γερμανοί.

Οἱ Κέλται ἢ Κελτοί, πολυάριθμος καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἐξηπλώθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, περιωρίσθη βραδύτερον εἰς τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους. Ὁ κεντρικὸς κορμὸς αὐτῆς ἦσαν οἱ Γαλάται κατοικοῦντες εἰς τὴν βορείως καὶ νοτίως τῶν Ἀλπεων πεδιάδα, τὴν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Γαλάτας ὠνόμασαν καὶ Γαλατίαν τὴν πατρίδα των οἱ Ἕλληνες τοὺς Κελτικούς λαοὺς, οἱ ὅποιοι τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ 279 ἐληλύθησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζαν αὐτοὺς Galli καὶ τὴν χώραν των Gallia.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας.

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, δηλαδή τὸν 3ον καὶ 2ον π.Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἐξηντλημένοι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξησθένησαν βαθμηδόν. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀκμήν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς Ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἓνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἰταλίας, κατῴρθωσαν νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κράτη τῶν χρόνων τῶν, ἵδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλὰ, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξήπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας τῶν. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τῶν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβαν τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεῦτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας μεγάλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ Ἰταλία.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὁποῖαι προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις τῆς ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὴ. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε πρὸς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικὴν, ἐνῶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς

θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Κατεῖχε δηλαδὴ κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὄρεινὴ, ὅπως ἡ Ἑλλάς. Μία μεγάλη ὀροσειρά, τὰ Ἀπέννινα, διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἕως τὸ νοτιώτατον ἄκρον καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. Ἐκεῖ τὰ ὄρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφήνουν μόνον στενάς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὀρμητικῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἀρκετὰ μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντικώτερα τῶν ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἀρκετὰ μεγάλοι ποταμοί, ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ Ἄρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

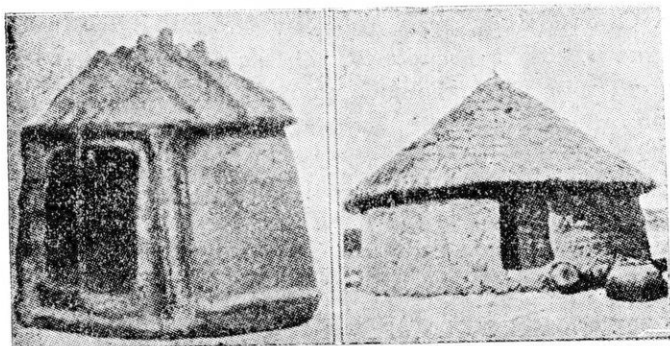
Ἐπίσης τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκύ, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμόν. Ἀλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἄνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες τῆς παρῆγον ἄφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά, εἰς τοὺς λόφους ἤκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαιά. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὀνομαστοὺς οἶνους καὶ ἐλαια. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὄρεινὰ διαμερίσματα ἤκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὅμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὅρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἓνα με-

γάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὁμως ἀκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερο φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐπίσης ἡ Ἰταλία στεφανώνεται, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλαι νῆσοι, ἡ Σικελία, ὀνομαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν της, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσικὴ. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτάς ἡ Σικελία εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἔκειτο εἰς θέσιν ἐπικαιротάτην, ἐξουσίαζε τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικόν

Κατοικία τῶν παλαιῶν Ρωμαίων.

Μεκρικὴ ὕδρις εἰς σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης.

μὲ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν της ἦτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

Διαίρεσις τῆς Ἰταλίας.

Διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰταλία ἦτο κυρίως μόνον ἡ χερσόνησος. Σύννορά της πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς ποταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐχώριζαν εἰς τρία μέρη εἰς τὴν Ἀνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην καὶ ἡ Ρώμη εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται, ἕνας λαός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

61 Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθινὴν ἐποχὴν. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοί ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἡ ὁποία, καθὼς ἡξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζαν καλὺβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἐγνώριζαν τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπταν τοὺς νεκροὺς των. Οἱ πρῶτοι αὗτοί κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται Λίγουρες, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὰ 2000 π. Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοί, ἔλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἦσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχαν ἐξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

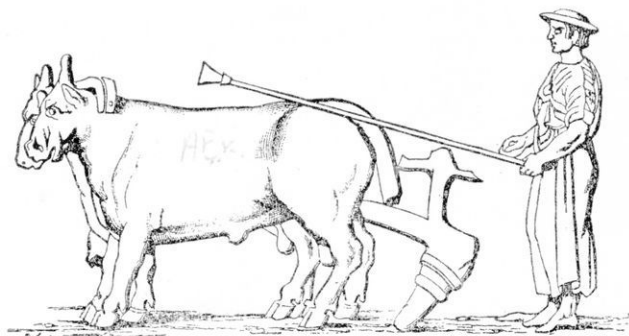
Ἀργότερον, σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π. Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς, καὶ αὗτοί Ἰνδοευρωπαῖοι, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξηπλώθησαν πρὸς νότον μετὰ διάφορα ὀνόματα, Ὁμβροί, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοι κλπ.

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι εἰς δύο ἐποχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μετὰ

κοινὸν ὄνομα Ἰταλιώτας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ ἄλλους λαοὺς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς Ἑλλήνας.

62 Οἱ Τυρρηνοί.

Οἱ Τυρρηνοί ἦ, ὅπως ὀνομάζουν αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, Ἐτροῦσκοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀρνου, βορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης, καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν

Τυρρηνὸς γεωργὸς (ὀρειχάλκινον σύμπλεγμα).

Ἰταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἰδιορρόθμου αὐτοῦ λαοῦ. Σήμερον παραδέχονται ὅτι ἦσαν Αἰγαῖοι, ὅτι ἔζων τὸν 13ον-12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200-1000). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατάς.

Οἱ Τυρρηνοί ἱδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον ἀλλ' ἐφήμερον κράτος. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὠνομάσθη Τυρρηνική, καὶ ἀργότερον κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμὴ τῶν ὁμῶς δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500-300 π. Χ.) τὸ κράτος τῶν διελύθη. Τὸ 524 Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συνενόηθησαν καὶ ἐξεδίω-

ξαν τούς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικαὶ φυλαί. Τοιουτοτρό-

Τυρρηνικὸς ναός.

Ὁμοιότης καὶ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν.

πως οἱ Τυρρηνοὶ πεοιωρίσθησαν εἰς τὴν μικράν τῶν πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Τυρρηνικὸς βωμός.

Παράστασις ἐπὶ ἀγγελίου, Παρίσιοι, Λοῦβρον.

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μετὰ τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μετὰ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης μετὰ στολὴν, ὀπίσω τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον, δεξιὰ αὐλητής.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐφεραν εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζονται εἰς τὰς οἰκοδο-

μᾶς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήραναν ἔλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατάρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὠραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομφοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ιδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευσαν πολὺ τοὺς νεκροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζαν μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζαν μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.

63 Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π. Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἦσαν ὁ

Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν καὶ ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἵδρυσεν τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερον αἱ ἀποικίαι ἵδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐκαλύφθη ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐλληνικῶν ἀποικίων εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφεραν

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος.

Περὶ τὸ 500 π.Χ., Παρίσιοι, Λουβρον.

Ἀπὸ ἄργιλον. Εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης.

ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἡ ὁποία διέκρινε τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας εἶχαν κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν Μεγάλην Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀποι-

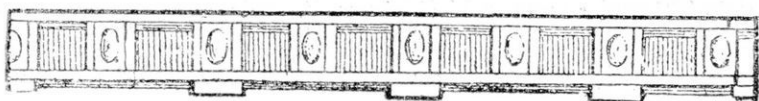
κιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ἑλλήνων, γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονικίαι. Ἐφθειραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικίων καὶ τὰς ἑκαμαν εὐκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

64 Οἱ Λατῖνοι.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἀνεπτύχθησαν περισσότερο καὶ διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ Λατῖνοι. Οἱ Λατῖνοι προήλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ καιροὺς εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ Ἰνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἔνωρις ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἡ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κλπ. Αἱ μικραὶ αὐταὶ κῶμαι εἶχον συνδεθῇ μὲ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλοι ἐλάτρευον τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἡ ἀμφικτιονία ἐγίνε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργότερον οἱ Λατῖνοι ἐξεπολιτίσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἐμέλλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπερωμένον νὰ ἐξουσιάζῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Οί ρωμαϊκοί μῦθοι.

Οί Ρωμαῖοι εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν παράδοσιν οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρως τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους τοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἐγένε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατάγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

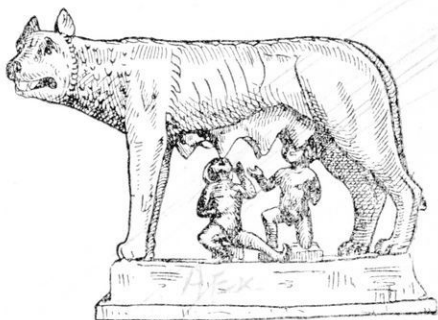
Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεὸς των ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἓνας βοσκός, ὁ ὁποῖος τὰ υἱοθέτησεν. Ὅταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν. Τοιουτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένε τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιουτοτρόπως κατέφυγον

εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιώκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὅμως γυναῖκες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐορτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίνοι ὅμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειρὰν ἓνας Ρωμαῖος καὶ ἓνας Σαβῖνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβῖνος, Τύλλος Ὀστίλλιος, Ρωμαῖος, καὶ Ἄγκος Μάρκιος, Σαβῖνος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικὸς καὶ συνετὸς βασιλεὺς. Μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικὰ καὶ πολεμικά.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π. Χ. Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

Ἡ Λύκαινα.

Ρώμη, Καπιτώλιον.

Ἀπὸ ὀρείχαλκον, κατεσκευάσθη τὸν δόν ἢ τὸ πολὺ τὸν 5ον αἰῶνα ἀπὸ Ἑλλήνα ἢ Τυρρηνὸν τεχνίτην. Οἱ δίδυμοι Ρωμύλος καὶ Ρῶμος προστετέθησαν βραδύτερον. Ἡ λύκαινα ἦτο πιθανώτατα τὸ ἱερὸν ζῷον, ὁ ὑποθετικὸς γενάρχης τῶν Ρωμαίων.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ρώμης.

“Ὅλα αὐτὰ εἶναι μῦθοι, τοὺς ὁποίους ἐπλασαν οἱ Ρωμαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους των. Ἄλλ’ εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθῇσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιότατην. Ἐπὶ λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροὶ ἀπετέλουν ἓνα ἰσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὄχυρώματα, τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὄρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Ρώμη ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. Φαίνεται ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῇ πολὺ ἐνωρίτερον.

Ἀργότερον, περὶ τὸ 600 π. Χ., οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν των. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲ ἐγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήρναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἔλη κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Αὐτὸ σημαίνει ἡ παράδοσις ὅτι τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753 π. Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμόλου εἶναι ἴσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἓνα εἶδος συνοικισμοῦ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἡ ρωμαϊκὴ κοινωνία.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς πατρικίους, 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρίκιοι ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενείας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι

κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἢ ὅποια δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ὀνομάζεται γένος καὶ τὰ μέλη πατρίκιοι, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. "Ολα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἦσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγυρῶν, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους. Ἦσαν δηλαδὴ ὅπως οἱ Εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερον οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς πατρίκιους.

Πληβεῖτοι ἦσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωναν τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἦλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. "Ολοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἰδιαίτερον λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα δεσμόν μὲ τοὺς πατρίκιους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθη Πληβεῖτοι ἢ πληθός. Οἱ πληβεῖτοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρίκιων καὶ ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Πολιτικὴ ὁργάνωσις.

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας, ἡ πατρικὴ βασιλεία. "Οπως εἰς τὸ γένος ὁ πατήρ, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής καὶ ἀρχηγός εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιόριζαν δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρίκιων μετὰ

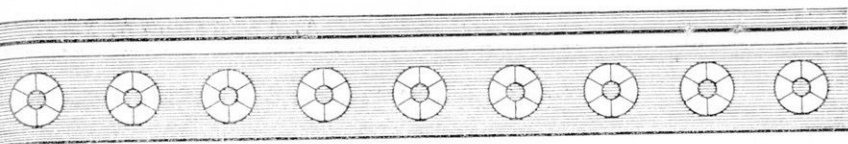
των πελατών. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα, φράτρας, ὅπως ἔλεγον, ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία ὠνομάζετο φρατρική. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε τὴν ὁμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναί» ἢ «ὄχι». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερον 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὠμοίαζε μὲ τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδὴ ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

β⁹ Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509.

Τὸ 509 π.Χ. ἐγίνε σημαντικώτατον γεγονὸς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἐγίνε ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῇ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν περίοδον ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν δημοκρατίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΙΣΩΣΙΣ

Τὸ νέον πολίτευμα.

70
Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευσεν ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμια τῶν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρकुνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν δημοκρατίαν. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις ὀλιγαρχικὴ, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ πατρικιοὶ. Ἡ δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509-31 π. Χ.).

Εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὕπατοι, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ὅσαν ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τῆβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ ἑνὸς ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἐξελέγοντο μόνον δι' ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρίσιμους οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεγον ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ δικτάτωρ. Τὸν δικτάτωρα ἐξέλεγον οἱ ὕπατοι καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἑξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

Πατρίκιοι καὶ Πληβεῖοι.

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατ'ὀρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖράς των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἠδύναντο νὰ γίνουν οὔτε ὑπατοὶ οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν μικροκτηματῖαι γεωργοὶ καὶ ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου περιῆλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενείας των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἦσαν σκληρότατοι. Ὁ δανειστής εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτῆμα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων τοιοῦτοτρόπως ἐγένινεν ἐλεεινὴ, πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἔζων βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβείους ἦτο παροιμιώδης. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν θέσιν ἐνὸς πτωχοῦ πληβείου ὁ ρωμαῖος ἱστορικὸς Λίβιος:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύριά του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρώτατα, τὸ πρόσωπόν του ὠχρὸν καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειὰ καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδον εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζον. Ἦτο ἑκατόνταρχος καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δαίγματα τῆς ἀνδρείας του... Τὸν ἠρώτησαν διατί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρετεῖ, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὅποτε οἱ ἐπιδρομεῖς ἤρπασαν τὴν ἐσοδείαν του, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ ἀπήγαγον τὰ ποίμνιά του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφῆρσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερον ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὃ δὲ δανειστής δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθὴς δῆμιος. Ἐδειξε τότε τὴν ράχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη (500-300) καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη νίκην τῶν πληβείων, διότι ἦσαν περισσότεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ. #

72

Ἡ Δ η μ α ρ χ ί α.

Ἡ αὐθαιρεσία καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π. Χ. ἀφ' οὗ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἑνα νικηφόρον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπесύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Ἱερὸν ὄρος, καὶ ἠπέιλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἰδικήν των πόλιν, διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸ ὀνομάζεται ἀποχώρησις τῶν πληβείων. Οἱ πατρικιοὶ ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἠλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνεαι δοῦλοι, καὶ τοὺς ἀπῆλαξαν ἀπὸ τὰ χρεῖα.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαίτεροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὗτοὶ ὠνομάσθησαν Δῆμαρχοι. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον δικαίωμα τοῦ Veto, τὸ ὅποιον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληβεῖους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἐάν κανεὶς ἐπέιραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δημαρχοὶ ἦσαν 2, κατόπιν ἐγίναν 5 καὶ τελευταῖον 10, ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ ἀρχὴ των διήρκει ἕν ἔτος.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι ἐπλασαν ἕνα μῦθον. Διηγήθηκαν δηλαδή ὅτι οἱ πατρικιοὶ ἔστειλαν εἰς τοὺς πληβεῖους τὸν Μενήνιον Ἀγρίππαν, ὁ ὁποῖος τοὺς διηγήθη τὸν μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὅτι δηλαδή τὰ μέλη ἐβάρυνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστάσιασαν, ἀλλὰ, προτοῦ πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ

χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῦθον ἤθελε νὰ δείξη ὅτι πατρί-
κιοι καὶ πληβεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ
ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερον
οἱ πληβεῖοι. Οἱ πληβεῖοι ὅμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν, ὅχι τό-
σον διότι ἐπείσθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὅσον διότι
ἐγιναν δεκτὰ ὅσα ἐζήτουν.

73

Ἡ ἐξίσωσις τῶν τάξεων.

Οἱ πληβεῖοι ἔχοντες τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους
ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἰσότητα
κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτοὺς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδί-
καζον σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἡρμήνευον
πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεως των. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν
ἐγιναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης, ἡ Δωδεκά-
δελτος. Ὡνομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι ἐχαράχθησαν ἐ-
πάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς πλάκας, δέλτους, ὅπως ἔλεγον.

Τὸ 445 οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὁ-
ποῖος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων.
Ἀπὸ τότε οἱ πληβεῖοι ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς
τὰς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ καμμία πλέον κοινωνικὴ δια-
φορὰ δὲν ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν
τῶν πληβείων ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἶναι πληβείος. Ὁ
ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰὼν ὀλόκληρος, διὰ νὰ ἐ-
πιτύχουν οἱ πληβεῖοι τὴν πολιτικὴν ἰσότητα. Τέλος ὅμως οἱ πα-
τρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωσαν εἰς τοὺς πληβείους τὸ δικαίωμα
τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληβεῖοι τὸ 300 π.Χ.,
ὅτε ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται Μέγιστοι ἀρχιε-
ρεῖς. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἰσότητα μὲ
τοὺς πατρίκίους. Ἀπὸ τότε ἡνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς
μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

74 Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Λατῖνοι, ἔπειτα οἱ Σαβῖνοι, οἱ Αἴκουοι, οἱ Οὐόλσκοι, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὐρίσκετο ἡ τυρρηνικὴ πόλις Βήιοι.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκούους συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ Κιγκινάτου, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος Κοριολάνος, ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἰδίως ὁ Φούριος Κάμιλλος.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατάρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

Οἱ Γαλάται (390).

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλλίαν, παραπόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὀλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόπον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆ εἰς τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

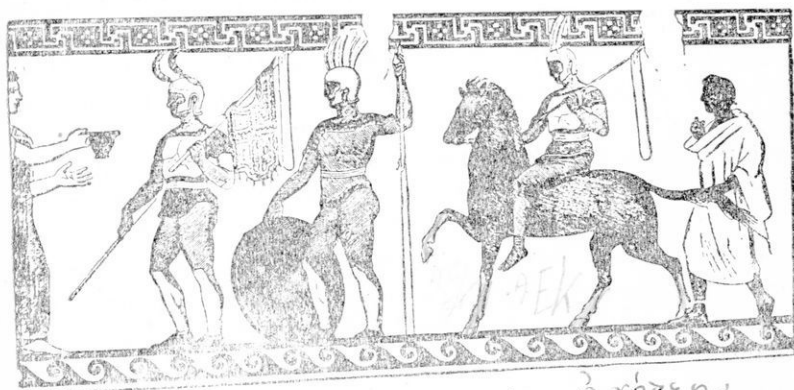
Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἴκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμοὺς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

Οἱ Σαμνιτικοὶ πόλεμοι (343 - 290).

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς ὀρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήμους

πλαγιάς τῶν Ἀπεννίνων νοτιανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξύ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομάς τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμῶν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικοὺς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἥλλαξεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγά-

Σαμνῖται πολεμισταί.

Τοιχογραφία Παιστοῦ, Νεάπολις.

Διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερὰ εἰς τὴν περικεφαλαίαν. Αἱ ἀσπίδες τῶν εἶναι σχετικῶς μικραὶ καὶ στρογγυλαί. Ἐπιστρέφουν ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

λην ἦταν εἰς τὰ λεγόμενα Καυδιανὰ στενά, μεταξύ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὅποιον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἑρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἀγὼν ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας, ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ

λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδή τὰ $\frac{3}{4}$ τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικίων, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὗτοι ἐφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἀλλ' ἰδίως τοὺς ἀποίκους ἐβλάψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος (405-367), ἀφ' οὗ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγίνε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἱδρύσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Διονύσιου ὁ νεώτερος (367-344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ Τάρας διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεις. Οἱ Ταραντῖνοι ἐβλεπον τὴν διαρκὴ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰταλικὸν πόλεμον ἐβόηθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἐξεγείρῃ ἐναντίον της τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἑλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογρά-

ψη συνθήκην με τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδή ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἀλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαοὺς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ὁ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

1 Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ταραντίνων (281-275).

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὄριον καὶ ἔπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσέκαλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβίβασθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μετὰ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεῖς καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φοράν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν

Ὁ Πύρρος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα, Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον.

πρὸς τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φοράν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν

εύρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασεν 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τᾷ εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὁλὴ ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὁχυρᾶς.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 279 ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκουλον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη

Ο Πύρρος ἐπὶ νομίσματος.

ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3500, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

Ὁ Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔμεινεν ἀρκετὰ ἔτη, εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευον. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην καὶ ἡττηθεὶς εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὀριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουράν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς

τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Καρχηδόνης.

2 Πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑποτελὴς εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικούνται καὶ εἰς ἄλλους τέλος διώρισε ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἐδημιούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ τῶν συνεννόησις.

3 Ἀποικίαι — Ὀδοί.

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος μὲ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδοὺς.

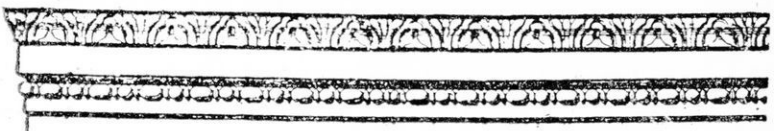
Εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιοὺς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν κληρὸν γῆς. Οἱ ἀποικοὶ ὠχύρωσαν τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ πρὸ πάντων ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ ὁποῖοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἐξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικίων ἡρξήθη περισσότερο μὲ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐξόδους. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας

ἦτο ἐξαιρετικόν. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἄσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἦσαν πλατεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὅποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατόν νὰ διατρέξῃ ὁλόκληρον τὴν Ἰ-

ταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

4 Ο ρωμαῖος στρατιώτης.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατοὺς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαιάν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. Ὅλοι οἱ ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60ου ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἑφεδροί. Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλετάριοι, δηλαδὴ ὅσοι δὲν εἶχον διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἂν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατόν δὲν ἐσήμαινεν εὖνοιαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

5 Ἡ λεγεὼν.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4200 πεζοὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιάμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 12 τμήματα, τὰς λεγο-

μένας σπείρας, ἐκάστη δὲ σπείρα εἰς 2 λόχους. Τοιούτο-
τρόπως ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ

Λεγεωνάριος (ἀπὸ ἀνάγλυφον).
Φορεῖ περισκελίδα ἀπὸ καφέ
ὑφάσμα, μακρὸν χιτῶνα, tuni-
ca, μὲ κοντὰ μανίκια, εἰς τὰ
πόδια σανδάλια, caligae, με-
ταλλίνην περικεφαλαίαν, cas-
sis, λωριὰ ἀπὸ χάλυβα εἰς τὸ
στήθος καὶ τοὺς ὤμους, lorica.
Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ τὸ δό-
ρυ, pilum, εἰς τὸ δεξιὸν του
κρέμεται τὸ βραχὺ ξίφος, gla-
dius, εἰς τὴν ἀριστεράν χεῖρα
ἔχει τὴν ἀσπίδα, scutum, μὲ
προεξοχήν εἰς τὸ μέσον, umbo.

τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζαν
συνέχειαν, ἀλλὰ αἱ σπείραι ἄφη-
ναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκ-
τασις μιᾶς σπείρας.

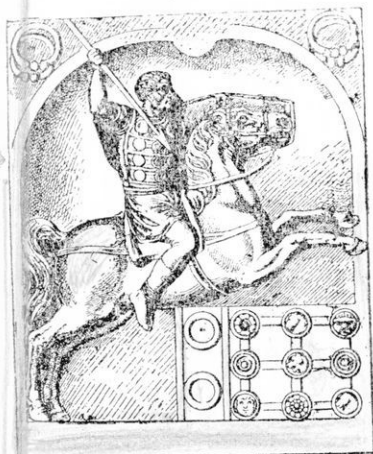
Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεὼν εἶ-
χε 300 ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν διη-
ρημένοι εἰς 10 ἵλας ἀνὰ 30 ἄνδρας.
Ἡ λεγεὼν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ρωμαί-
ους πολίτας. Πολὺ ἐνωρὶς ὅμως
οἱ Ρωμαῖοι ἐστρατολόγησαν τοὺς
κατοίκους τῶν ἰταλικῶν πόλεων
καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαί-
τερα σώματα πεζῶν καὶ κυρίως
ἱππέων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι
σύμμαχοι. Ἐπίσης μετεχειρίζον-
το ξένους μισθοφόρους, ὀπλισμέ-
νους ἐλαφρῶς μὲ τόξα καὶ μὲ
σφενδόνας, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο
ἐπίκουροι. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ
ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφη-
μοι χιλιάρχοι καὶ ἑκατόν-
ταρχοι, ἄνθρωποι μὲ μεγάλην
στρατιωτικὴν πείραν, τολμηροὶ καὶ
ἀποφασιστικοὶ εἰς τοὺς πολέμους.
Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα
μέρος τὴν δόξαν του ὁ ρωμαϊκὸς
στρατός. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρα-
τοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὑπάτος.

6. Ὅπλα - Μηχαναί.

Οἱ ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχον
ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξίφος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἐθνι-
κὸν ὅπλον τῶν Ρωμαίων, τὸ ὅποιον ἔφερον οἱ ἄνδρες τῶν δύο

πρώτων γραμμῶν. Ἀμυντικά ἦσαν ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἄσπις καὶ αἱ κνημίδες.

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὅποιοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ὁ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριὸς κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἐστρατοπέδευαν εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζαν στρατόπεδον, τὸ ὅποιον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Ρωμαῖος ἱππεὺς (ἐπιθυμία στήλη).

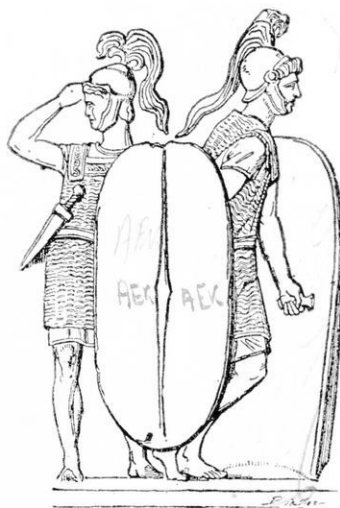
Τοξότης (Sagittarius).

Ζ Ἡ πειθαρχία.

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε πρό πάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρᾷ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφράς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπον τοὺς στρα-

τιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὅποῖον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐρραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς

Ρωμαῖοι στρατιῶται.

Φέρουν τὴν μακρὰν ἀσπίδα
(scutum).

Ὁ ἐκατόνταρχος (centurio).

Ἀπὸ ἀνάγλυφον τῆς ἐποχῆς τοῦ Καίσαρος.
Φορεῖ χιτῶνα μὲ μετὰλλινα ἐλάσματα
καὶ παράσημα. Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ ρά-
βδον ἀπὸ κλῆμα, ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

ὁμαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὅποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τορκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἐχθρὸν παρὰ τὰς

αὐστηράς διαταγᾶς τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπάτος, καὶ γεμάτος ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὸν πατέρα του. «Διὰ τὰ ἀποδείξω ὅτι εἶμαι γνήσιος υἱός σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσα». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὑπάτος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱόν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπικτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτε Μάνλιε, εἶπεν, εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καί, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δύναμίν της... Ἐμπρός, ραβδοῦχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

8. Ὁ θρίαμβος.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ὁ θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ ὁποία ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως. Προηγούντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἄμαζαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρὰν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζον οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἐμβατήρια.

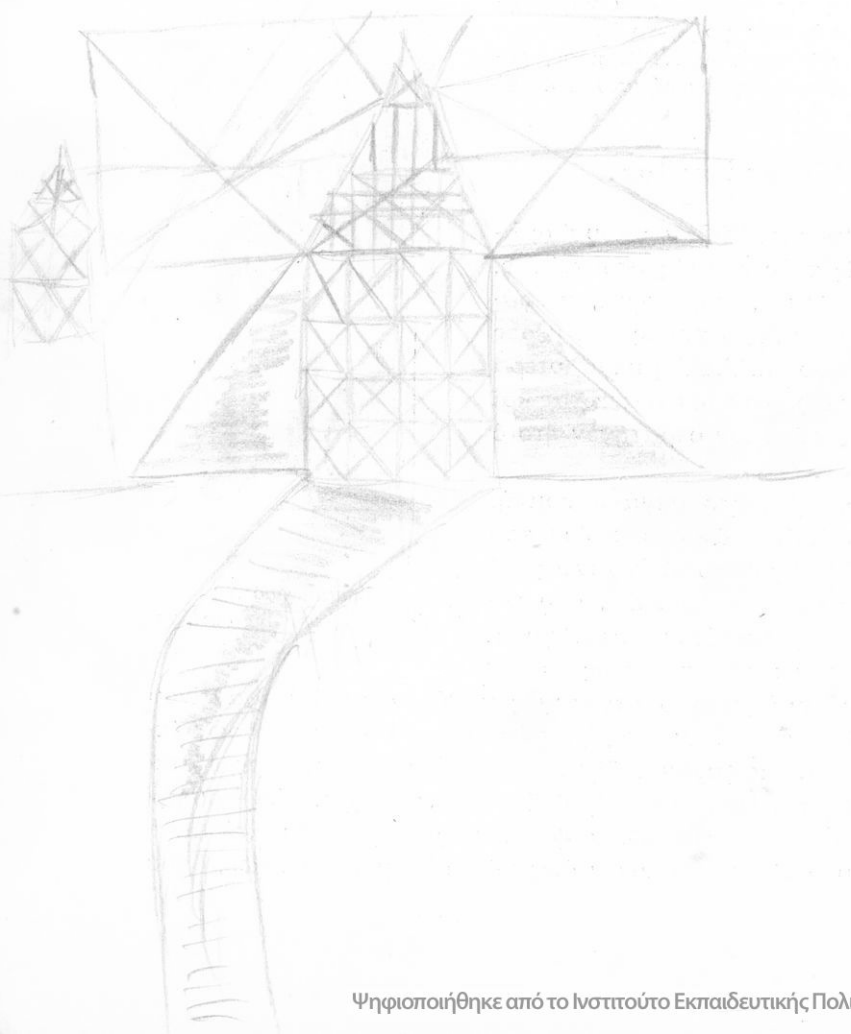
Ἡ συνοδεία παρήλαυνεν ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου

Σημαιοφόρος.

Ἀνάγλυφον ἐπιθυμβίου στήλης,
Βόννη, Γερμανία.

αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι, ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμενον ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαιnen εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμήν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαὸς συμμετέχων εἰς τὴν χαρὰν ἐπανηγύριζε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

9 Οἱ Ρωμαῖοι.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' ἐκείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὖρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγρούς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν

Ρωμαῖος.

Μουσεῖον Βελιγραδίου.

Ἡ ὀρειχαλκίνη κεφαλὴ, ὀνομαζομένη «πατὴρ τοῦ Τραϊανοῦ», παρουσιάζει ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ρωμαῖου.

Ρωμαία.

Ἡ Λιβία, Φλωρεντία.

Κανονικαὶ γραμμαὶ. Ἐνθυμίζει ἑλληνικὸν τύπον.

τὸ κτῆμά των. Ἦγάπων τὰς φιλονικίας, καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίσταντοι εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσον τὰς παλαιὰς τῶν συνηθείας.

Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο φαντασίας, ἤρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν των καὶ

έθεώρουν ὡς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον ὅμως οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαοὶ πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἄριστοι στρατιῶται, κατὰλληλοι ὄχι μόνον δι' ἡρωικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατῴρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξαίρετον.

10 Τὰ ἥθη.

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἐσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διαταράσσεται ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. Ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

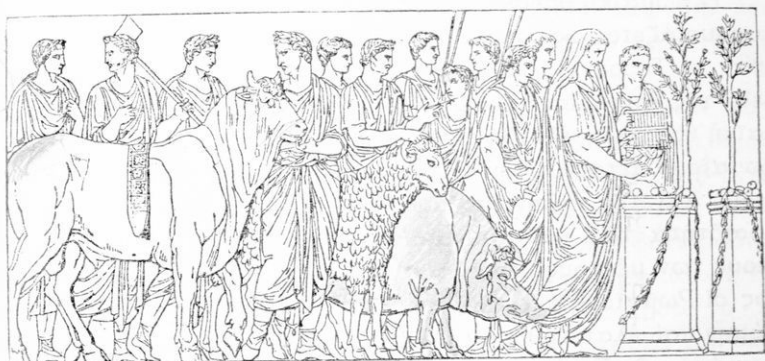
Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγεῖρευμα. Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὄσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων, κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον καὶ ἔπινον. Τὸ ἔνδυμα ἐπίσης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἓνα χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἐσφιγγον εἰς τὴν μέσσην καὶ σπανίως ἐφόρουν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

11 Αἱ προγονικαὶ ἀρεταί.

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲ ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο μὲ ἐξόχους ἀρετάς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἀναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάν-

Θυσία Ρωμαϊκῆ. Ἀνάγλυφον. Παρίσιοι, Λοῦβρον.

Πανηγυρικὴ θυσία, εἰς τὴν ὁποῖαν ἔσφαζον χοῖρον, κριὸν, ταῦρον, Suovetaurilia.

λιος Τουρκοῦτος κατεδίκασεν, ὥς εἶδομεν, εἰς θάνατον τὸν υἱὸν του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πεῖθαρχίαν. Ἐχομεν ἐπίσης ἐξόχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμὰς καὶ θέσεις. Ὁ Κούριος Δεντῦτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἦλθον οἱ Σαμνῖται, διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσόν, παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκινῦτος, ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρὸν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρον του.

12

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσίαι ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὁποῖαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τραπεζήν. Προτοῦ συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον ἐν καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον καὶ τὰ γεύματα κλπ.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερον ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεία τῆς θρησκείας τῶν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἐλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὡραιότητά των καὶ ἀσυναισθήτως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς των μὲ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, ὅταν τέλει οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσέχθησαν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἐλατρεύθησαν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κτλ.

13

Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς των χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδιοκότων, οὔτε διηγήθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνάς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιότερους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων εἶναι ὄντα ἄμορφα καὶ ἀκαθόριστα. Περί τῶν θεῶν των οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομα των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα, οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας,

καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κτλ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἄπειρον πληθὺς θεῶν. «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσῃς ἕνα θεὸν παρά ἕνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἕνας Ρωμαῖος ἀστειεύμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαίτερον θεὸν της, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικoὺς τῶν θεοῦς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὀμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. Ὁ γεωργὸς καλλιιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιαίτερων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἴδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοί τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδὰς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια ἀπὸ κηρὸν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακάς ἐορτάς δοῦλοι περιάγουσιν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἰανός, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἴκου καὶ πυρός.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἶχον ἕκαστος τὸν θεὸν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὁμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κλπ. Εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔκαμναν διαφόρους ἐορτάς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

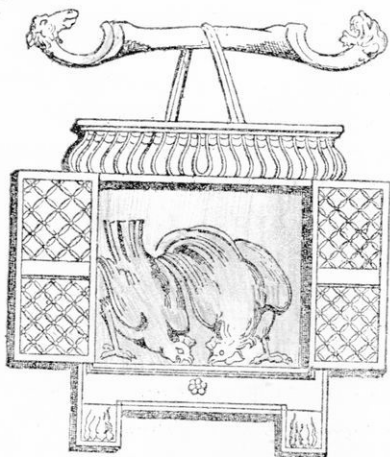
Ὁ Ἰανός ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς

πόλεως. Ὁ ναός του ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔμενε κλειστός ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ Ἑστία ἦτο ἡ θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ποῖον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ Ζεὺς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεῦετο πολὺ ὁ ναός του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Ἄρης τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Ἑστίας.

Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὀρνίθων (Ἀνάγλυφον).

14

Ἡ λατρεία.

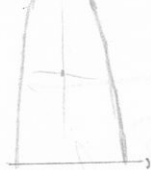
Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Ἡ προσευχή, αἱ σπονδαί καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφερον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἐλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτάς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοίμαζαν διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουν εἰς αὐτάς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομάς τῶν θεῶν.

καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρίσιμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτήρα γενικῆς ἱκεσίας. Διὰ τὴν γνώρισον τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι ἱερεῖς, οἱ λεόμενοι οἰωνοσκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτήσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλευόντο τὰς ἱεράς ὄρνιθας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον εἰς ἰδιαίτερον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφήν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μὲν τὴν ὁποίαν ἔτρωγον αὐτὴν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἦσαν οἱ Σάλιοι, ἱερεῖς τοῦ "Ἀρεως κυρίως, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱεράς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὅποion νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μὲν τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποντίφικες καὶ οἱ οἰωνοσκόποι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφικῶν, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὀνομαζόμενος, μὲν τὸν καιρὸν ἐγίνεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμα του ἐθεωρεῖτο ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιοσεβαστότερα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

15 Τὸ πολίτευμα.

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλαι κατακτήσεις (300-133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμά των δημοκρατίαν.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν: 1) αἱ ἐκκλησίαι, 2) οἱ ἄρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

16 Ἑκκλησίαι.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι 1) φρατρικὴ ἐκκλησία, 2) λοχίτις καὶ 3) φυλετικὴ.

Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφизон ὄχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη τοῦ ἀντιπροσώπου εἰς μίαν ψήφον. Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας, ὑπάτους, τιμητὰς, πραιτῶρας καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεῶς μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ φυλετικὴ, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν πλη-

βείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἐγίνε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφίζον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφισε τοὺς νόμους.

Οἱ ἄρχοντες.

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων.

Οἱ ὑπάτοι ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν, οἱ ὑπάτοι διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχὴν γίαν τοῦ στρατοῦ.

Ραβδοῦχοι.

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον).

Φοροῦν περισκελίδα κολλητὴν, ἡ ὁποία καταβαίνει κάτω ἀπὸ τὸ γόνυ, χιτῶνα ἐσφιγμένον εἰς τὸν κορμὸν καὶ μέγα ἐπανώφοριον, ἐνδυμασίαν ἐκστρατείας. Εἰς τὸν ἀριστερὸν ὦμον κρατοῦν δέσμη ἀπὸ ράβδους, τὴν fascia. Ὁ πέλεκυς σημαίνει ὅτι εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς Ρώμης. Οἱ ραβδοῦχοι ἀκολουθοῦν τοὺς ὑπάτους, στρατηγοὺς καὶ ἄλλους ἄρχοντας.

Οί τιμηταί εἶχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) Ἐκαμνον τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν, κατέτασσον δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰ φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατὰ λόγον τῶν συγκλητικῶν, ὠρίζον δηλαδὴ ποῖοι ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτὴν. 3) Συνέτασσον εἰς τὸν προῦπολογισμόν τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἡθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβούντο πολὺ τοὺς τιμητάς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραίτωρες ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὁποῖος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκη. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκη. Ὅταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερον ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ἡυξάνετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἔμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγορανόμοι ἐπέβλεπον τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δῆμαρχοι, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ ὁποία συνίστατο κυρίως

εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαρβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατόρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

Ὁ δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἑκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος ὡσάκις ἡ πολιτεία ἠπειλεῖτο ἀπὸ μεγάλους ἐξωτερικοὺς ἢ ἐσωτερικοὺς κινδύνους. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγον πλέον δικτάτωρας, ἀλλ' ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατόρων οἱ ἄρχοντες ἦσαν ἐνιαύσιοι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἐδίδον λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 ραβδοῦχοι, τοὺς πραιτῶρας 6.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἠϋξήθη πολὺ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτῶρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπραιτῶρας.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδὴ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἐπόπτης τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων.

18 Ἡ σύγκλητος.

Ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλάκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμὰς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὄριζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφισε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς

τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτεῖαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κτλ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὸ βουλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικὰ δόγματα καὶ εἶχον ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπρόξενει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

19 Ἡ οἰκογένεια.

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδείαν κλπ. κανονίζει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, τὰ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρεταί, ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ ἡ ρωμαῖα οἰκοδόσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολήν. Αὐτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, συμμαρίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλου σεβασμοῦ.

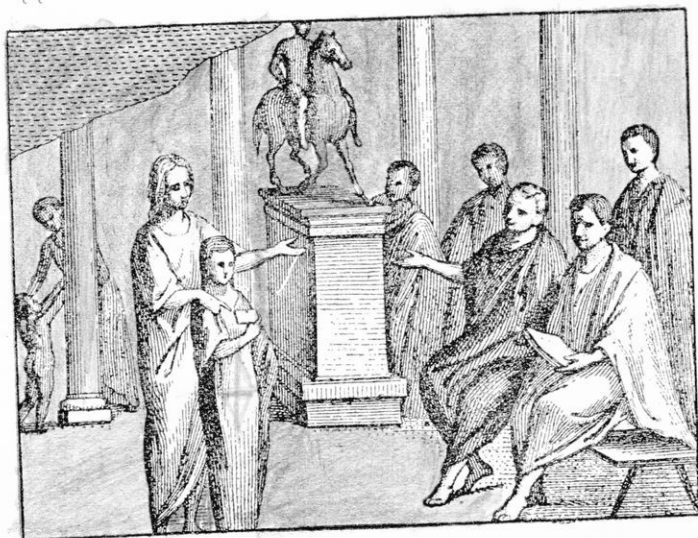
20 Ἡ γέννησις.

Ἡ γέννησις τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲ ἄνθη. Τὴν ὀγδὴν ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἐορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὀνόματα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πληρὲς ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνομά-

ζοντο συνήθως μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ γένους, π.χ. Τυλλία ὠνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

21 Ἡ ἀγωγή τῶν παίδων.

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγήν τῶν παίδων ἔδωκαν χαρακτηριστικὴν πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα των νὰ γίνουσι καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν καὶ ἀρι-

Ἀπὸ τὴν παιδικὴν ζωὴν.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Παριστάνει μητέρα ὁδηγοῦσαν τὴν κόρην της εἰς τὸ σχολεῖον.
Σέμνη καὶ δεيلὴ ἡ στάσις τῆς μητρός.

θμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τὰ παιδιὰ ἐφείτων εἰς τὸν γραμματικόν, ὁ ὅποιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγή τῶν παίδων εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέμεινε

στοιχειώδης και μόνον υπό την επίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρητορικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἡσκοῦντο εἰς τὴν ρητορίαν. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφέλει πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὅπως οἱ Ἕλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

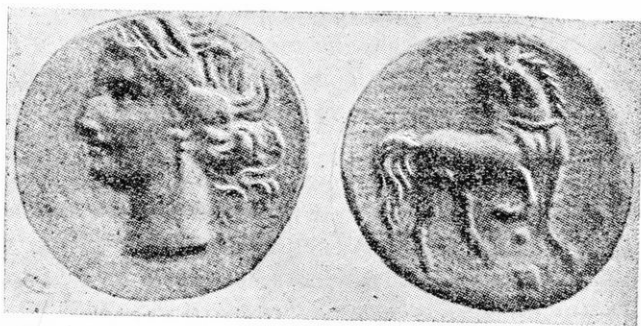
22 Τὰ αἷτια.

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἤρχισε νὰ ἔχη βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Καρχηδόνα. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ τῶν κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτήν, εἶπε: Τί ὠραῖον πεδίων ἀγῶνων ἀφήνομεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Καρχηδονίους! Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264-146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται Καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

23 Ἡ Καρχηδών.

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ἰδρύθη περὶ τὸ 808 π.Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἐξαιρετον. Εὐρίσκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλὴ τῆς λιμένα ἐξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου ἡ Καρχηδὼν ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν φοινικικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαlearίδων νήσων. Τέλος ἐσχημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἑκτεταμένον κράτος, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ἰθαγενεῖς φυλάς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν τῶν μὲ ὠραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγον ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων τῆς. Τὸ κράτος ἐκυβέρνησαν οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἔξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδή ἡ σύγκλητος τῆς Καρχηδόνας.

Νόμισμα Καρχηδόνας.

Χάλκινον, 4ος αἰὼν, ἑλληνικὴ τέχνη.

1. Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς γεωργίας. 2. Νομαδικὸς ἵππος, λευκὸς καὶ εὐκίνητος, ἐνθυμίζει ἀραβικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

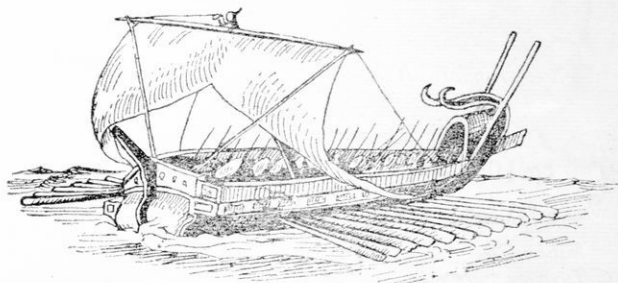
Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἔθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν καρχηδόνιοι. Ἔστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθὲς ναυτικὸν τῶν, τὸ ὅποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

24 Ὁ πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος.

Ἀφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερεῖας τοῦ, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλασαν μὲ πείσμα 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἦτο φανερόν

ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι ἐξουσίαζαν τὴν θάλασσαν. Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὑπατος Γάιος Δουίλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδόνιους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Ρήγουλον. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἐξόριστος Σπαρτιάτης Ξάνθιππος καὶ οἱ ἴθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγουλος ἐνίκηθη καὶ ἡχμαλωτίσθη (255).

Πολεμικὸν πλοῖον Καρχηδόνιων.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Ἀπὸ παράστασιν ναυμαχίας. Ὁ ζωγράφος ἔχει πιθανώτατα ὑπ' ὄψιν νεωτέρου τύπου πολεμικὸν πλοῖον.

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Ἀμίλκαν Βάρκαν, ὁ ὅπως ἀντέταξε ζωρὰν ἀντίδρασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

Μεταξὺ δύο πολέμων.

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 22 ἔτη (241-218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Καρχηδὸνὰ ἐστασίασαν οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ Ἰθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδὼν, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικὴν.

Ὁ ὀνομαστός καὶ γνωστός στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἔθνικόν στρατόν, ὅπως καὶ ἡ Ρώμη, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ρωμαίους.

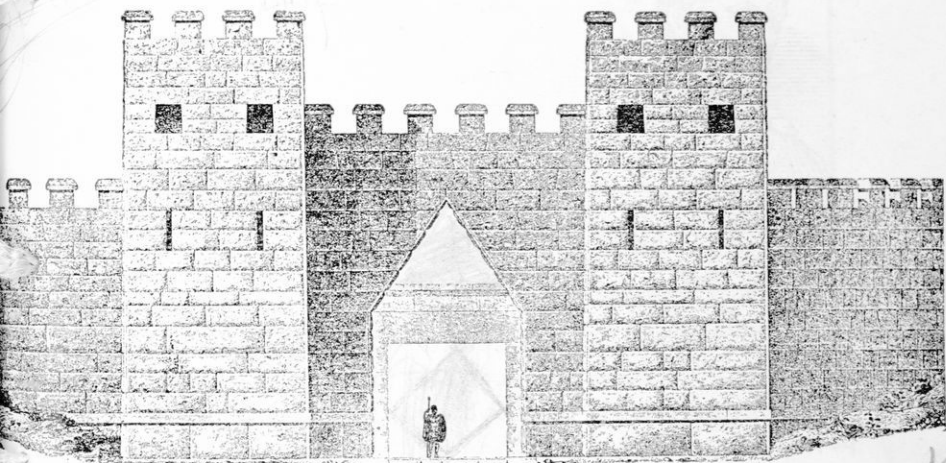
Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἐστείλῃν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον τοῦ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀννίβας, ὁ ὅποιος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχον σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225-218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς ἐλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μετὰ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

26 Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος (218 - 201).

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνος δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας, ἀφ' οὗ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβήρου, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἡ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε τὴν Ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμη-

Πόλις τῆς Μεσσηνίας (Σικελία).
Ἐξωτερικὴ ὄψις.

νον πολιορκίαν (219). Ὁ πόλεμος τότε ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεῦτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δραματικωτέρους τῆς ἱστορίας.

27 Ὁ Ἀννίβας.

Ἦρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεν-
νήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ὁ ὅποιος τοῦ
ἐνέπνευσεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μι-
κρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιω-
ματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὅποτε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρα-
τηγός.

Ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαιρετικὰ προτερήματα. Ἦτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψυχραίμος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ ἀφυσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπύνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν ἀυπνίαν καὶ εἰς τὰς στερήσεις συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐ-

Ἀννίβας.

Μαρμαρινή προτομή, Νεάπολις.

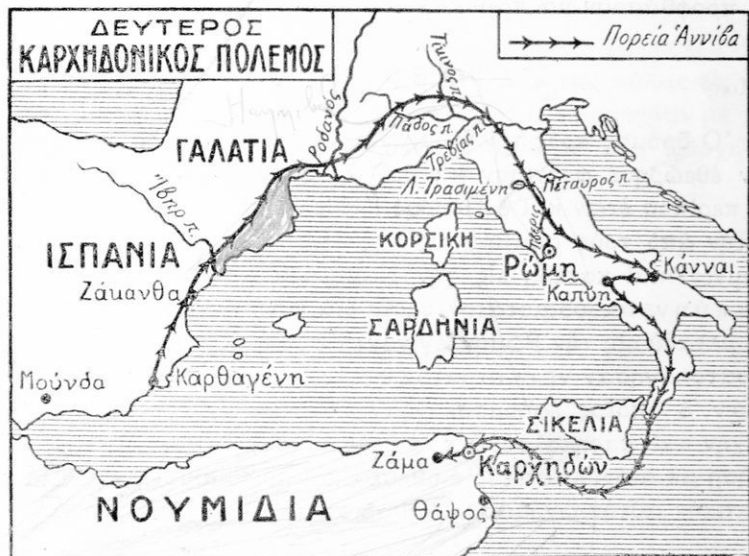
στηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐγοήτευε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγοῦ. Ἦξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἐχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε καὶ ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς τὰς δυσμενεῖας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένῃ. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πολεμιστὰς τῆς ἀρχαιότητος συγκεντρώνων τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν χρόνων.

28 Ἡ διάβασις τῶν Ἀλπεων.

Ὁ Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβήρρα, τὰ Πυρηναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεῖς. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του καὶ τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ τὸν ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν καὶ τὸν Ὀκτώβριον εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τῶν σημερινῶν μικρὸν Ἅγιον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν

ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη ὁμως τρομερὰς ἀπωλείας καὶ ἔμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵπποις καὶ 20 ἐλέφαντες.

29 Αἱ πρώται νίκαι.

Ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβαν ἐξηντλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ' ἡττήθη παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβριος 218). Αἱ νίκαι αὗται περιέβαλον μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. Ὅλη ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπέχειρσαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδίσουν τὴν καθόδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ καρχηδόσιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεῖα καὶ εὗρεθι εἰς τὰ γῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ ὕπατος Φλαμίνιος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στε-

νόν μεταξύ της λίμνης Τρασιμένης και των παρακειμένων λοφίσκων και με τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφρονεύθησαν χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

30 Φάβιος.

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. Ἦθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους της. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ ὄρεινόν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην, σπουδαιοτάτην θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτωρα τὸν Φάβιον, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ πρηγκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθὼν νὰ τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος μελλητής.

31 Κάνναι (216).

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔπαυσαν τὸν δικτάτωρα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον καὶ τὸν Τερέντιον Βάρρωνα, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὕπατοι ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφὴν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐγένετο τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάνναι. Ἡ μάχη αὕτῃ εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν περυγῶν καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἠρραίωσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυ-

κλώθη καὶ ἔπαθε τρομερὰν καταστροφὴν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἤχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

32 Μεταβολὴ τῆς τύχης.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπάθειάς των καὶ ἐπολιόρησαν τὸ ὀρμητήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἐπλησίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (Hannibal ante portas). Ἀλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησαν σκληρότητα.

Σκιπῖων ὁ Ἀφρικανός.

Μαρμαρινὴ προτομή.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἐφευρέσεις του ἔκαie τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἐματαίωne τὰ σχέδια τῶν πολιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἠμπόδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

‘Αλλ’ ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ νεαρὸς στρατηγὸς Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υἱὸς τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἡττάν του εἰς τὸν Τρεβίαν εἶχε μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατῴρθωσε τὸ 209 νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσάν τῶν Καρχηδονίων Καρθαγένην καὶ ν’ ἀποκτήσῃ φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυβέρνηα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ φέρῃ ἐπικουρίαν εἰς τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐναντίον του καὶ εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Μέταυρον, νοτίως τοῦ Ρυβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατόν του (207). Ὁ ἴδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἀφ’ οὗ τέλος δὲν κατῴρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἦλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

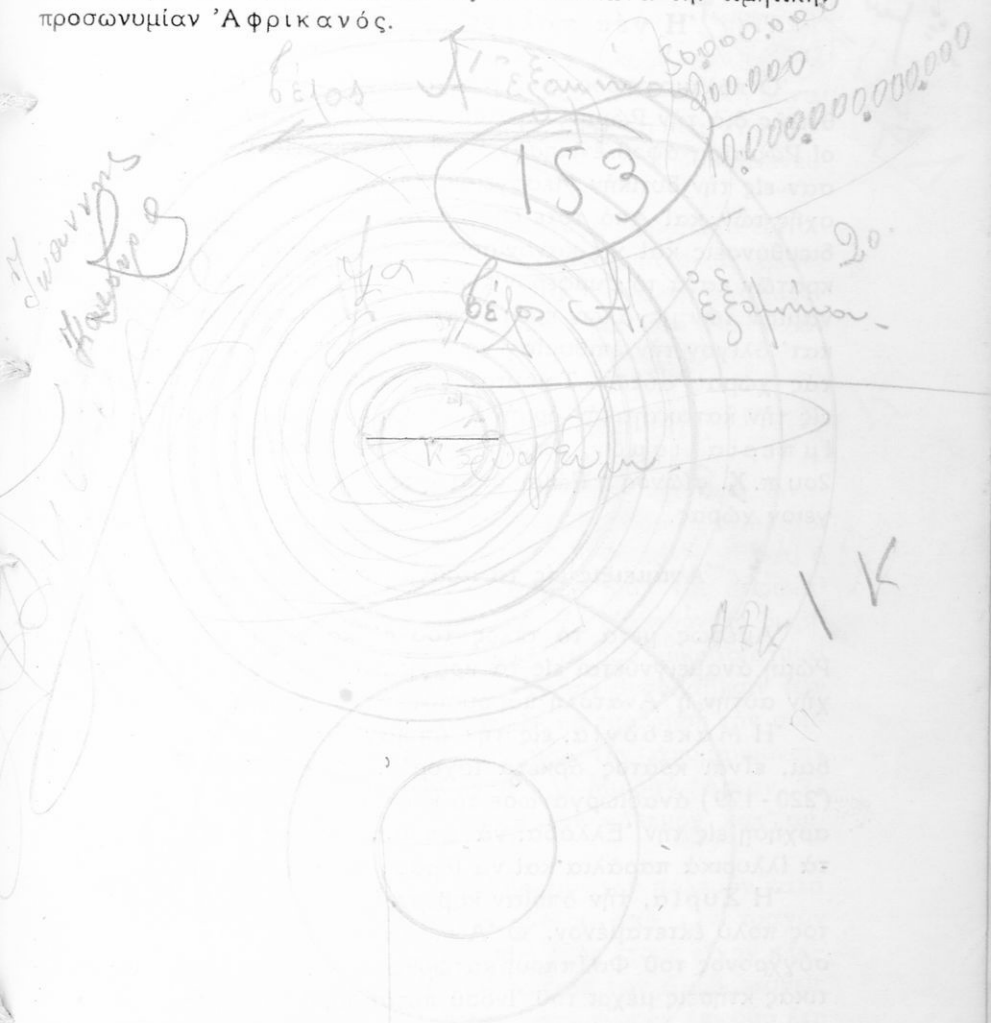
83 Ἡ παρὰ τὴν Ζάμαν μάχη. Ἡ εἰρήνη.

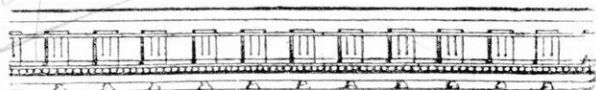
Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐγένεν ὕπατος εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβίβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνος πλησίον τῆς πόλεως Ὑτίκης καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὴν βασιλέαν τῆς Νουμιδίας Μασσανάσην.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Naragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τότε καταστροφὴν, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὅρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωκαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασ-

σανάσης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. ταλάντων (50 ἐκ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις.

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἐθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδή ἀγὼν διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ἱμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουσιν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

Ἀνάμειξις εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἡ Μακεδονία, εἰς τὴν ὁποῖαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Ε' (220-179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριarchῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ ἰλλυρικά παράλια καὶ νὰ ἱδρῇ ἰσχυράν μοναρχίαν.

Ἡ Συρία, τὴν ὁποῖαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ μέγας (222-187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύ-

ναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Αἴγυπτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνηον τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μιστῆν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασιλείον τῆς Περγᾶμου ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὀργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὐρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, ἐξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

36 Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου (200-197).

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντηλημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχον συνεννοηθῆ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Φίλιππος ἠρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὀρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντηλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατὸς τῶν ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἠπείρου δὲν κατώρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη

νά προχωρήσει από την παραλία, όπου περιώρισε αυτόν ο Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 193 ὁ νεαρὸς ὑπατος Φλαμινίος ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀφού ποταμοῦ (Βόρειος Ἡπειρος) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσεῖλκυσε πολλὰς ἐλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνὸς-Κεφαλαί τῆς Θεσσαλίας, μεταξύ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Ὁ Φίλιππος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλησπόντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινίος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196) ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ἴσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ῥωμαῖοι κατῴρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

324. Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου (192-190).

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου τοῦ Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δυσареστηθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν, ὅσον ἠλπίζον, ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνενοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὰ σχέδιά τοῦ τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐκή-

ρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μετὰ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μετὰ τὸ μέρος των. Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιτύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντίοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τοῦτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον.

Ἀντίοχος Γ' τῆς Συρίας.
Μαρμαρινὴ προτομή, Παρίσιον,
Λοῦβρον.

23 / 'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως (171-168).

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἐγίνε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων καὶ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας τῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἡττῆς εἰργάζετο δραστηριῶς διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Περσεύς, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἡτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἐγίνε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Ὁ Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεὺς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατον Παῦλον Αἰμίλιον, δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (2 Ἰανουαρ. 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμηνδένισθη, ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρκετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἴδει ἡ Ρώμη ἕως τότε.

Ὁ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μόλις ἐξήρκεσε διὰ τὴν

παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἀμαξῶν τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὄπλα... κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφερον ἄργυρᾶ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἄλλοι ἐβάσταζον κρατῆρας ἄργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη... Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπρωπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσεύς ἐνδεδυμένοι καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα... Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτῆς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ᾠσματα ἔθνικὰ καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ.

(Πλουτάρχου Βίος Παύλου Αἰμίλιου)

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Ἡ Ἥπειρος, ἣ ὁποία εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφὴν. 70 πόλεις ἐξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἄλλ' ἦλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρόφρων σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὑποποῖτοι. Ἡ Ρώμη ἀπήτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς ὁμήρους χιλίους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς μερίδος Καλλικράτης. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διαφόρους πόλεις. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

Ὑποταγὴ Μακεδονίας (148) καὶ Ἑλλάδος (146).

Εἰς τὸ διάστημα 22 ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἣ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἐνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀ-

φυπνισθῇ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἐτῶν ἐξορίαν ἐπανήλθον εἰς τὰς πατρίδας τῶν οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἐξόριστοι κατῴρθωσαν νὰ μεταστρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δημόκριτος, ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δίαιος, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρις ἐσχάτων. Ἡ στιγμὴ ἦτο κατάλληλος, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον περιπλακῇ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξήγον σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν κάποιος Ἀνδρίσκος, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπατος Καϊκίλιος Μέτελλος συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία ἐζήτηι νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργεὺς καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἥρωισμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος καὶ ἐγίνε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὑπατος Μόμμιος κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λευκόπετραν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ἠτόκτονησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ῥεῖπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν τῶν καὶ ἡ Ἑλλάς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἀτταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἡμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας (146).

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐσπρόσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφῆρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωσαν πάντοτε τὸν Μασσανάσην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῇ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὅποιος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν.

Ὅταν ὅμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφῆρσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδῆλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἐδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρείας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 5 χιλ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἦγωνίσθησαν ἥρωικῶς ἐπὶ τρία

έτη (149-146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς, ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος διήρθε τὸν ἀγῶνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς, οἱ ὁποῖοι ὑπερήσπιζον τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

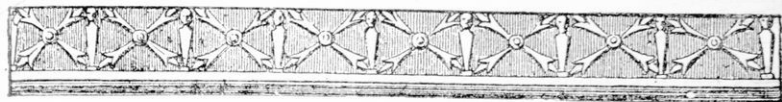
Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλεως. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανός ὁ νεώτερος. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

41 Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὁποία διήρκεσεν 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 193-189 εἶχον ἤδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοὺς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Ναρβωνίτιδα.

Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τότε ὠνόμαζον τὴν Μεσόγειον ἢ θάλασσά μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

4 Η Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτύχῃ εἰς μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐξουσίαν των, ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν της τῶρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλην, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264-146), ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία, ἡ Καρχηδὼν, ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν της ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ συλλαμβάνει σχέδια κατακτητικὰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἱμπεριαλισμός.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακε-

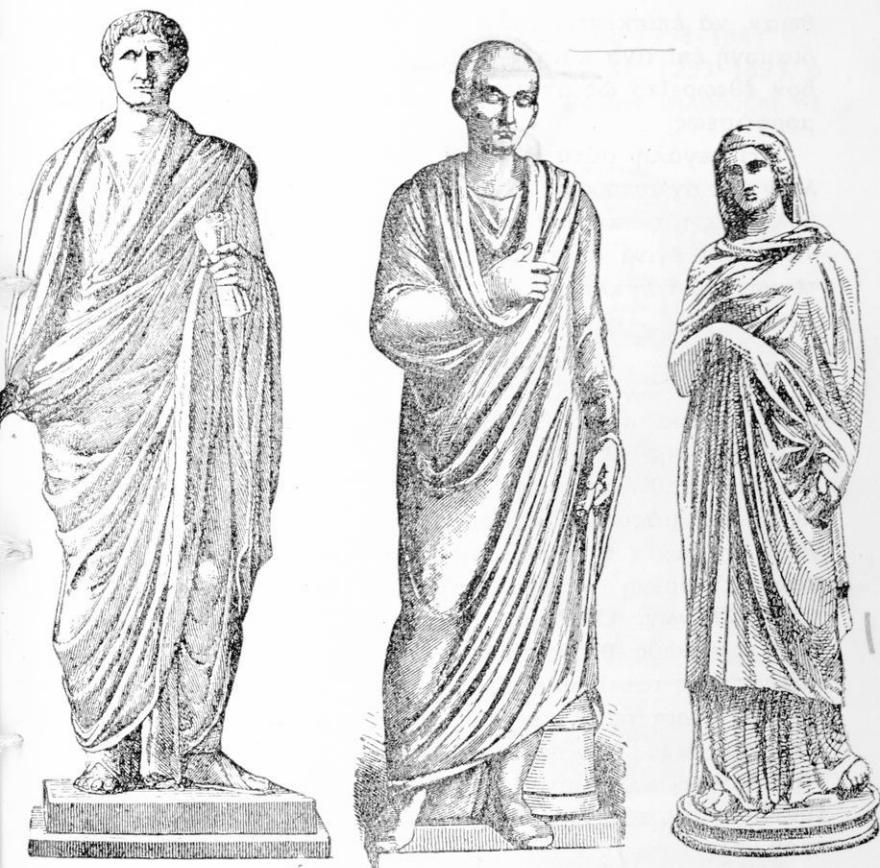
δονίας και της 'Ελλάδος και έταπείνωσε τον βασιλέα της Συρίας. Είς την Δύσιν έξουσίασε την 'Ισπανίαν, έκυρίευσε την έντεϋθεν των "Αλπεων Γαλατίαν, δηλαδή την σημερινήν "Ανω 'Ιταλίαν, και υπέταξε την Νότιον Γαλατίαν, ή όποία έξησφάλιζε την συγκοινωνίαν με την 'Ισπανίαν. Αύται είναι αί Μεγάλοι κατακτήσεις.

Κατ' αυτόν τον τρόπον ή Ρώμη ίδρυσεν έκτεταμένον κράτος, ένα μέγα imperium, όπως έλεγον οί ίδιοι οί Ρωμαίοι. Αί κατακτήσεις όμως είχαν σοβαρωτάτας συνεπείας διά την Ρώμην. "Εφεραν βαθείαν μεταβολήν εις την ζωήν των Ρωμαίων και έθεσαν μεγάλα κοινωνικά προβλήματα.

43 'Η Ρώμη και ό 'Ελληνισμός.

Αί μεγάλοι κατακτήσεις είχαν πολύ σοβαράς συνεπείας διά την Ρώμην. Είς την 'Ελλάδα και εις τας χώρας της 'Ανατολής οί Ρωμαίοι έγνώρισαν από πλησίον τον έλληνοανατολικόν πολιτισμόν, έγοητεύθησαν άπ' αυτόν και έμυήθησαν τά καλά και τά τρωτά του. 'Αλλ' ή άπότομος εισροή ξένων συνηθειών και έθίμων ήλλαξε τον χαρακτήρα της ρωμαϊκής ζωής. Αύτη ήτο ή έκδίκησις της 'Ελλάδος, όπως είπον. 'Ο ρωμαίος ποιητής 'Οράτιος έγραψεν άργότερον: 'Η ήττημένη 'Ελλάς υπέταξε τον τραχύν κατακτητήν.

'Ο έλληνισμός είχε αρχίσει νά εισέρχεται εις την Ρώμην ήδη από τους χρόνους των Τυρρηνών. 'Αργότερον αί έλληνικαί άποικίαι της Μεγάλης 'Ελλάδος και της Σικελίας έμύησαν τους Ρωμαίους εις τά γράμματα και τας τέχνας. 'Αλλ' ό έλληνισμός κυρίως εισέδυσεν εις την Ρώμην από τας αρχάς του 2ου π. Χ. αιώνος. Πλήθος 'Ελλήνων κατέκλυσε τότε την 'Ιταλίαν. "Άλλοι μετεφέρθησαν υπό της βίας του πολέμου ως αίχμάλωτοι, άλλοι πάλιν με την έλπίδα καλύτερας τύχης έγκατεστάθησαν ιδίως εις την Ρώμην ως υπηρέται, μάγειροι, ήθοποιοί, μάντεις, ιατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αί ρωμαϊκαί οίκογένειαι απέκτησαν την συνήθειαν νά μεταχειρίζωνται έλληνας γραμματείς διά τας υποθέσεις των. Οί "Ελληνες εξέπληττον τους νικητάς με την εύστροφίαν του πνεύματος και τας μεγά-

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία.

Οἱ Ρωμαῖοι περιποιοῦνται πολὺ τὴν ἐμφάνισίν των. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Αἱ γυναῖκες ἐπίσης φοροῦν χιτῶνα καὶ τυλίσσουν ἐπάνω του ὡς ἐπανωφόριον τετράγωνον ὕφασμα (palla).

λας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς ἔμποροι, εἴτε ὡς στρατιῶται, ἐπήγαιναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἀργότερον οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνή-

θειαν νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κλπ.

44

Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἐμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀρεῖχαλκον ἀγάλματα τῶν ἐλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς των καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἐλληνικοὺς. Διηγῆθησαν κατ'οπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἐλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεοὺς των μὲ μορφήν ἐλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἴσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κτλ.

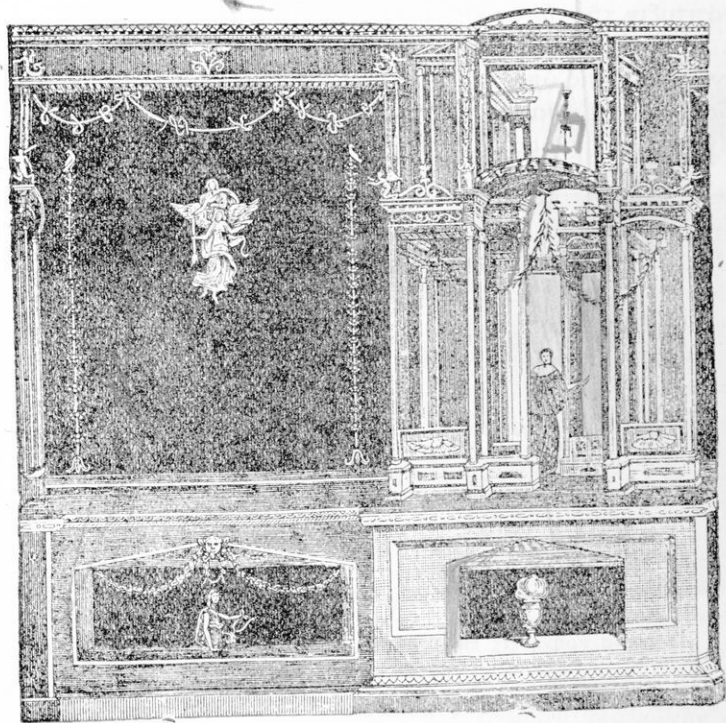
45

Τὰ γράμματα.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφ' οὗτο οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἐλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγ-

γραφεῖς ἦσαν δύο κωμικοὶ ποιηταὶ Πλαῦτος (254-184) καὶ Τερέντιος (194-159) καὶ ὁ ἐπικός Ἑννιος (253-169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον.

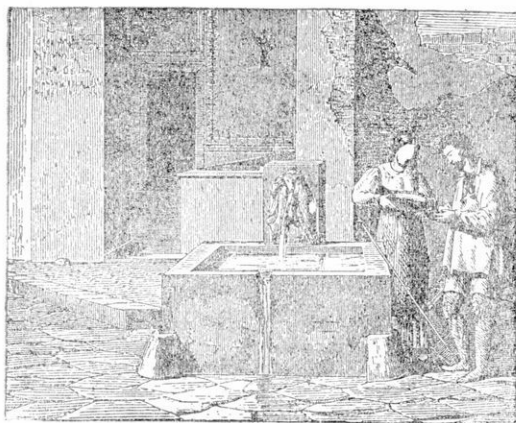

Εσωτερικὸν οἰκίας.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ εἰδουν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Παριστάνουν οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικά; σκηνάς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰ ἀπὸ παράθυρα ἢ ἀνοιγμα τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαίθριον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος ὁ Κάτων ὁ τιμητῆς ἔγραψε τὸ ἱστο-

ρικών του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόσδο-
δος εἰς τὴν ρητορικὴν. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρείχε
πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς
δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν
ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρω-
μαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλὴ καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερον ὅμως ἤρχισε
μεγάλῃ κινήσει ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητορο-
διδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ'
ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

Δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν.

46 Αἱ τέχναι.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερο τὴν ἐλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ιδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, με-

τὰ ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἐγίνε
συρμὸς καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν
ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐπο-
χῆς των, δηλαδὴ τὴν ἐλληνιστικὴν τέχνην μετὴν προσπάθειάν
τῆς νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μετὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ
περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μετὰ τοὺς ξυλίνους ναοὺς
των, κτίζουσιν ναοὺς κατὰ τοὺς ἐλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν
τὰ κτίριά των μετὰ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθη-
σαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγορὰν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέ-

κτονες ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

Σκιπίων Αἰμιλιανός.

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὅποιον διεκρίνοντο ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθύς ἱστορικὸς μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ. ἄ.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠραιότητα καὶ εὑρίσκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διηγοῦνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμῳδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἐφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Ἡ πολυτέλεια.

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελεῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχῶνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς

τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανεστέρᾳ ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέρια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τὸσον λιτοδαίτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεξήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ πρὸς, τὰ ὁποῖα ἐξώδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἔφθασεν εἰς μεγάλην περαιοπῆν».

49 Ἡ ἀντίδρασις.

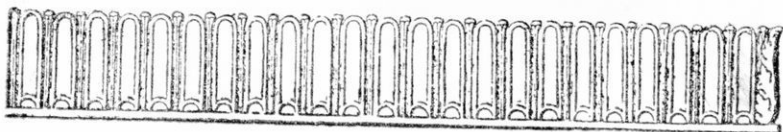
Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὄχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψήφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἔλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη, ἀνελθὼν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη.

τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητὴς ἐπεδίωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας τῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουσιν, ἑλληνορρωμαϊκός. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Καταστροφή τῆς μεσαίας τάξεως.

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σοβαρώτερας συνε-
πείας, δηλαδή βαθεῖαν οἰκονο-
μικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικὴν
μεταβολήν.

Ρωμαῖος τοκογλύφος.

Ὁρειχαλκίνη προτομή ἀπὸ τὴν
Πομπηίαν, Νεάπολις.

Ὀνομαστὸς τραπεζίτης καὶ το-
κογλύφος Cæcilius Jucundus, τοῦ
ὁποῦ ἡ οἰκία ἀνεκαλύφθη εἰς
τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν παριστά-
ναι μὲ ζωηράν ἐκφραστικότητά
τὸν πονηρὸν χρηματιστὴν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι
κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν,
δηλαδή τοὺς ἰδιοκτῆτας μικρῶν
κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώ-
ραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους
διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τά-
ξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πε-
δία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κα-
κουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθον εὐ-
ρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέ-
σιν. Ὁ ἀγρὸς τῶν εἶχε μείνει ἀ-
καλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά τῶν
εἶχε χρεωθῇ, διὰ τὰ συντηρηθῇ,
καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δα-
νεύζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κα-
τέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγ-
χρόνως εἶχε καταντήσῃ ἀδύνα-
τος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντή-
ρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' ὅτου
ἤνοιξαν αἱ μεγάλαι σιταγοραὶ
τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ πρὸ
πάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγό-
μενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσον εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγή
τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμπόρους.

Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἠγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἦνωσαν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα latifundia. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακὰ, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἐλαίας, ὥς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφηνον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτοτρόπως ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὑπαιθρος χώρα ἥλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δοῦλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἐγίνε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτοτρόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφησαν καὶ περιῆλθον εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

51

Αἱ νέαι κοινωνικαὶ τάξεις.

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διαταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειονοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικὸς ὄχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ

κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ τὰ ξίς τῶν ἱππέων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιομάτων οἱ ἱππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζιτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεῦνται κυρίως τὸν σῖτον, τὸν ὅποιον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὅμως πλουτοῦν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίαν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶναι. Οἱ ἱππεῖς καταρτίζουσι μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουσι τοὺς φόρους. Ἀγοράζουσι δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουσι τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουσι αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελῶναι, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ὡς ἐπιχειρηματαὶ καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναι ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπλησίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πλῆγῃ.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὅλων αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργαστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικράς καὶ ἀνθυγιεινάς κατοικίας πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσι τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφόν των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεόματα, αἱ ἐορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ δοῦλοι.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξησις τῶν δούλων.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικῶδεις, ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δούλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπειλῆσαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

Οἱ Γράκχοι.

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

Τιβέριος Γράκχος.

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενικὴ καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατῴρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζί μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π. Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀγροτικὸν νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἑκάστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλέθρον = 25,18 μ.). Οἱ πλούσιοι ὅμως εἶχον σφετερισθῇ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἔπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοὺς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θερμὴν τὸν νόμον.

“Οπως ήτο φυσικόν, τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἀλλ’ ὁ Τιβέριος κατῴρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὁπαδοὺς, διότι οἱ ἀγρόται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμά του εἰς τὸν Τίβεριν.

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι.

Γάιος Γράκχος.

Οἱ πλούσιοι κατ’ ἀρχάς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ’ ὀλίγον ὅμως περιήλθεν εἰς ἀχρησίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ Γάιος Γράκχος. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἢ ὅποια θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύνα-

μιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωνικὴν, ἥ ὁποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

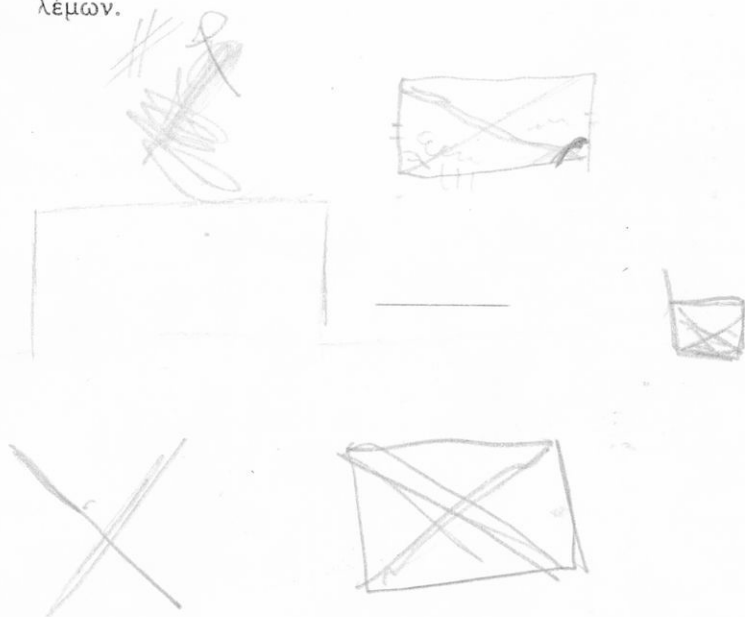
Ὁ Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρούσου νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου

Ρήτωρ ἀγορευών.
Μουσείον Φλωρεντίας.

πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὗρηκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχεν, ἂν οἱ Ἱταλοὶ ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαῖου, ἡ ὁποία ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὅταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαῖου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἓνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

2ος εδω με χρ 190
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

56
Η πολιτική κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους.

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῷ 121-107. Ἄλλ' ἡ διοίκησις των ἦτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικά εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἐνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταραττοῦν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειράν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

Τοιοιούτῳ ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (107-31) ἡ Ρώμη γίνεταί θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουσιν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

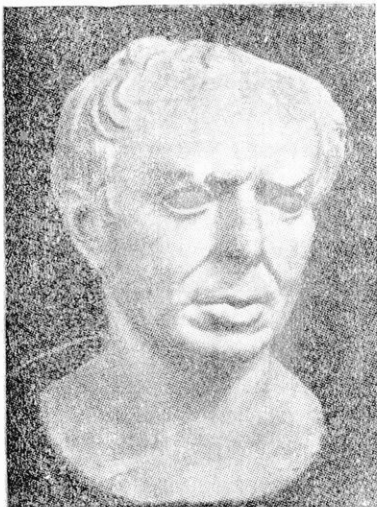
Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

57
Ὁ Μάριος (156-86).

Ὑποστηρικτῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεινε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐ-

γενείς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφή του εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγεν: ἦτο ἀνὴρ ἀγροῖκος, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ. Εἶχεν ὅμως ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεψεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (112-105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113-101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθοράν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ λεγόμενος Γάιος Μάριος.
Μαρμαρινή κεφαλή, Ρώμη, Βατικανόν.

Ὁ Μάριος, ὁ ὅποιος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαϊκοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ὁποφασί-

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἑγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἡ ὁποία ἐστάλη, διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμοὺς ὑποστηρικτάς. Ὁταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησεν ἕνα ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος.

στικάς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον χωρισθῇ.

58 Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις.

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὅσοι ἤθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτῃ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιούτοτρόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατὸν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

Νόμισμα τοῦ Ἰουγούρθα.

Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως εἰκονίζεται ὁ ἐπικίνδυνος Νουμηδὸς ἀρχηγός, ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁ πολὺ διαδεδομένος ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς Ἀφρικὴν ἐλέφας.

59 Ἑσωτερικαὶ ταραχαί. Συμμαχικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὰς λαμπράς νίκας τοῦ ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ δημαγωγοῦ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἤναγκάσθη νὰ στραφῇ

έναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον. Ἄλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δὴθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

60 Ὁ Σύλλας (136-78 π. Χ.).

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῇ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἱκανότητα στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν εἰς τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

61 Ἀντιξηλία Μαρίου καὶ Σύλλας.

Οἱ δύο ἄνδρες Μάριος καὶ Σύλλας δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρω-

σε τὴν ἀπόφασιν. "Ὅταν ὁμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμευσσε τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

62 Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου (88-84).

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασιλεῖον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὅποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν ἄρκετὰ ἰσχυρὸν μὲ στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Ὁ Μιθριδάτης.

Ἐπὶ νομίσματος (τετράδραχμον).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος Μιθριδάτης Γ' Εὐπάτωρ (123-63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις, ὠμίλει 22 γλώσσας, ἠγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδρῦση μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσεν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληθτίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσεν τὴν Δῆλον, ἡ

όποια ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθήναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἥλλαξαν, ὅταν ἔφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἶμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἓνα εἰς τὴν Χαϊρῶνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίες τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (84).

63 Προγραφαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλα.

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν με 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεῖς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2600 ἵππεῖς ἐξηφανίσθησαν. Αὗται εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαὶ (82).

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ με ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἥλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν

σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιορίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Πομπήιος.

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος μὲ ὥραϊαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος ἀλλ' ἄτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἐξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτωρίου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικοὺς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὥργάνωσε στρατὸν καὶ ἠπέιλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατάρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73-71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σπάρτακον, δούλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ' ἐφρονεύθη. Λεΐψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὅποιος τότε ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οί δύο στρατηγοί ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειπε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὕπατοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήγγησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

65 Ὁ πειρατικὸς πόλεμος (78-67).

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφ' οὗ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἔγινεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὅποια ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταί ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγέμισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγίνε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

66. ✕ Δεύτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος (74-64).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὅποιος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατέδωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπρωχώρησε νικηφόρος ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσαρεσκείας εἰς τὸν στρατὸν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἠτύοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

Ὁ Τιγράνης.

(ἐπὶ νομίσματος).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νωθρὰ φυσιογνωμία του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωηρὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

Κικέρων. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (66-63).

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὁποῖος ἐσπανάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιοὺς καὶ ἐσκέπετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὅμως ἔματῶσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὑπάτος τοῦ ἔτους 65, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπείσوديον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Ὁ Κικέρων (106-43), ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν

κατώρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

68

Καῖσαρ. Πρώτη Τριανδρία (60).

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξὺ νεὸς ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

Κικέρων.
Μουσεῖον Μαδρίτης.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101-44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἄμετρος ὁμῶς φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοποὺς. Ἀργότερον ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα

νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανί-

σχυρος. Τότε Πομπήιος, Κράσσος καὶ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Πρῶτῃ Τριανδρία (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὑπατος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ μετὰ μακροῦς ἀγῶνας (58-50), εἰς τοὺς ὁποίους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατῶρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μῆγα μέρος τῆς Ὁλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην.

69 Ρῆξις Καίσαρος καὶ Πομπηίου (49-45).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καίσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἥπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὠραιότητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς

ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47-45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

70. Δικτατορεία καὶ θάνατος τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέν-
τρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖράς του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σὺλ-
λαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς.

Ἔλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ὁ Καῖσαρ.

Μαρμαρινὴ κεφαλὴ, Νεά-
πολις, Ἐθν. Μουσεῖον.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήγγη-
σε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπό-
ρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχη-
δὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέ-
ως. Τέλος διώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμερολόγιον ὠνομάσθη Ἰου-
λιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἀλλ' εἰς τὴν

Ρώμῃν ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνη-
νῶθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηγύθουν ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμόται ἐδολοφόνησαν τὸν Καίσαρα, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

† Αντώνιος.

Μετά τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὑπάτος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνενόηθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

Ὁκταβιανός.
Ρώμη, Βατικανόν.

† Οκταβιανός.

Μετά τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανός.

Ὁ Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἰαδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἐλκυστικήν, ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἔδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ὑπεκρίθη ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

† Δευτέρα Τριανδρία (43). Προγραφαί.

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδώσῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑπο-

στηρίξει την σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῶ ὁ περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικοὺς (44-43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὀκτώβριος τοῦ 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν :

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας... Ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς. Ὅποιος θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἑπαυλὶν του τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν 130 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς.

74

Φίλιπποι (42).

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφ' οὗ πα-

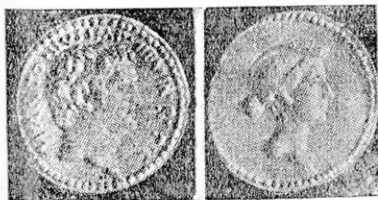
ρηγκωνίσθη ὁ Λέπι-
δος, διεμοίρασαν τὸν
ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ
Ὀκταβιανὸς ἔλαβε
τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀν-
τώνιος τὴν Ἀνατολήν.
Πρὸς στερέωσιν τῆς
φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐ-
νυμφεύθη τὴν ἀδελ-
φὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ
Ὀκταβίαν. Καὶ ὁ μὲν
Ὀκταβιανὸς ἀνέπτυ-
ξεν ἐξαίρετα κυβερ-
νητικὰ προσόντα καὶ
οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως
καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας
ἀνέπνεον ἀπὸ τὰ δει-
νὰ τοῦ ἐμφυλίου πο-
λέμου. Ἀντίθετος ἦτο
ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀν-
τωνίου εἰς τὴν Ἀνα-
τολήν. Θέλων νὰ τι-
μωρήσῃ τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε

Ὀκταβία.

Παρίσιοι, Λουβρον.

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Αὐγούστου, σύζυγος
τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβία.

Χρυσὸν νόμισμα περὶ τὸ 40 π.Χ.

θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη

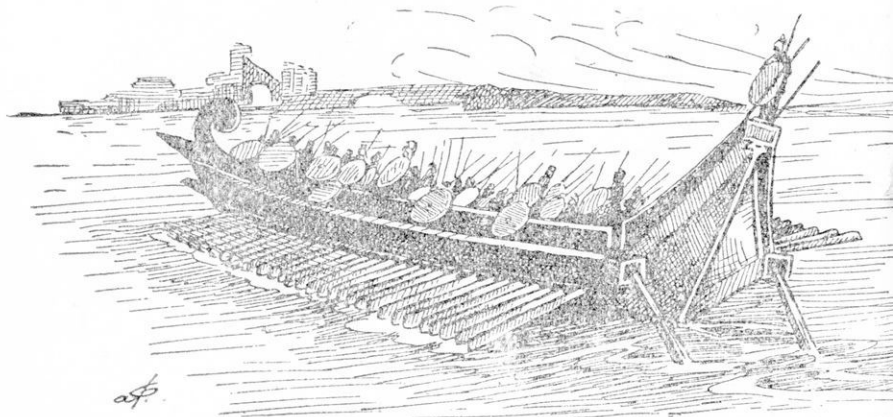
βοηθήσει τὸν Κάσιον, ἐδελεά-
σθη ἀπὸ τὰ θέλητρά της καὶ
ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυ-
πτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν
ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων, διὰ
νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ
Κράσσου, ἀπέτυχεν. Ἐκυρίευ-
σεν ὅμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐ-
τέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ

ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς σχεδὸν ὅλας τῆς ἀνατολικῆς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

76

Ἡ ρῆξις. Ἄκτιον (31).

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου

Ρωμαϊκὸν πλοῖον.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

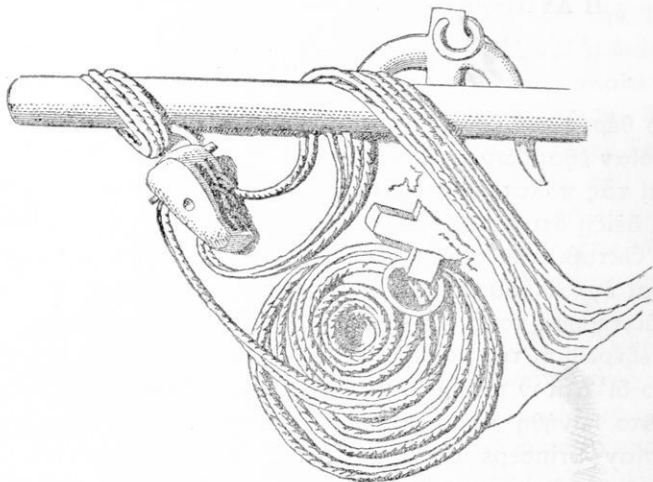
Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κινουῦνται μὲ κόπας καὶ ἱστία καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρουν ἀρκετὴν δύναμιν ὀπλιτῶν. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν εἰκονίζεται ναυμαχία.

τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' ἐισήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσεως, ἡ ὁποία εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρους 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἄκτιον εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν

σκέφθη τίποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασίλισσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ηὐτοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσα-

Ἀγκυρα καὶ σχοινιά.

Ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τῆς σημερινῆς πόλεως Orange (Γαλλία) στηθεῖσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου.

ρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερφανὸς βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἡ αὐτοκρατορία.

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσσε τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσεν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διετήρησε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν princeps civium, δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης. Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει, ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προΐσταμένου τῆς συγκλήτου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, αἱ ὁποῖαι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀνθύπατος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ imperium, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδὴ ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς ρωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον imperator, δηλαδὴ αὐτοκράτωρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκρατορία.

Ὡς δὲ ἡμάρχος εἶναι ἀπαρabiάστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς

Αὔγουστος.
Ρώμη, Βατικανόν.

πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὕπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ θρησκευτικῶν χρῆσματος.

Ὁ Ὀκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἀρχὼν τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὸν τίτλον Αὔγουστος (=σεβαστός), ὁ ὅποιος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς

θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν.

78

Ἡ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ Αὐγούστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνηα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὁπαδοὶ τοῦ, ἰδίως ὁ παιδικὸς τοῦ φίλος Ἀγρίππας, ἐξαίρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους, ὁ Μαικήνας, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Λιβία σύζυγος τοῦ Αὐγούστου.
Μαρμαρίνη κεφαλή, Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτεροι ὑπηρεσίαι καὶ τοιούτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο ἡ σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλ-

ληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐγούστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὄψιν μεγαλοπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατώρθωσε νὰ καυχήθῃ ὅτι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ἰδίως ἀπησχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς τοῦ. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ

ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ἠύξῃθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ τὴν πολέμησιν τὴν ἀθείαν, τὴν ἐκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, προσεπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετάς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία του περιωρίσθη εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Αὐτὴ ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγούστους ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

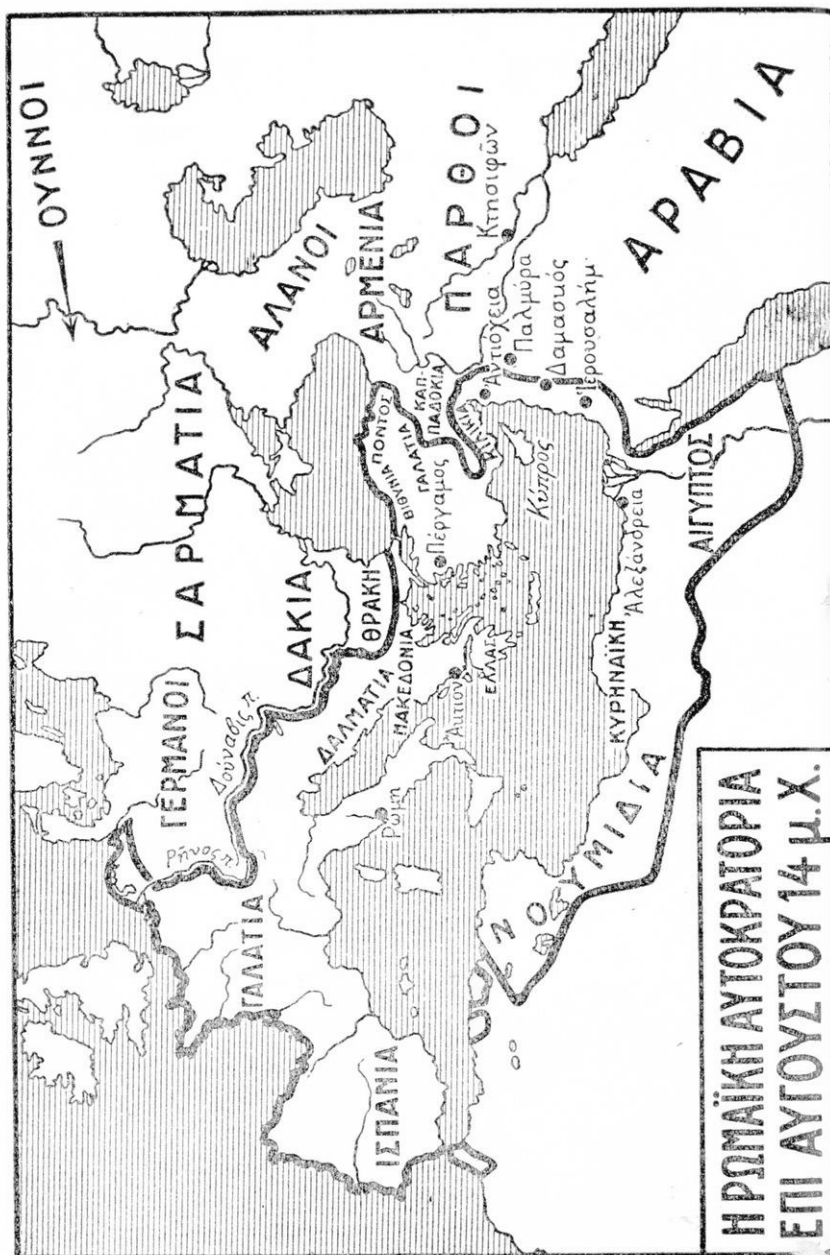
Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

49

Πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ Αὐγούστους δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθέλοντάς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται δι' 20-25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίας. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνόρικὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ

**Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΕΠΙ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 14 μ.Χ.**

πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβίους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὄλον τὸ μήκος τοῦ σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12-7 π. Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξεργράγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος παρσυρθεὶς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργιον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρήνος.

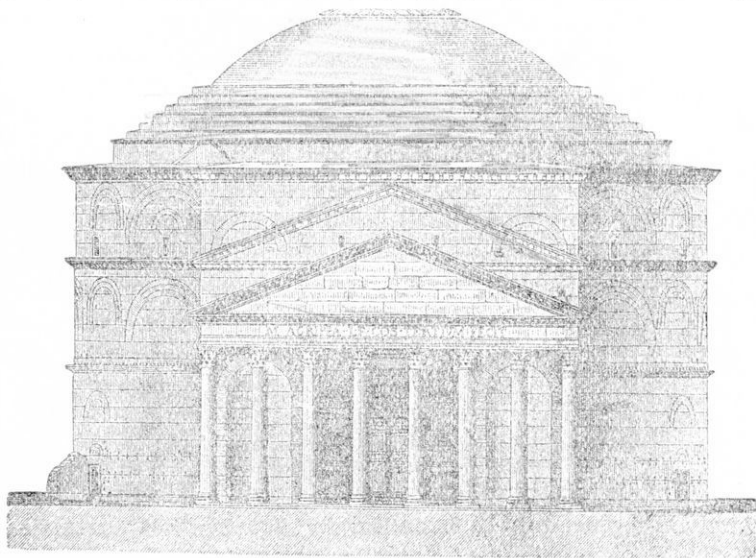
80 Τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπὶ τοῦ Παλατίου ὡς ἀπλοὺς ἰδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεθίζῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπησχόλει διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ Αὐγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ Λιβίας, τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσῃ, καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγουστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαισωλεῖον, τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

~~8~~ Αἱ τέχναι.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικά ἔργα

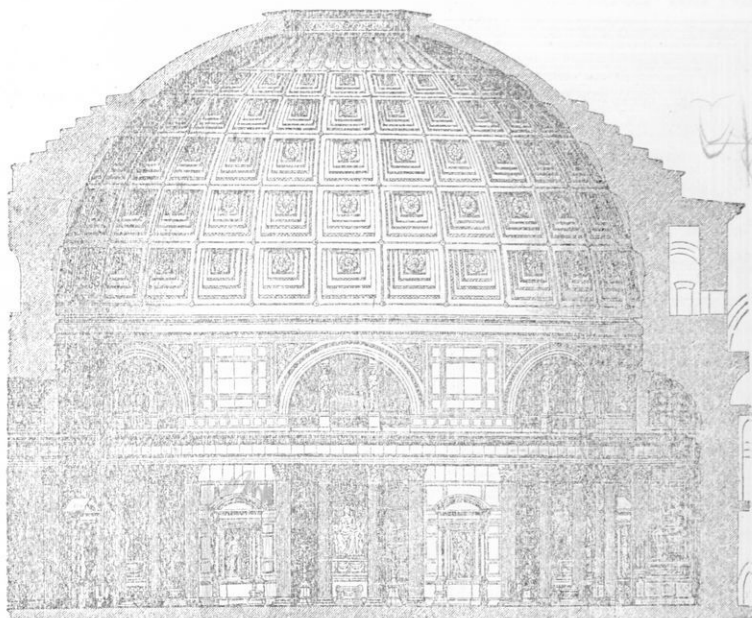
Τὸ Πάνθεον (ἐξωτερικὴ ὄψις).

Ἐκτίσθη τὸ 27 π.Χ. εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας τοῦ Ἀρεως, ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς, τὴν σημερινὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἀφιερώθη εἰς τὴν λατρείαν ὄλων τῶν θεῶν, δεῖγμα ἀνεξιθρησκείας τῶν αὐτοκρατόρων. Εἶναι τὸ μόνον σῶον διατηρούμενον ἀπὸ τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης. Ὁλόκληρον ἀπὸ πλίνθους μὲ ἐπένδυσιν μαρμάρου. Ἐμπρὸς ὁ πρόναος, στοὰ μὲ 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βαστάζουν τριγωνικὸν ἀέτωμα, πλάτους 33.50 μ., βάθους 13, ὀπίσω μεγάλη κυκλικὴ αἴθουσα, στεγαζομένη ὑπὸ γιγαντιαίας ἡμισφαιρικῆς θόλου. Διάμετρος 43.40 μ., ὕψος 41 μ.

ἢ κατεσκεύαζον Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμησαν Ἕλληνες ζωγράφοι.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοὰν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τοὺς

Τὸ Πάνθεον τῆς Ρώμης (ἐσωτερικόν).

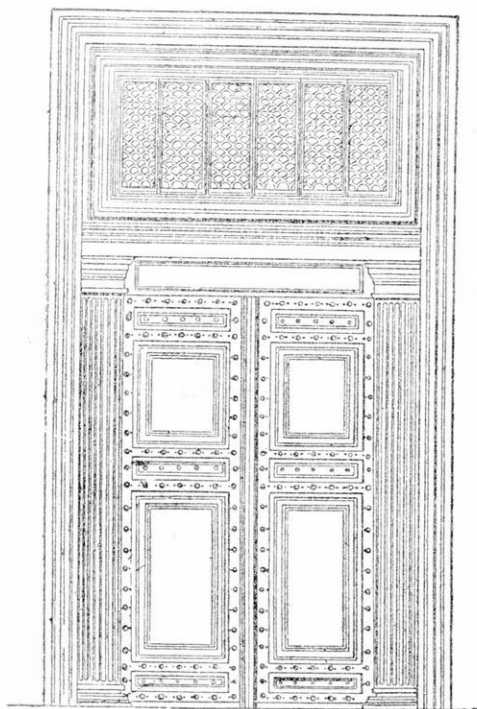
Ἡ κυκλοτερὴς αἴθουσα φωτίζεται ἀπὸ μέγα ἀνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θόλου, πλάτους 8 μέτρων. Διαιρεῖται εἰς 7 κόγχας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιεῖχεν ἓν ἄγαλμα τῶν κυριωτέρων θεοτήτων. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς ἦτο πλουσιώτατα κεκοσμημένος με μαρμαρώσεις, ἀγάλματα, διακοσμήσεις καὶ ἐπιστρώσεις ἐκ γρανίτου, ὀρειχάλκου κλπ.

κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρόγγυλον θόλον, με τὸν ὁποῖον ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοιυτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγουστος ἐκόςμησε τὴν Ρώμην με πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον

τοῦ Μαρκέλλου. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἤτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεῶς, κολοσσιαῖον ναόν, τὸ Πάνθεον, σχήματος κυκλικοῦ, ὅπου ἐλατρεῦντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θέατρα, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοάν με 300 κίονας. Ἐξαιρέ-

τον ἐπίσης ἔργον ἦτο ὁ βωμὸς τῆς εἰρήνης, κεκοσμημένος με ὠραιότατα ἀνάγλυφα ἐλλήνων γλυπτῶν.

Ἡ πύλη τοῦ Πανθέου.

82 Τὰ γράμματα.

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξότερα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργική. Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὸ 80 π. Χ. μέχρι τοῦ 14 μ. Χ. ἔχουμεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν Χρυσοῦν αἰῶνα τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν

περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιόζοντα χαρακτήρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος Σαλλοῦστιος

(86-35 π. Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνᾳ καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ τὰ Ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ Κικέρων (106-43), τοῦ ὁποῦ σφύζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταὶ ὁ Κάτουλλος (87-54) καὶ ὁ Λουκρήτιος (97-55;). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἱστορικός Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερφηάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἐξήσαν τότε, ὁ Βεργίλιος, ὁ Ὁράτιος, ὁ Ὁβίδιος, ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ Βεργίλιος (70-19 π. Χ.), ὁ πολυῦμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γε-

νάρχου της 'Ιουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγώνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγούστος.

Ὁ Ὀράτιος (65-8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγραψεν Ὁδὰς, Ἐπιστολὰς καὶ Σατύρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ᾠδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ άτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

Ὁ Ὀβίδιος (43 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ Τίβουλλος (54-16 π. Χ.) καὶ ὁ Προπέρτιος (48-17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἐμπνευσιν.

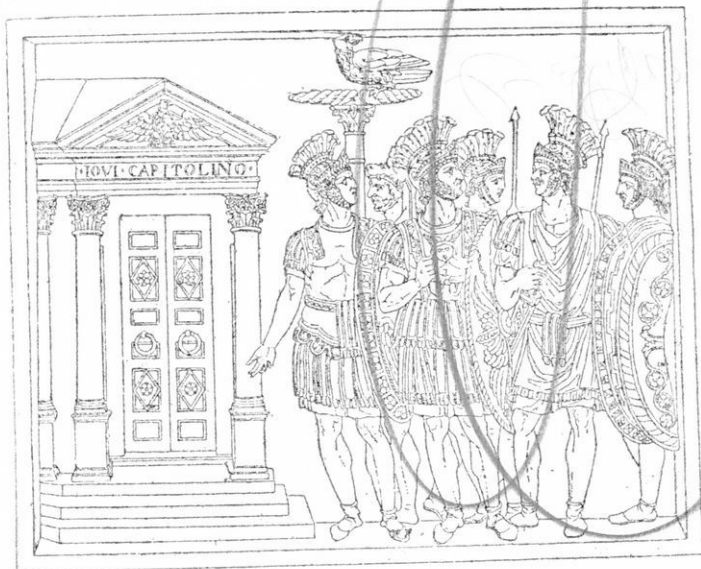

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Αὐγούστου.

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ. Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Πραιτωριανοί.

Ἀνάγλυφον, Παρίσιον, Λούβρον.

Μὲ ἀρτίαν ἐξάρτυσιν. Ὅπισω ὁ ρωμαϊκὸς αἰτὸς. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου: Jovi Capitolino.

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ λάβῃ ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάιος Καλιγούλας, ἑγγονος τοῦ ἀδελφοῦ του Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος.

Τέλος ἡ Ἀγριππῖνα, ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

84 Τιβέριος (14-37 μ.Χ.).

Ὁ Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καὶ ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγουστοῦ καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος, ἐγίνε κρυφίνους, καχύποπτος καὶ μνησικάκος.

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλήρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικὸς. Ἀλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, πρὸ πάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιοιουργίας τῶν, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποῦ κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλήθος πολιτῶν ἐξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι τῶν ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἐφρονεύθησαν.

85 Καλιγούλας (37-41) — Κλαύδιος (41-54).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γάιον, ὁ ὁποῖος ἐπαινομάζετο Καλιγούλας.

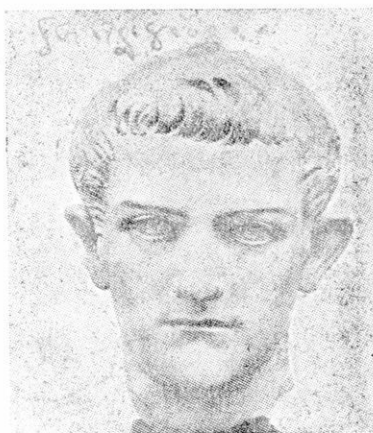
Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῇ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὤμων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. ση-

στερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδῶρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50οῦτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναϊκάς του, τὴν Μεσσαλίναν καὶ τὴν Ἀγριππίναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐφυέστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἵδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρετανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ ὁποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνα (54).

Καλιγούλας.

Μαμαρινὴ κεφαλὴ, Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

86

Νέρων (54-63).

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ ὀφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἑκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἥδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηρὰν τοῦ φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Βρεττανικόν, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείω-

Ὁ Νέρων.

Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα, Φλωρεντία.

Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα, Φλωρεντία. πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 7 συνδικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊάν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπικρῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνέθευσε τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων ἔγινε μισητὸς καὶ ὁ στρατὸς, ὁ ὁποῖος ἵδεν ἑπλῆ-

ρῶνετο τακτικά, ἔρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν αἰοδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα δοῦλόν του νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνησε: Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος! (Ἰούλιος 63).

Γάλβας — Ὁθων — Βιτέλλιος (68-69).

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὁθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανῶν. Μεγάλῃ Νόμισμα Νέρωνος. μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

Οἱ Φλάβιοι — Βεσπασιανὸς (69-79).

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιῶνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, εἶχον ἐπα-

ναστατήσῃ ἐπὶ Νέρωνος ἤδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκρηύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἰ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιά του, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὁλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσο καλῶς

Τίτος.

Κεφαλὴ μαρμαρίνου ἀγάλματος,
Βατικανόν.

τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατάρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ Ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμὰς.

8 **Τίτος (76 - 81) — Δομιτιανὸς (81 - 96).**

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Τίτος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον

μα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐγίνε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του ὁμῶς συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ με-

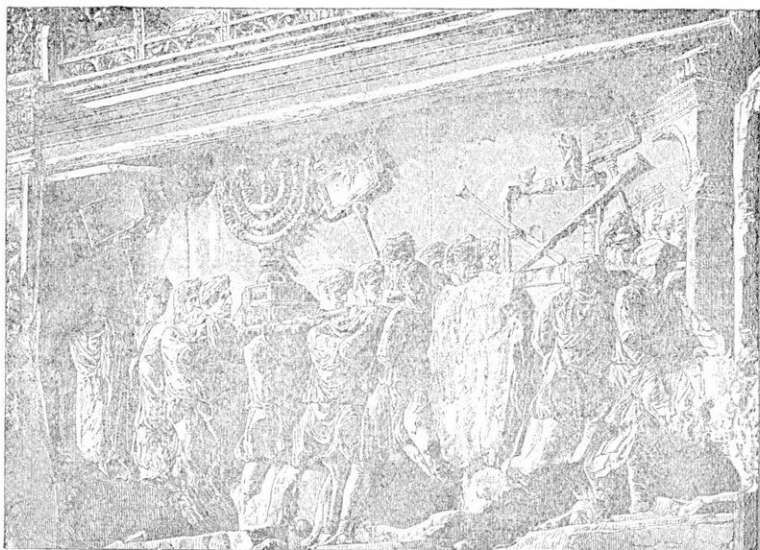

Ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Τίτου.

Ἀπεπερατώθη μετὰ τὸν θάνατόν του, 81 μ.Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ αἰτοῦ. Τὰ γλυπτὰ παριστάνουν τὸν ἐν Ρώμῃ θρίαμβον τοῦ Τίτου μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον. Ὑπεράνω τοῦ τόξου ἐπιγραφή: *Senatus populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani Filio Vespasiano Augusto.*

γάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερά πυρκαϊὰ καὶ κατὸ πιν λοιμὸς ἠρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφός του Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὔξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρετανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου.

Ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου, Ρώμη.

Ἡ συνοδεία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν Τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν Ἐπιτάφωτον Λυχνίαν.

τὸν ἐξαιρετὸν στρατηγὸν Ἀγρικόλαν ἔφθασαν μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μετὰ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβους, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός. Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανός ἐγίνε σκληρότατος. Τέλος ἐδόλοφονήθη τὸ 95.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

Οἱ Ἀντωνῖνοι (96-192).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96-192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῷ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνήται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαιρετοὶ στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Νέρβας (96-98) — Τραϊανός (98-117).

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανός εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν

γλυκύτητά του. Ἰδίως ὁμως ἐπεβλήθη μέ την δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν νόμων καὶ ἠὺχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σίτον, παρείχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γεωκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποίει διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιουτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβόηθει καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Τραϊανός.

λικὴ στοά, θριαμβευτικὴ ἀψίς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαιρετος στρατηλάτης. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δᾶκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρά-

Ἦτο Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασι-

τείας (101-102 καὶ 105-107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς Ὀρσοβας) καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἣ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἐγένινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ Ρουμανικὴ.

Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φεβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολήν (114-117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμὼν καὶ ἤρχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

Ρωμαῖοι ἱππεῖς.

Ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ, Ρώμη.

Ἀδριανὸς (117-138).

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεόνων τῆς Συρίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὥραϊος μὲ εὐμορφὰ καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, λατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμη-

Ο Δακικός πόλεμος. (Ανάγλυφον από την στήλην τοῦ Τραιανῆ, Ρώμη).

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν ὁ Τραιανὸς ἔστησεν εἰς τὴν γινωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομά του ἀγορὰν (Forum Traianum) στήλην, τῆς ὁποίας τὰ ἀνάγλυφα παριστάνουσι σκηνὰς τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται ὁ Δακικὸς πόλεμος.

σιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἄνοδος τοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκὴν.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἤγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν τοῦ, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμεύλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

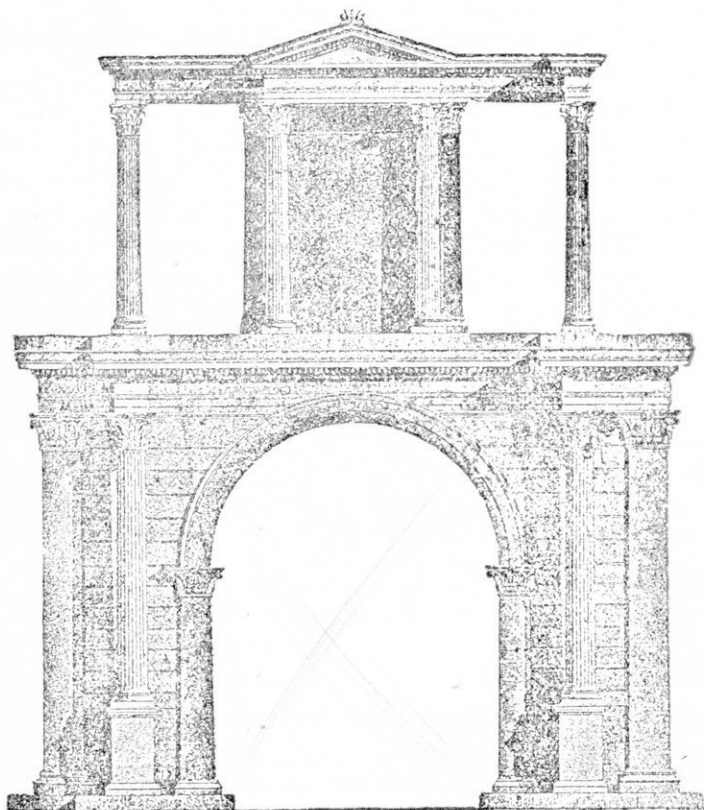

Ἀδριανός.

Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διηλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν τοῦ κατεσκεύαζε οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ἀφελείας, ναοὺς, ὕδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχορίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὁλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριά-

νειον ὑδραγωγεῖον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως ἐβλεπε κανεῖς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν τεμπῶν κλπ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφ' οὗ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ἀντωνῖνος (138-161).

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο πεντηκοντούτης. Ἀνθρώπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφῆρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετάς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν οὗτος τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάιος ἔθεσαν νόμους με πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαίτερος ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλεον νὰ βασανίζουν.

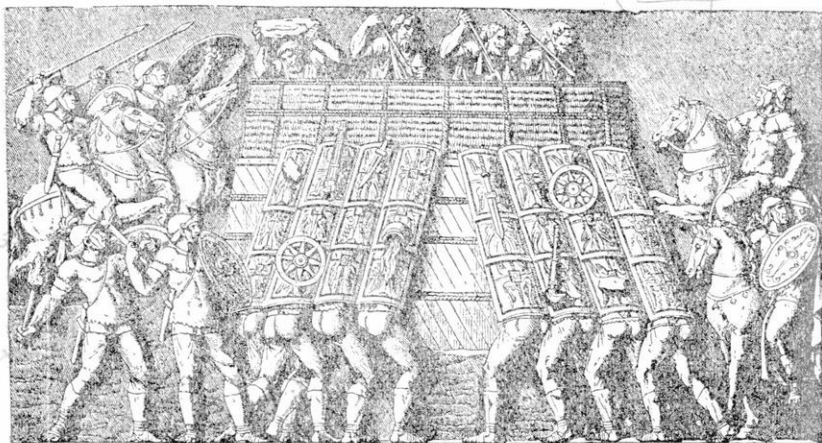
Ἡ σύζυγός του Φαυστίνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν εὐσεβῆς καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του (Ἀντωνῖνος).

Μ. Αὐρήλιος (161-180) — Κόμμοδος (180-196).

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μετὰ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφῆρμοσε εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν μετὰ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἐγίνετο μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετείς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κουάδοι καὶ Μαρκομάννοι, κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν, ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἠρήμωσε τὰς τάξεις τοῦ

στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμμυραι, ἀφῳρία τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίασε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπῆλλασσεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Ἐπίθεσις κατὰ Γερμανικῆς πόλεως. (Ἀνάγλυφον τῆς στήλης Μ. Αὐρηλίου).

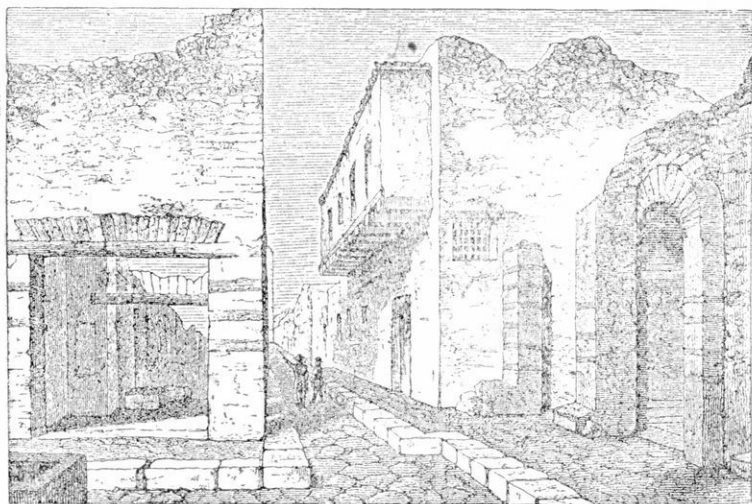
Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κόμμοδος, ὁ ὁποῖός ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μετὰ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἠγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντήν. Κατήρχετο εἰς τὸν στίβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἐπευφίμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῖου ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ἡ Διοίκησις.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἕμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεττανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν,

Ὁ δρόμος μετὸν ἐξώστην. (Πομπηία).

τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδη-

μιουργήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

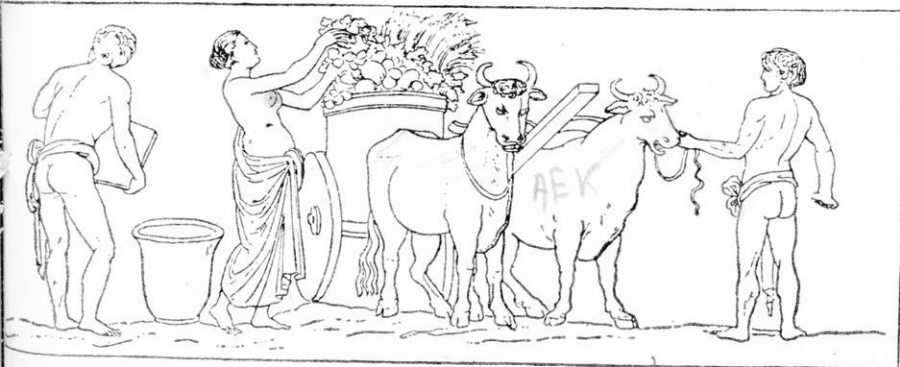
Τοιοιούτῳ ἢ δημοκρατικῇ μοναρχίᾳ, ὅπως τὴν εἶχεν ὀνειρευθῇ ὁ Αὐγούστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ

Φυλάξου ἀπὸ τὸν σκύλον
(cave canem).

Ψηφιδωτὸν Πομπηίας.

Εἰς τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς μιᾶς οἰκίας ὀνομασθείσης «οἰκίας τοῦ ποιητοῦ».

Ἄμαξα συγκομιδῆς.

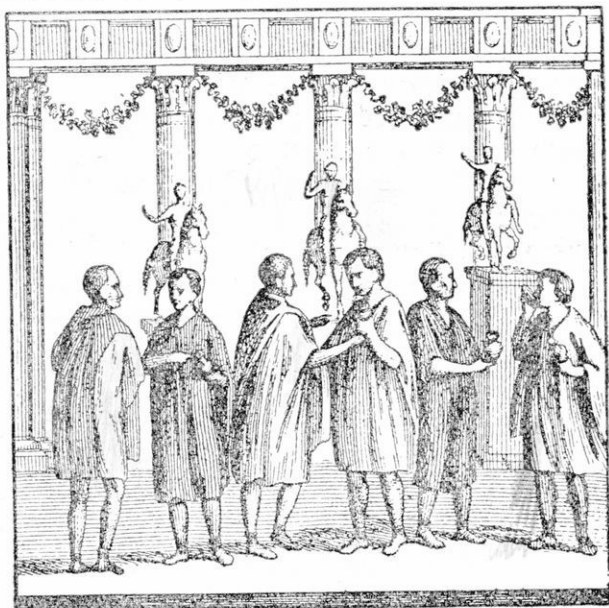
Τοιχογραφία εἰς τὰς θέρμας τοῦ Τίτου, Ρώμη.

Ὅλη ἡ παράστασις, ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀποπνέουν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς συγκομιδῆς.

αὐτοκρατορικῇ κυβέρνησιν ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτηριστὴρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

‘Ο στρατός. ‘Η ἄμυνα τῶν συνόρων.

Τὴν μεγάλην τοῦ δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατὸν. ‘Η στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. ‘Η λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλιάδας ἄνδρας ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. ‘Επομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρό-

‘Απὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀγορᾶς.

Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας.

Πρὸ τῆς στοᾶς μὲ τοὺς κορινθιακοὺς κίονας καὶ ἀγάλματα ἐφίππων οἱ ἔμποροι ἢ τεχνῖται προσφέρουν πολὺτιμα ἀγγεῖα πρὸς πώλησιν.

νῶν περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελὴ ὄργανισμὸν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς-της κλπ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. “Ολος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἥτοι 360-400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικράν διὰ τὴν φύλαξιν τὸσον ἐκτεταμένου κράτους. ‘Ο στρατὸς δὲν ἦτο διεσι ορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ π ἀρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μὲ-

νίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὅποια πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβις, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Εὐφράτης.

Ἀποψις λιμένος (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφύβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἰσχυροί. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ῥήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βραδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπίσης οἱ αἰματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν

ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπέλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

Ἀλιεῖς (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Οἰκονομικὴ ἀκμὴ.

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἐξαιρετικὸν δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσην δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρατηρήθη σημαντικὴ αὐξήσις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγένεσαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

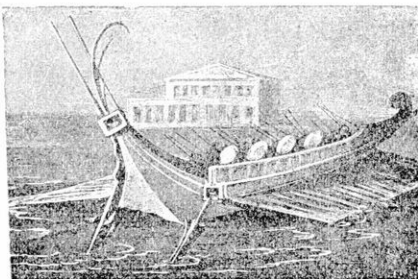
Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ῥώμη κατῴρθωσε νὰ ἐξημερώσῃ διὰ τοῦ

πολιτισμοῦ τῆς χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο ἔλλην ρήτωρ δικαίως ἔλεγε :

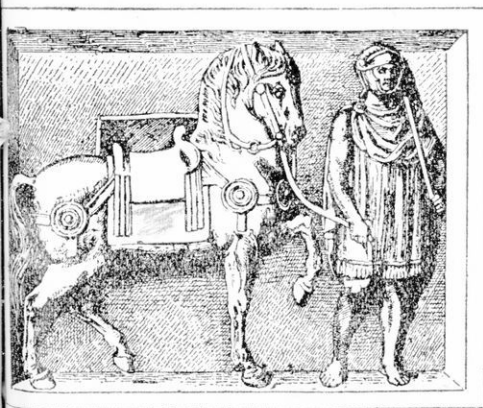
Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν τῆς πολεμικῆς στολῆς καὶ περιεβλήθη τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα.

Ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν.

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστώτος ἥσαν περισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαυσαν τὸν χρηματισμὸν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως

Πλοῖον εἰς ναυμαχίαν.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Ἐπίλεκτος ἱππεὺς (eques singularis).
Ἐπιτύμβιος στήλη, Μαγεντία.

Ἐκατόνταρχος παρασημοφορηθεὶς.

τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιοῦτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς

ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθον τὴν γλῶσσάν των. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴ-

Ἀρματηλάτης (auriga).

*Ἀγάλμα, Ρώμη, Βατιζανόν.

γυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κά-

*Ἀρχιτέκτων.

*Ἐπιτύμβιον ἀγάλμα τῆς Via Appia.

τοικοὶ τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν των γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονουμὴ τοῦ δικαϊώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμήσει πολυαριθμούς ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίω-

μα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὁλόκληροι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὅλιγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίνους εἰς τὴν ἀρχὴν

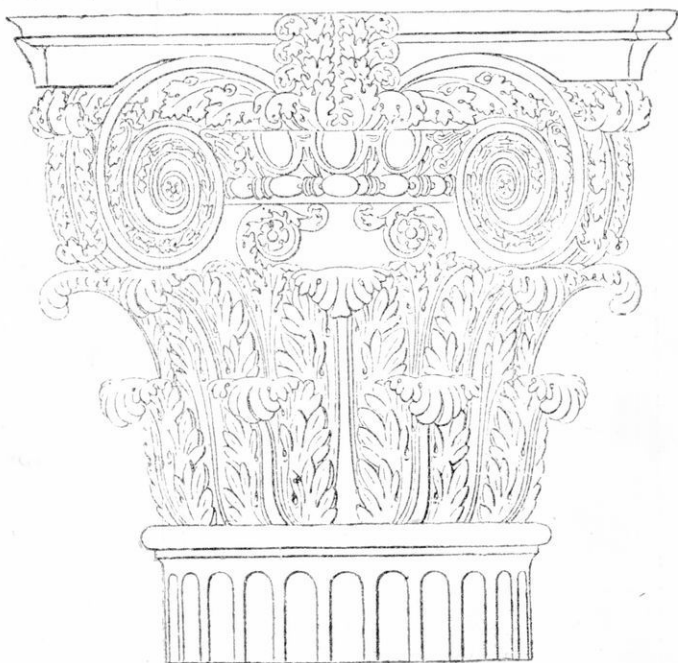

Αἱ μεγάλα Ἱετοδορμίαι (Ludi circenses).

Ἐτελοῦντο εἰς τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης καὶ ἀπετέλουν τὴν κατ' ἐξοχὴν διασκέδασιν τοῦ λαοῦ.

τοῦ 3ου αἰῶνος 212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐξέτεινε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα μοναδικὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὥς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαοὺς.

Κιονόκρανον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου εἰς τὴν Ρώμην
Πολυτέλεια καὶ ἐπίδειξις, ψυχρὰ ἑκφρασις.

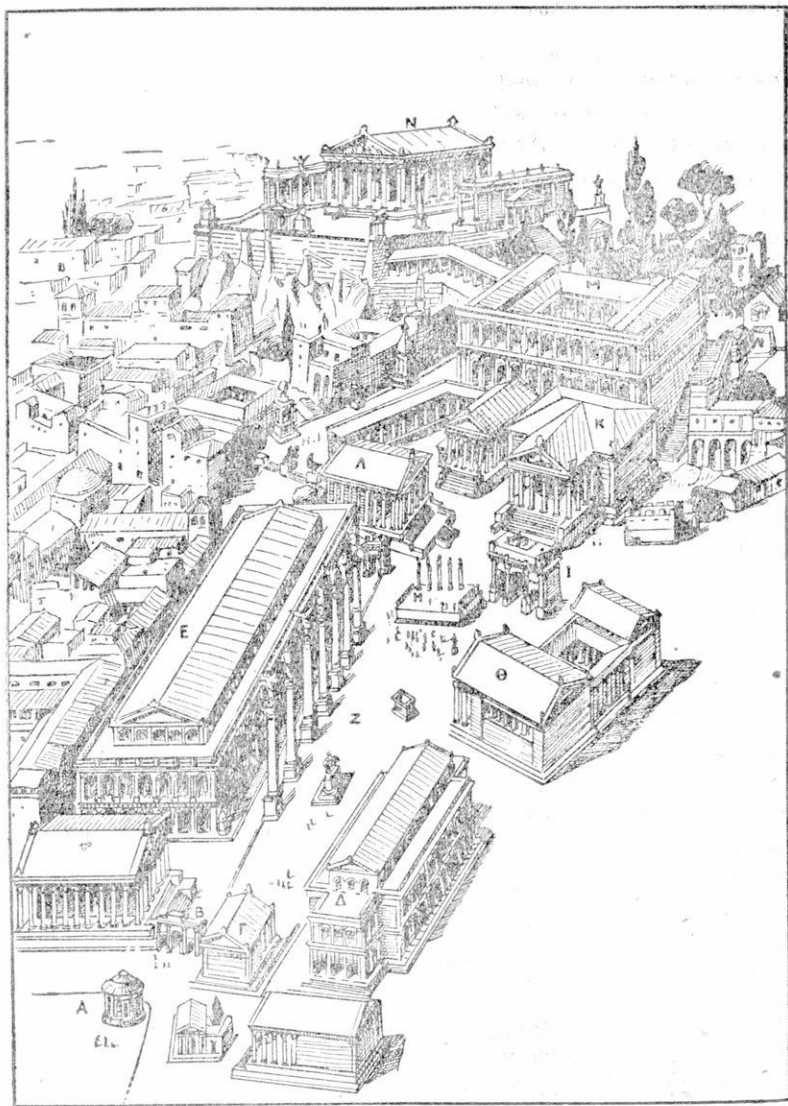
Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας ἦ

ὅπως λέγουν, τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δωδεκάδελητος. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς συνηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. Τοιουτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἐγένεν εὐρυτέρα καὶ φιланθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἀλλή πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτόρων, οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίεον ἓνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο διαρκὲς διάταγμα. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὁποῖα εἶχον χηρικτῆρα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί πολὺπλοκον καὶ ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἤδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον Σκαιόλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιδασκαλοὶ ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ Σάλβιος Ἰουλιανὸς καὶ ὁ Γάιος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ Παπινιανὸς, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐυσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἀγορὰ (ἀναπαράστασις).

Διὰ σειρᾶς κτισμάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ ρωμ. ἀγορά, τὸ Forum Romanum, ἀπέβη σύμπλεγμα ἀπὸ περίλαμπρα μνημεῖα. Ὡς καθ'αὐτὸ ἀγορὰ ἔμεινεν ὁ χώρος ὁ σημειούμενος μὲ τὸ γράμμα Ζ. Τὰ οἰκοδομήματα τὰ ὁποῖα φέρουν γράμματα, εἶναι ναοὶ καὶ ἄλλα δημόσια κατὰ στήματα ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων.

Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἀσσυριακοί καὶ περσικοὶ θεοί, ὁ Ἄττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ὀσιρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πληθοῦς ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

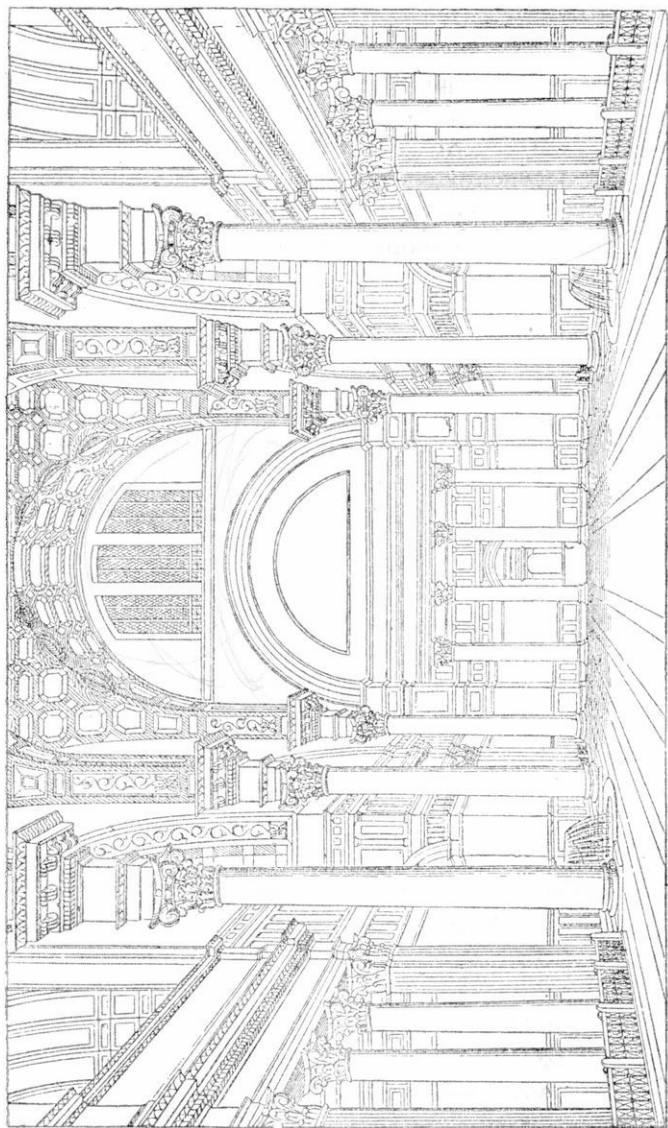
Τριουτρούπως αἱ θρησκείαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξίθρησκοι καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδραμὴν αὐτῶν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεΐα, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

Τὰ γράμματα. Αἱ ἐπιστῆμαι.

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὺς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενέκας (4-65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς Ἠθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Λουκανοῦ (39-65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φάρσαλος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπесαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ Τάκιτος (55-120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ Χρονικά, δηλαδὴ ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14-63), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68-96) διακρίνεται διὰ τὴν βραθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς

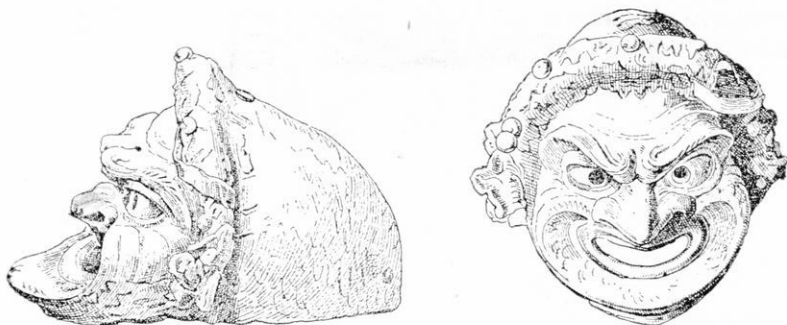
Θέρμαι τοῦ Καρκαλά (Ρώμη).

Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα (ἀναπαράστασις).

Αἱ θέρμαι, τὰ λουτρά, εἶχον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων. Διήρχοντο εἰς αὐτὰς μέρος τῆς ἡμέρας καὶ ἀνεγίνωσκον ἡ συνεξήττου πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα.

καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς, ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του, καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος (62 - 113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ Γιομβενάλης (50 - 130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων, εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν.

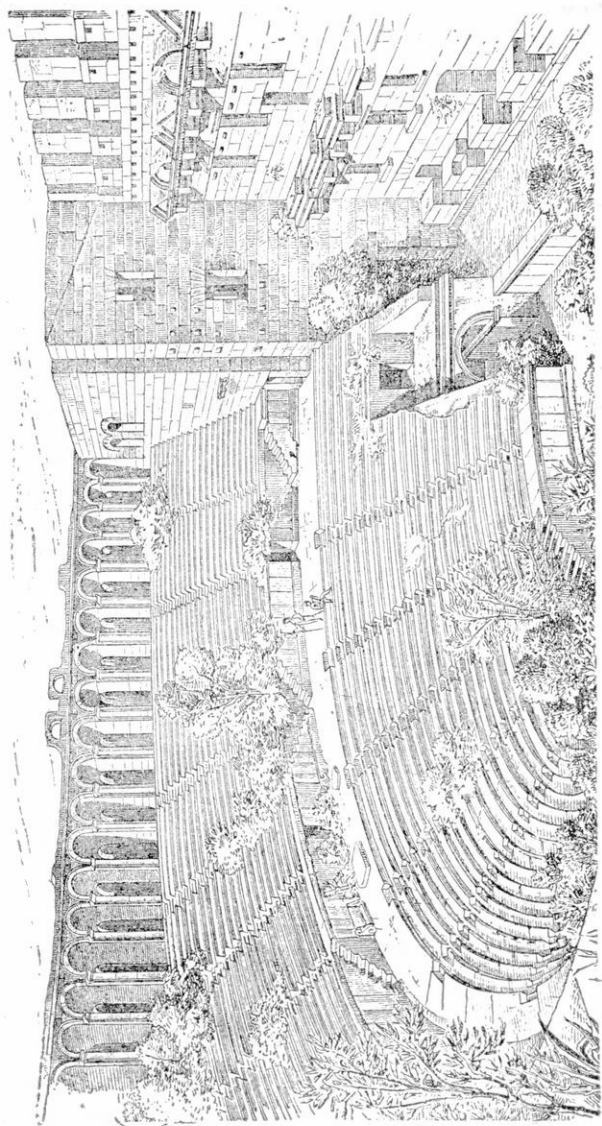
Προσωπίδες ἐκ τερρακώτας.

Vulci, Ρώμη.

Terracotta = ὀπτή γῆ, ἀπὸ τοῦ λατ. terra = γῆ καὶ cotta = ὀπτή. Κυριολεκτεῖται διὰ τὰ πῆλινα εἰδῶλια (ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα).

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς Πλούταρχος (46 - 120) ἀπὸ τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παραλλήλους βίους, δηλαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, Ἠθικά. Τὰ ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχος σατιρικός λογογράφος Λουκιανὸς (2ος αἰὼν), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἑκφρασιν

Θέατρον Ἀσπένδου (πόλεως τῆς Παμφυλίας, Μ. Ἀσία).

Τύπος ρωμαϊκοῦ θεάτρου, μοναδικὸν διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν. Ἡ πρόσοψις ἔχει ὕψος 24 μέτρων, 21 ἴσειραι βαθμίδων εἰς τὸ πρῶτον διάζωμα, 18 εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἐπάνω στοὰ ἔχει 43 ἀψίδας.

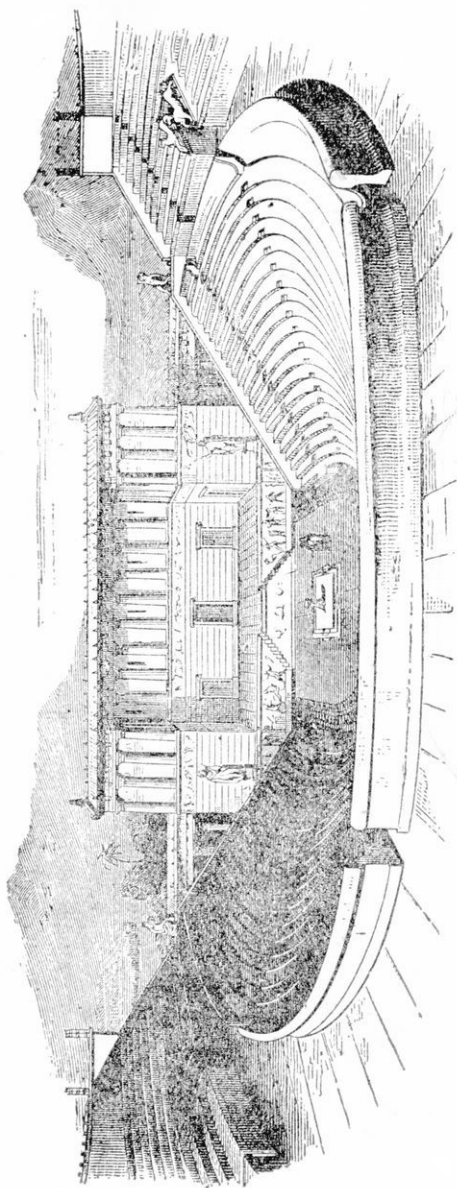
καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕψος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάσθησαν νέοι σοφισταί. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ Στράβων ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν Γεωγραφίαν, ὁ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Δίων Κάσσιος ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου μιμούμενος τὸν Ξενοφῶνα. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Τραγικαὶ προσωπίδες.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, θεῖος τοῦ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζυβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἱστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὀνομαστός ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν γεωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν Ἱατρικὴν, ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατομίαν, ἔδωκεν ὁ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ ἑλληὴν Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος.

Θέατρον Εφέστιης ἀναπαράστασις).

Τύπος κλασσικὸς ρωμαϊκοῦ θεάτρου μὲ τὸ λογεῖον, μὲ γλυπτὰς παραστάσεις εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς βάσεώς του, μὲ τὰ ἀγάλματα καὶ τὸν λοιπὸν διάκοσμον. Τὰ λείψανά του εἰς τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς σικελικῆς πόλεως Ἐφέστιης ἢ Σεγέστιης (βόρειοδυτικὰ τῆς νήσου).

Αἱ τέχναι.

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τσιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κλπ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπέτελουν σῶμα στερεώτατον. Ἦδύναντο τοιουτοτρόπως εἰς κάθε χώραν καὶ με καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πε-

Τραγικός.
Ἐλεφαντοστοῦν.

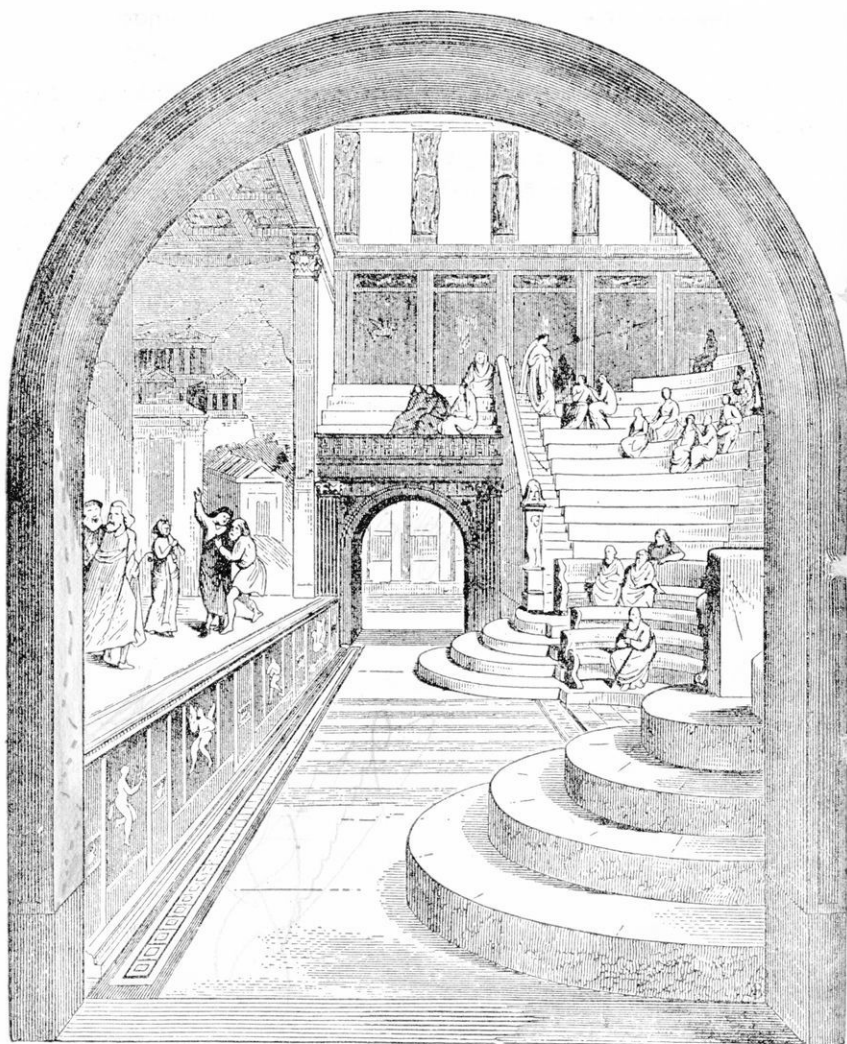

Τραγικός.
Ἀγαλμα (Βερολίνον).

Κωμικός.
Ρώμη, Βατικανόν.

λώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν με ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ ἀπὸ μάρμαρα.

Μικρόν θέατρον εἰς τὴν Πομπηίαν (ἀναπαράστασις).
 Ρωμαϊκὸν θέατρον μὲ τὴν ὑψηλὴν σκηνὴν (λογεῖον).

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ
 Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν ἑλληνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώρι-

ζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, θέατροι, ἱππόδρομοι, θέατρα καὶ ἀμφιθέα-

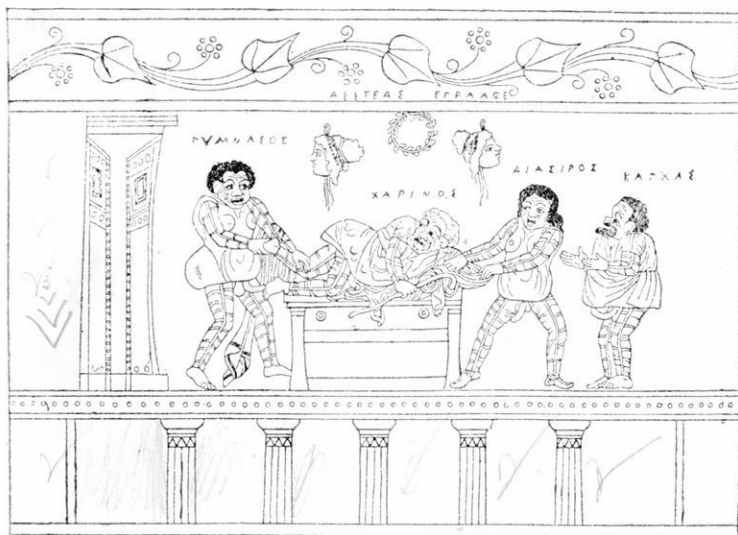
Σκηνὴ κωμωδίας.

Μαριμίρινον ἀνάγλυφον τῆς Νεαπόλεως.

τρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὅμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ εὐγένειαν. Κάμνουν τὴν ἐντύπωσιν ὕλικης δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὁλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστειῶν. Εἰς τὰς πόλεις αὐτάς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

Πομπηία.

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καί εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελώνες, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὠραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ

Σκηνὴ κωμωδίας.

Ἐπὶ κρατήρος τῆς Νόλας (Ἰταλία).

εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἢ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των, ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιούτῳ τρόπῳ ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ πόλις, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφάς καὶ τὰ τοιχοκολλή-

ματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ἡ Ρώμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνῆλθεν εἰς 1 ἐκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῇ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοί, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὕδραγωγεῖα, 855 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἱππεῖς, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπελογίζοντο τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπεριόριστος.

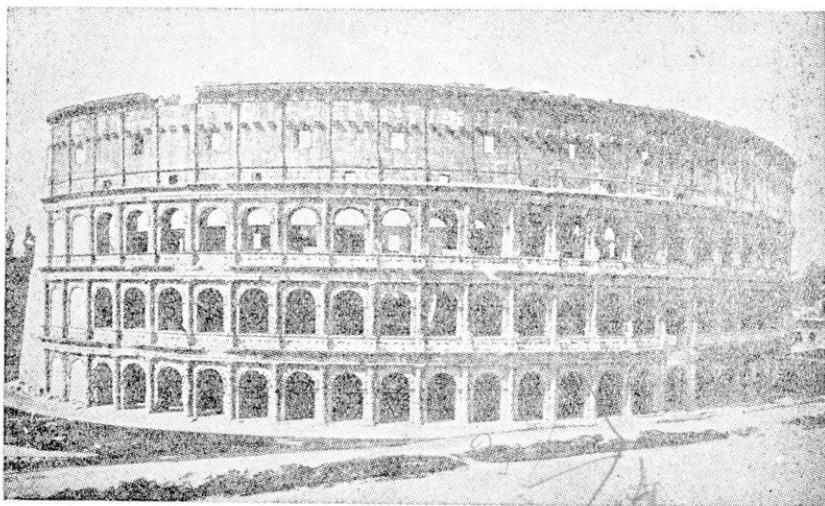
Νικητῆς ἡθοποιός.
Μὲ στολὴν βασιλέως.

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὕδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιάμετρα καὶ εἶναι κατεσκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μέτρων.

Αἱ θερμαὶ ἦσαν ἰδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων κοσμημένας μὲ ὠραίας τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολὺς ὥρας εἰς τὰς θερμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαύμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θερμαὶ τοῦ Καρακάλλα (3ος αἰών).

Τὰ θεάματα.

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις των ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ

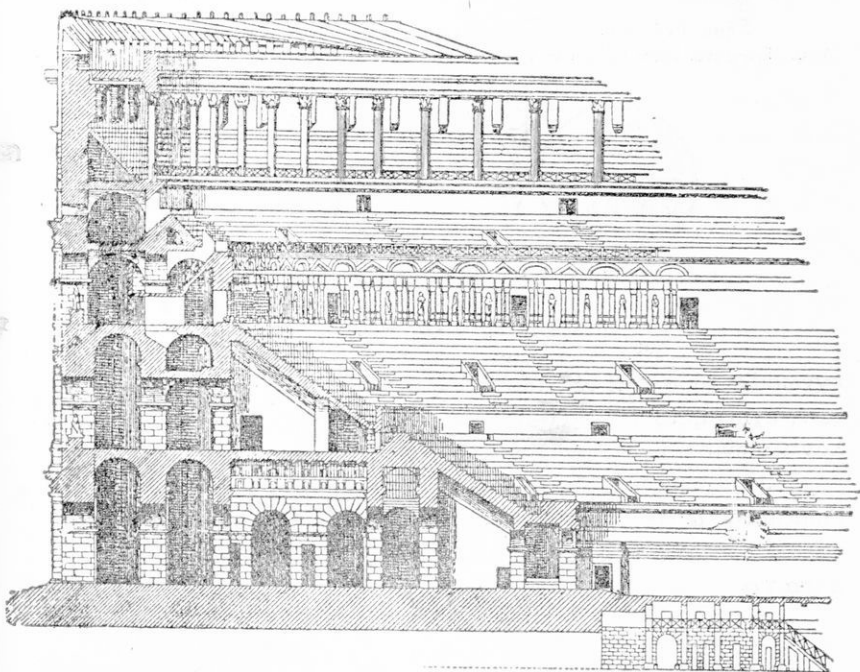

Κολοῦσαϊον (Colosseum).

- * Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἤρχισε νὰ κτίζεται ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69-79 μ. Χ.) καὶ ὠνομάσθη Amphitheatrum Flavianum. Τὸ ὄνομα κολοῦσαϊον ἔλαβε τὸν μεσαῖωνα, πιθανῶς λόγῳ τῶν κολοσσιαίων δαστάσεων. Ἦτο τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ρώμῃ ἀμφιθεάτρων, ἦτοι θέατρον διὰ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Εἰς σχῆμα ἑλλειπσοειδὲς κατέχει ἑκτασιν 524 τ. μ. Ὁ παμμέγιστος χῶρος καλύπτεται ὑπὸ τετραωρόφου οἰκοδομῆς. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς κονίστρας εἶναι 77 μέτρα, ἡ ἐλαχίστη 48,50. Εἰς τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα συνίρρεον χιλιάδες ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ὁμοίους των νὰ σπαράσσονται ἀπὸ τὰ θηρία. Πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρον τὸν θάνατον ἐντὸς τοῦ θλιβεροῦ χώρου.

παραστάσεις με χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμίλιαν.

Ἀντιθέτως με πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στίβον τοῦ Ἀμφιθεάτρου καί, ὅταν ἐφθانون πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σέ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὕρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνων θηρίων.

Τὸ Κολοσσαῖον (κάθετος τομή).

Τὸ πολυτελὲς ἐσωτερικὸν κοσμεῖται ἀπὸ ἀψίδας, στοάς, κίονας κλπ. Τέσσαρες θολωταὶ εἰσοδοὶ ὁδηγοῦν εἰς τὸν κυρίως χώρον τῶν θεατῶν. Διαθέτει θέσεις δι' 87.000 θεατὰς. Αἱ καλύτεραι θέσεις εἶναι εἰς τὸ κέντρον, ἐξ ὧν ἡ μία τοῦ αὐτοκράτορος λέγεται cubiculum.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἴπποδρομον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομαίαι. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μήκος 600, πλάτος 100 μ. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανόν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος.

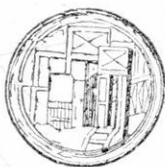
Σῆμα θεάτρου.

Ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν (Σμύρνη).

Σῆμα θεάτρου.

Ἀπὸ κόκκαλον εὐρεθὲν εἰς τὴν Πομπησίαν.

Σήματα θεάτρου.

Εὐρέθησαν εἰς τὴν Πομπηίαν.

ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211).

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβήρος.

Ὁ Σεβήρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν τοῦ συστήματος εἰς τὸν στρατόν. Ἡύξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ἔδιδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβήρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἑξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον (Ἰόρκην).

Καρακάλλας (211-217).

Τὸν Σεβήρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοικοὺς τῆς αὐτοκρατορίας ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν

νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πράξις εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὁποῖος ἐγένεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἓν ἔτος.

Μονομάχοι.

Τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Περμίας.

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης, ὁ δεῦτερος Ἰθαλῆς.

Ἐλαγάβαλος — Σεβήρος Ἀλέξανδρος (217-225).

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία εἶχε γίνεи εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὁκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβήρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἐτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μὲ μὲ

καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν τοῦ ἐκυβέρνα ἡ μήτηρ τοῦ μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπια-
νόν, Παῦλον, Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγ-
κλητος, ἐξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειρ-
γάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν
πολιτικὴν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφύνευσε
τὸν Ἀλέξανδρον (235).

Μονομάχοι (ζωγραφικὴ).

Στρατιωτικὴ ἀναρχία (235 - 285).

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις,
ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχη σοβαρωτάτας συνεπείας δι' αὐ-
τὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα (235 - 285) οἱ
στρατιῶται ἀναγκρεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ πε-
ρίοδος αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν στρατιωτικὴ ἀναρ-
χία. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες

άνεκηρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ βαρβαρικά ἐπιδρομαί.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Μονομάχοι (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνησαν οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226-651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξεινίου Πόντου. Ἐκεῖ ἐγίναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλοῦτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐληλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐληλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρήνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὄασιν, ὅπου συνητῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδέναθον, ὁ ὅποιος κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὀδέναθος διενοήθη νὰ ἰδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του Ζηνοβία ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυῆς, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες.

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τῶρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖς καὶ ὤφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν τῶν ἀξίων. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Κλαύδιος Β' (263 - 270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἐνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270 - 275), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Γότθους, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μετὰ πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πύλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπέκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὁποῖα ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδοιοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Προβού (276 - 282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ὁ Χριστιανισμός.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ἕως τότε

τε μεγάλην ἀνοχήν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲ δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χριστιανικὰς ἀγάπας, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἵδους ὄργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπύρους καὶ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

Οἱ διωγμοί.

Ὅνομάζουσιν διωγμοὺς τὰς βιαιότητες, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανῶλη, κακὴν ἐσθδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὄργην τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὐρηλίου. Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἤμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῇ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ. Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστήν καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε

μάρτυρας εκείνους, οί οποίοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθμοῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ οποίοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλύτεραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐζήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γήινης ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι' αὐτούς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσότερους καὶ φανατικωτέρους ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσίᾳ τῶν μαρτύρων προσείλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

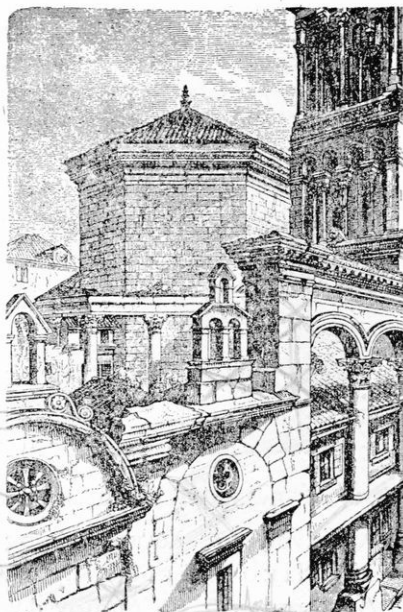
Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

X Διοκλητιανὸς 284-305) — Τετραρχία.

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἥ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

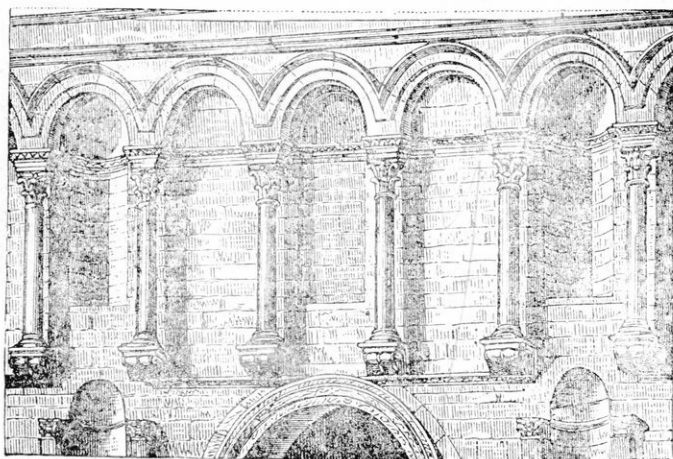
Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἑνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα. Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἷς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἰδίως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανόν, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρα-

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ.
Εἰς τὸ Σπαλάτον τῆς Δαλματίας.

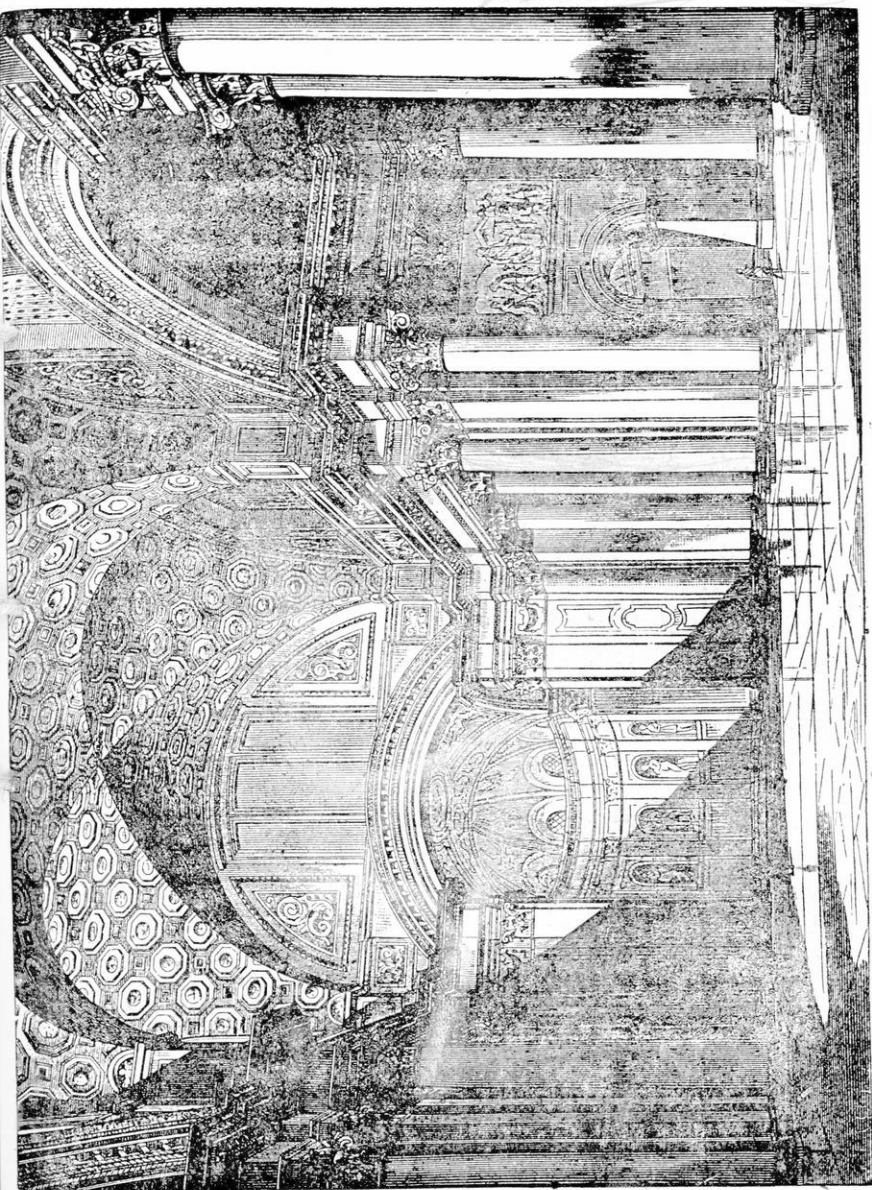
τηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγουστοῦ, προσέλαβον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος, ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντῖον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνησεν τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρεττανίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρους (σημ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μιλάνον, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον μὲ ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ (Σπαλάτον, πρόσοψις).

Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλωνα (σημ. Σπαλάτο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπείσε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἔγιναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρες, τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρον.

Θέσμαι Διοκλητιανού εἰς τὴν Ρώμην. Κεντροὶ αἶθουσα (ἀναπαύσασις).

Ἡ νέα μοναρχία.

Ἡδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολή, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστὼς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς :

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὐξήθη ὑπερμέτρως καὶ

3) οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὐξήθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπειδὴ ἐκυβέρνην μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένas χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὐξῆσε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

Τὰ οἰκονομικά. Τὰ στρατιωτικά.

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὁργάνωσις ἀπῆτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὕρισκετο εἰς ἀνθράν

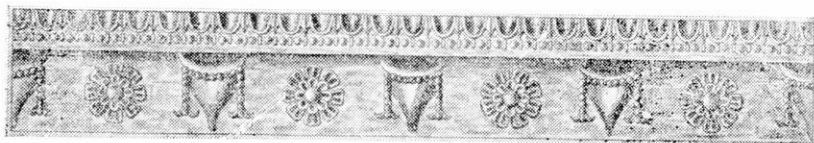
οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἄγροί ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἐγένινεν ἡ ἐξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπήτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπῆρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν συμμάχους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἐγένε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτας συνεπειάς.

Τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας.

Ἡ βαθυτάτη αὕτῃ ἀλλαγὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν πολιτικὴν της ὀργάνωσιν διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του σημειώνει τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, τῆς παλαιότερας ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Haut Empire, ὅπως εἶπον οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ νέα αὐτοκρατορία τῶν προχωρημένων ἢ κάτω χρόνων, τὸ Bas Empire. Οἱ ὅροι haut καὶ bas ἔχουν ἀπλῶς χρονικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ἀξιολογικὴν, ὅπως συνηθίζουν νὰ ἐννοοῦν πολλοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς.

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὁλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουσι εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρσωσις τῶν ἀγρῶν.

Ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ.

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξέλιπεν. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφάνισαι τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ρωμαίων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματῖαι ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγένεμιν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοὶ, Βορειοαφρικανοὶ, ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει.

Ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὰ μεγάλα κτήματα.

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκὰς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιουτοτρόπως ὁ ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐθύντην τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζί με τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

Οἱ δούλοπάροικοι.

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των με δούλους, οἱ ὅποιοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορὰ. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἔγγονον τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἢ δούλοπάροικοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς με τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐ-

ταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μάζαν τῶν δουλο-
παροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ἡ ἀποχέρσως.

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσω-
σις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι
βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλα-
δὴ ἀπὸ τὸ παχὺ καὶ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως
ἐνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν
ικανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφὴ
αὕτῃ γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅ-
ποτε οἱ ἄγροὶ μένουν ἀκαλλιεργητοὶ καὶ παρημελημένοι. Εἰς
τὰς χώρας αὐτάς παραμέλλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον
καταστροφὴν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις
ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἰ-
χον κατοικηθῇ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, αἱ πηγαὶ ἐστεί-
ρευσαν, ὀλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἄγροὶ ἀνθη-
ροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμά των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχῶ-
δεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ
πυρετὸς ἐγίνε φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβο-
λικῶς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐφαγε τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐρή-
μωσις αὕτῃ ἐγένετο εἰς τὰς ἐστίαις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς
τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας
χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ οἰκονομικὸς μαρασμός.

Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἤλ-
λαξε τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ
ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ ὅσα χρειάζονται κα-
τασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν
τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον συν-
αντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἐνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρασμός τῶν πό-

λεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῇ μεγάλη αὖξησις τῶν πόλεων. Ἔνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσέρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτάς μὲ τεῖχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χώρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμὸν, ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλίγους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας συντεχνίας. Ἡ ἔνωσις αὐτῇ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπειῶν, τῶν ὀπλοποιείων κλπ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἔθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβούχοι κλπ. καὶ ὀργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμοὺς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὅποιον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν με-

σαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπον, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Τοιοιτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἔξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρους τῶν Γότθων, οἱ Ὀστρογότθοι, δηλαδὴ οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι, δηλαδὴ οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη, καθὼς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἵσδοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωσε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις ἐταράχθησαν, εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οί ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα σήμερον, δηλαδὴ οἱ λεγόμενοι ἀραβικοί, ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐξῆς:

I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I = 1	X = 10	C = 100	M = 1000
II = 2	XI = 11	CC = 200	MM ἢ II = 2000
III = 3	XII = 12	CCCC ἢ CD = 400	VM ἢ V = 5000
III ἢ IV = 4	XX = 20	D = 500	CCXXX = 10000
V = 5	XXX = 30	DC = 600	XXM ἢ XX = 20000
			CCCCXXX ἢ CM ἢ
		DCC = 700	C = 100000
		DCCCC ἢ CM = 900	X = 1000000
VI = 6	XXXX ἢ XL = 40		L = 5000000
VII = 7	L = 50		O ἢ ∞ = 10000000
VIII = 8	LX = 60		
VIII ἢ IX = 9	XC = 90		

2. ΜΕΤΡΑ

α) Μέτρον

Digitus (δάκτυλος)	$\frac{1}{16}$ ποδός = 0,018 μ.
Palma (παλάμη)	$\frac{1}{4}$ » = 0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	= 0,296 μ.
Cubitus 1 πούς + 2 παλάμαι	= 0,444 μ.
Passus 5 πόδ.	= 1,481 μ.
Mille passus	= 1481,50 μ.

β) Ἐπιφανείας

Jugerum (πλῆθρον)	= 25 μ. 18
-------------------	------------

γ) Χωρητικότητος

Congius	= 3,30 λίτρας	} ὕγρῶν
Sextarius	= 0,55 »	
Hemina	= 2,270 »	
Semodius	= 4,329 »	} στερεῶν
Modius	= 8,640 »	

δ) Βάρους

Libra ἢ Pondus	= 327	γραμμάρια
Semis	= 163,5	»
Uncia	= 27,3	»
Scrupulum	= 1,15	»

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς διὰ τὰς συναλλαγὰς τῶν πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά τῶν ἦτο τότε τὸ ἑξῆς:

As	= 0,25	φρ. περίπου
Semis ($\frac{1}{2}$ as)	= 0,125	»
Quadrans ($\frac{1}{4}$ as)	= 0,062	»
Uncia ($\frac{1}{10}$ as)	= 0,025	»

Τὸ 269 π.Χ., 4 δηλαδή ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐκνεκλώθησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα:

Denarius	= 0,88	φρ.
Sestertius	= 0,225	»

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus=26,85 φρ. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος βραδυτέρον ἐκοιφε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solidus=15,66 φρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκριβείαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικὰ μας.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. Καλένδαι (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. Εἰδοί (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ Νόναι (Nonae) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδούς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμητιζήν κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3 κτλ., ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα.

Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούνιος,
 Αὔγουστος, Σεπτέμβριος,
 Νοέμβριος, Δεκέμβριος

Μάρτιος, Μάιος,
 Ἰούλιος,
 Φεβρουάριος

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » »

6. VIII ante Idus	6. Pridie Nonas
7. VII » »	7. Nonae
8. VI » »	8. VIII ante Idus
9. V » »	9. VII » »
10. IV » »	10. VI » »
11. III » »	11. V » »
12. Pridie Idus	12. IV » »
13. Idus	13. III » »

Ἰανουάριος Ἀπρίλιος, Μάρτιος,
 Αὐγουστος Ἰούνιος, Σεπτέμβριος, Μάιος, Ἰούλιος,
 Δεκέμβριος Νοέμβριος Ὀκτώβριος

14. XIX ante Calendas ἐπ. μην. XVIII ante Calendas ἐπ. μην. Pridie Idus	
15. XVIII » » XVII » » Idus	
16. XVII » » XIV » » XVII ante Calendas ἐπ. μην.	
17. XVI » » XV » » XVI » »	
18. XV » » XIV » » XV » »	
19. XIV » » XIII » » XIV » »	
20. XIII » » XII » » XIII » »	
21. XII » » XI » » XII » »	
22. XI » » X » » XI » »	
23. X » » IX » » X » »	
24. IX » » VIII » » IX » »	
25. VIII » » VII » » VIII » »	
26. VII » » VI » » VII » »	
27. VI » » V » » VI » »	
28. V » » IV » » V » »	
29. IV » » III » » IV » »	
30. III » » Pridie Calendas III » »	
31. Pridie Calendas Pridie Calendas	

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 13 ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀρίθμηση γίνεται ὡς ἑξῆς:

14. XVI ante Calendas Martias	22. VIII ante Calendas Martias
15. XV » »	23. VII » »
16. XIV » »	24. VI » »
17. XIII » »	25. V » »
18. XII » »	26. IV » »
19. XI » »	27. III » »
20. X » »	28. Pridie Calendas Martias
21. IX » »	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αἰών (2000)	Ἐπιδρομὴ Ἀχαιῶν	Ἐπιδρομὴ Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
ΙΑ' αἰών (1100)	Ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων	Νέα ἐπιδρομὴ Ἰταλιω- τῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
Θ'-Η' αἰών (900-700)	Ὀμηρικοὶ χρόνοι	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
Σ' αἰών (600-500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ του 510. Ἐξωσις τῶν τυράννων	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρει- ον Ἰταλίαν 509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας
Ε' αἰών (500-400)	Μηδικοὶ πόλεμοι Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κρά- τους Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοπον- νησιακοῦ πολέμου 404. Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν	493. Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ Λατίου 405.—Πολιορκία Βηίων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν
Δ' αἰών (400-300)	399. Θάνατος Σωκράτους 371. Μάχη εἰς τὰ Λεῦκτρα 338. Μάχη τῆς Χαιρωνείας Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου Κατακτήσεις Μ. Ἀλε- ξάνδρου 323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου	390. Ἀλώσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν 338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σα- μνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν
Β' αἰών (200-100)	146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχη- δόνας

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

1. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος Α΄	ὁ Σωτήρ	323 - 283
» Β΄	ὁ Φιλάδελφος	235 - 247
» Γ΄	ὁ Εὐεργέτης	247 - 222
» Δ΄	ὁ Φιλοπάτωρ	222 - 205
» Ε΄	ὁ Ἐπιφανής	205 - 181
» Ϛ΄	ὁ Φιλομήτωρ	181 - 146
» Ζ΄	ὁ Εὐπάτωρ	146
» Η΄	ὁ Εὐεργέτης Β΄	146 - 117
» Θ΄	συμβασιλεὺς	121 - 119
» Ι΄	ὁ Σωτήρ Β΄	117 - 107 καὶ 83 - 81
» ΙΑ΄	ὁ Ἀλέξανδρος Α΄	107 - 88
» ΙΒ΄	ὁ Ἀλέξανδρος Β΄	81 - 80
» ΙΓ΄	ὁ Αὐλητής	80 - 52
» ΙΔ΄		52 - 47
» ΙΕ΄	ὁ Παῖς	47 - 44
		Κλεοπάτρα 47 - 30
» ΙϚ΄	ὁ Καισαρίων	42 - 30

2. ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α΄	263 - 241
*Ατταλος	Α΄	241 - 197
Εὐμένης	Β΄	197 - 159
*Ατταλος	Β΄	159 - 138
*Ατταλος	Γ΄	138 - 133

3. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ

Σέλευκος	Α΄	321 - 281
*Αντίοχος	Α΄ ὁ Σωτήρ	281 - 261
*Αντίοχος	Β΄ ὁ Θεός	261 - 246
Σέλευκος	Β΄ ὁ Καλλίνικος	246 - 226
Σέλευκος	Γ΄ ὁ Κερσανός	226 - 223
*Αντίοχος	Γ΄ ὁ Μέγας	223 - 187
Σέλευκος	Δ΄ ὁ Φιλοπάτωρ	187 - 175
*Αντίοχος	Δ΄ ὁ Ἐπιφανής	175 - 164
*Αντίοχος	Ε΄ ὁ Εὐπάτωρ	164 - 162
Δημήτριος	Α΄ ὁ Σωτήρ	162 - 150

Ἀλέξανδρος	Α'	ὁ Βάλας	150 - 146	
Δημήτριος	Β'	ὁ Νικάτωρ	146 - 133	καὶ 130 125
Ἀντίοχος	Ζ'	ὁ Εὐεργέτης	138 - 130	
Σέλευκος	Ε'	ὁ Νικάτωρ	125 - 124	
Ἀντίοχος	Η'	ὁ Ἐπιφανής	121	
Σέλευκος	Ϝ'	ὁ Ἐπιφανής	95 - 93	
Δημήτριος	Γ'	ὁ Εὐκαιρος	93 - 88	
Ἀντίοχος	ΙΓ'	ὁ Εὐσεβής	69 - 65	

ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΧΡΙ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

1. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π.Χ. - 69 μ.Χ.)

Αὐγουστος	31 π.Χ. - 14 μ.Χ.
Τιβέριος	14 - 37
Καλιγούλας	37 - 41
Κλαύδιος	41 - 54
Νέρων	54 - 68
*Οθων	69
Βιτέλλιος	69

2. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69 - 96)

Βεσπασιανός	69 - 79
Τίτος	79 - 81
Δομιτιανός	81 - 96

3. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96 - 192)

Νέρβας	96 - 98
Τραϊανός	98 - 117
*Αδριανός	117 - 138
*Αντωνίνος	138 - 161
Μάρκος Αὐρήλιος	161 - 180
Κόμμοδος	180 - 192

4. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193 - 235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193 - 211
Καρακάλλας	211 - 217
*Ελαγάβαλος	218 - 222
*Αλέξανδρος Σεβήρος	222 - 235

5. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235 - 270)

Μαξιμιανός ὁ Θραξ	} 235 238
Γορδιανός Α'	
Γορδιανός Β'	
Γορδιανός Γ'	238 - 244
Φίλιππος ὁ Ἀραψ	244 - 249
Δέκιος	249 - 251
Βαλεριανός	253 - 260
Γαλλιηνός	260 - 268
Κλαύδιος Β'	268 - 270

6. ΙΑΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270 - 305)

Αὐρηλιανός	270 - 275
Τάκιτος	275 - 276
Πρόβος	276 - 282
Κάρος	282 - 284
Διοκλητιανός	284 - 305

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Δ' ΑΙΩΝ

- 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.
Λαμιακὸς πόλεμος.
322 Ἦττα τῶν Ἑλλήνων. Θάνατος Δημοσθένους.
321 Ὁ Περδίκκας φονεύεται εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Νέα διανομὴ εἰς τὸν Τριπαράδεισον.
319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου.
318 Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον.
316 Θάνατος τοῦ Εὐμένους.
306 Οἱ διάδοχοι λαμβάνουν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.
301 Μάχη ἐν Ἰψῷ.
300 Κτίσις Ἀντιοχείας.

Γ' ΑΙΩΝ

- 297 Θάνατος τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
281 Ὁ Λυσίμαχος ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ φονεύεται.
Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ἐξαφανίζεται.
280 Τέσσαρες πόλεις τῆς Ἀχαΐας σχηματίζουν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.
Ὁ Ἀντίοχος διαδέχεται τὸν Σέλευκον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Συρίαν.
279 Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν.
251 Ὁ Ἄρατος ἐλευθερώνει τὴν Σικυῶνα.
243 Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις καταργεῖ τὰ χρέη. Φονεύεται τὸ 241.
240 Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἀνεξάρτητον.

- 235 'Ο Κλεομένης βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.
 226 'Ο Κλεομένης ἐπιβάλλει τὴν μεταρρύθμισίν του.
 221 Μάχη εἰς τὴν Σελλασίαν.
 215 'Ο Φίλιππος Ε' πολεμεῖ τοὺς Ρωμαίους.
 211 Πόλεμος μεταξύ τῶν δύο Συμπολιτειῶν.
 200 'Η Ρώμη κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Περὶ τὸ	1700	Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὀρεῖ-
χαλκος).
»	1000	Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος)
»	950	Ἀφίξεις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
»	753	Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν.
»	752 - 509	Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

Ε' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 509 Ἐξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν.
 493 Δημορχία.
 450 Δωδεκάδελτος.

Δ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 395 Ἀλωσις Οὐζίων.
 387 Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην.
 338 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.
 300 Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.

Γ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 272 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 264 - 241 Α' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 241 - 218 Ἀνακωχὴ μεταξύ Ρώμης - Καρχηδόνης.
 237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν.
 218 - 201 Β' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 216 Κάνναι.
 212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὰς Συρακούσας. Θάνατος
 Ἀρχιμήδους.

- 202 Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν.
 201 Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνας.
 200 - 197 Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.

Β' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 192 - 190 Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας.
 171 - 168 Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.
 149 - 146 Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας.
 146 Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας.
 133 Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου.
 123 - 122 Δημαρχία Γαίου Γράκχου.
 111 - 105 Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα.
 102 - 101 Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου.

Α' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 90 - 88 Συμμαχικὸς πόλεμος.
 89 - 85 Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 82 - 79 Δικτατωρεία Σύλλα.
 73 - 63 Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 67 Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν.
 63 Ὑπατεία Κικέρωνος. Συνωμοσία Κατιλίνα.
 60 Πρώτη Τριανδρία.
 58 - 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
 48 Μάχη Φαρσάλων. Θάνατος Πομπηίου.
 46 Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ.
 44 Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.
 43 Δευτέρα Τριανδρία.
 41 Μάχη Φιλίππων.
 31 Ναυμαχία Ἀκτίου. Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους.

Α' ΑΙΩΝ Μ.Χ.

- 31 π.Χ. - 14 μ.Χ. Βασιλεία Αὐγούστου.
 14 - 37 Τιβέριος.
 37 - 41 Καλιγούλας.

41 - 54	Κλαύδιος.
54 - 68	Νέρων.
68 - 69	Γάλβας—"Οθων—Βιτέλλιος.
69 - 79	Βεσπασιανός.
70	"Αλωσις καὶ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ.
79 - 81	Τίτος.
79	"Εκρηξις Βεζουβίου—Πομπηία
81 - 96	Δομιτιανός.
96 - 98	Νέρβας.
98 - 117	Τραϊανός.

Β' ΑΙΩΝ μ. Χ.

117 - 138	'Αδριανός.
138 - 161	'Αντωνῖνος.
161 - 180	Μάρκος Αὐρήλιος.
180 - 192	Κόμμοδος.
193 - 211	Σεπτίμιος Σεβήρος.

Γ' ΑΙΩΝ μ. Χ.

211 - 217	Καρακάλλας.
212	Διάταγμα Καρακάλλα. 'Επέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους.
218 - 222	'Ελαγάβαλος.
222 - 235	'Αλέξανδρος Σεβήρος.
235 - 268	Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας.
249	Διωγμός Χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου.
270 - 275	Αὐρηλιανός.
272	Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας.
284 - 305	Διοκλητιανός.
292	Τετραρχία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Σελ.
9 10

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς.—Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀγῶν τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν.—Τὸ τέλος τοῦ Περδίκκα.—Ἀνοδος τοῦ Ἀντιγόνου.—Εὐμένης.—Ἐπικράτησις τοῦ Ἀντιγόνου.—Δημήτριος ὁ πολιορκητής.—Ὁ Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας.—Τὸ βασιλικὸν στέμμα.—Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη.—Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας.—Τὰ κράτη τῶν διαδόχων 11 - 24

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ βασιλείου.—Οἱ βασιλεῖς.—Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων 25 - 30

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ κράτους.—Οἱ βασιλεῖς.—Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου 30 - 34

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους

Ἡ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.—Ὁ

Σελ.

Πύρρος.—Αιτωλική καὶ Ἀχαϊκή Συμπολιτεία.—Ὁ Ἀρα-
τος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.—Ἅγις καὶ
Κλεομένης.—Ὁ Φιλοποίμην

35 - 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α'. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τοῦ ἐλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ.—Οἰκονομικὴ ζωή.—
Τὰ κέντρα

45 - 48

Β'. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἐξασθένησις.—Πνευματικὴ ζωή.

48 - 49

Γ'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κτίσις τῆς πόλεως.—Ἡ μεγάλη πόλις.—Περιγραφὴ τῶν ἀρ-
χαίων.—Τὰ μνημεῖα

49 - 55

Δ'. ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Κτίσις καὶ σημασία.—Ἡ τετράπολις.—Ἡ εὐδαίμων Ἀντιό-
χεια.—Ἀκτινοβολία

55 - 59

Ε'. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος.—Ὁ βωμὸς τοῦ Διός.—Ἡ βιβλιοθήκη.—Ρόδος.—
Διοίκησις καὶ πολιτικά.—Παιδεῖα

60 - 67

Ζ'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικά χαρακτηριστικά.—Ποίησις.—Πεζογραφία.—Φιλοσο-
φία.—Ἡ ἐπιστήμη.—Ἡ τέχνη

67 - 79

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ.—Γνώσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Εὐρώ-
πης.—Αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς.—Παλαιολι-
θικὴ ἐποχὴ.—Νεολιθικὴ ἐποχὴ.—Ἐποχὴ τῶν μετὰλλων.—

Σελ.

Διαμόρφωσις λαῶν.—Βορεία ἢ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ.—
Ἑξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων 81 - 95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας.—Ἡ Ἱταλία.—Διαιρέσεις
τῆς Ἱταλίας.—Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἱταλίας.—
Οἱ Τυρρηνοί.—Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Οἱ Λατῖνοι . . . 96 - 105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Οἱ Ρωμαῖκοι μῦθοι.—Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ρώμης.—Ἡ Ρωμαϊκὴ κοι-
νωνία.—Πολιτικὴ ὀργάνωσις.—Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 105 - 110

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

Τὸ νέον πολίτευμα.—Πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι.—Ἡ Δημαρχία.—
Ἡ ἐξίσωσις τῶν τάξεων 111 - 114

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαούς.—Οἱ Γαλάται.—Οἱ
Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.—Οἱ Ἑλληνες τῆς Ἱταλίας καὶ Σι-
κελίας.—Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ταραντίνων.—Πολιτικὴ
ὀργάνωσις τῆς Ἱταλίας.—Ἀποικίαι.—Ὀδοί 115 - 122

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ὁ ρωμαῖος στρατιώτης.—Ἡ λεγεών.—Ὅπλα — Μηχαναί.—
Ἡ πειθαρχία.—Ὁ θρίαμβος 123 - 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ Ρωμαῖοι.—Τὰ ἥθη.—Αἱ προγονικαὶ ἀρεταί.—Ἡ ρωμαϊκὴ
θρησκεία.—Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων.—Ἡ λατρεία 129 - 135

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Τὸ πολίτευμα.—Ἐκκλησίαι.—Οἱ ἄρχοντες.—Ἡ σύγκλητος.—

Σελ.

Ἡ οἰκογένεια.—Ἡ γέννησις.—Ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν . . . 136 - 142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ἡ ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

Τὰ αἷτια.—Ἡ Καρχηδῶν.—Ὁ πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος.—
Μεταξὺ δύο πολέμων.—Δεύτερος καρχηδονικὸς πόλε-
μος.—Ὁ Ἀννίβας.—Ἡ διάβασις τῶν Ἀλπεων.—Αἱ πρῶ-
ται νίκαι.—Φάβιος.—Κάνναι.—Μεταβολὴ τῆς τύχης.—Ἡ
παρὰ τὴν Ζάμαν μάχη.—Ἡ εἰρήνη 143 - 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Αἱ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις.—Ἀνάμειξις εἰς τὰ πράγματα
τῆς Ἀνατολῆς.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου.—Ὁ πό-
λεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Περ-
σέως.—Υποταγὴ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος.—Καταστρο-
φὴ τῆς Καρχηδόνος.—Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν. . . 154 - 162

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Ἡ Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος.—Ἡ Ρώμη καὶ
ὁ ἑλληνισμός.—Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμμα-
τα.—Αἱ τέχναι.—Σκιπίων Αἰμιλιανός.—Ἡ πολυτέλεια.—
Ἡ ἀντίδρασις. 163 - 171

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'

Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. Οἱ ΓΡΑΚΧΟΙ

Καταστροφὴ τῆς μεσαίας τάξεως.—Αἱ νέαι κοινωνικαὶ τά-
ξεις.—Οἱ δοῦλοι.—Οἱ Γράκχοι.—Τιβέριος Γράκχος.—
Γάιος Γράκχος 172 - 178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Οἱ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ πολιτικὴ κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους.

Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ὁ Μάριος.—Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις.—Ἐσωτερικαὶ ταρα-
χαί. Συμμαχικὸς πόλεμος.—Ὁ Σύλλας.—Ἀντιζηλία Μα-
ρίου καὶ Σύλλα.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.—
Προγραφαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλα . . . 179 - 185

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Σελ.

Πομπήιος.—Ὁ πειρατικὸς πόλεμος.— Δεύτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος.— Κικέρων. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.— Καίσαρ. Πρώτη Τριανδρία.—Ρῆξις Καίσαρος καὶ Πομπηίου.— Δικτατορεία καὶ θάνατος τοῦ Καίσαρος 185 - 190

Γ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Ἀντώνιος.—Ὁκταβιανός.— Δευτέρα Τριανδρία. Προγραφαί.— Φίλιπποι.—Ὁκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.—Ἡ ρῆξις.—*Αἰκτιον 191 - 195

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

*Ἡ αὐτοκρατορία.—Ἡ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου.—Πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου.—Τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου.—Αἱ τέχναι.—Τὰ γράμματα. 196 - 206

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

*Ἡ οἰκογένεια τοῦ Αὐγούστου.—Τιβέριος.—Καλιγούλας — Κλαύδιος.— Νέρων.— Γάλβας —*Οἶθων — Βιτέλιος.— Οἱ Φλάβιοι — Βεσπασιανός.—Τίτος—Δομιτιανός. 207 - 214

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

Οἱ Ἀντωνῖνοι.— Νέρβας — Τραϊανός.— Ἀδριανός.— Ἀντωνῖνος.— Μ. Αὐρήλιος — Κόμμοδος. 215 - 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ διοίκησις.—Ὁ στρατός.—Ἡ ἄμυνα τῶν συνόρων.— Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη.— Οἰκονομικὴ ἀκμή.—Ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν.— Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.—Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα — Αἱ ἐπιστῆμαι.—Αἱ τέχναι.—Πομπηία.—Ἡ Ρώμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.—Τὰ θεάματα 223 - 248

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Σεπτίμιος Σεβήρος.— Καρακάλλας — Ἐλαγά βλασος—Σεβήρος Ἀλέξανδρος.—Στρατιωτικὴ ἀναρχία.— Αἱ βαρβαρικαὶ ἐ-

Σελ.

πιδρομαί.—Οί Ίλλυριοί αὐτοκράτορες.—Ὁ Χριστιανισμός.—Οί διωγμοί.—Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ . . .	249 - 256
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Διοκλητιανός—Τετραρχία.—Ἡ νέα μοναρχία.—Τὰ οἰκονομικά. Τὰ στρατιωτικά.—Τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας.	257 - 261
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς.—Ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ.—Τὰ μεγάλα κτήματα.—Οἱ δουλοπάροικοι.—Ἡ ἀποχέρωσις.—Ὁ οἰκονομικὸς μαρασμός.—Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν	262 - 266
---	-----------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Σελ.

1. Ἀριθμοὶ	267
2. Μέτρα (Μήκους, ἐπιφανείας, χωρητικότητος, βάρους) . .	267 - 268
3. Νομίσματα	268
4. Ἡμερολόγιον	268 - 269

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

Σελ.

1. Οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου	271
2. Οἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγάμου	271
3. Οἱ σπουδαιότεροι Σελευκίδαι	271 - 272
Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μέχρι Διοκλητιανοῦ	272
Χρονολογίαι	273 - 276

$$\begin{array}{r} 266 \cdot \frac{1}{2} \\ = 6 \cdot \frac{1}{133} \\ = 6 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 133 \cdot \frac{1}{2} \\ 13 \cdot \frac{1}{66} \end{array}$$

Τα γινόμενα επί τῆς
ἐκείνης

ποσότητος ἐκείνης
ἐκείνης

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμεον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς τιμῆς λιανικῆς πωλήσεως ἐκάστου ἀντιτύπου.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλὼν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α 108).

Handwritten calculations in pencil:

9000
3000
12 000

200

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1950 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 90.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ • ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ "ΑΣΠΙΩΤΗ ΕΛΚΑ" Α.Ε.

Ομοειδισμός με διαφορά
Εξίσωση με Αριθμό

~~Ποσειδών~~
~~Ποσειδών~~

5 ἄρσιν ὡς = ἔμαι ἄρσιν (μάστιγος)

1 δας' ἄρσιν ἐφ' ὅσον γῶ καὶ δ', ὅδ' ὡς

3 χῶμα· ἐν οὐδ' ἀνέμῳ καὶ ἡ δ' ἀνέμῳ

ἀνέμῳ ἀπὸ τοῦ φέροντος

2 δ' ἀνέμῳ καὶ ἀνέμῳ

4 ἄρσιν ὡς ἔμαι ἄρσιν (μάστιγος)

5 ἄρσιν ὡς ἔμαι ἄρσιν (μάστιγος)

Κωνσταντῖνος Ἀγγελοῦ

14 14
 14 14
 14 14